

Αφιέρωμα

Ο Εύξεινος Πόντος: Μια αναδυόμενη περιοχή

- » Δ. Σιούφας
- » Γ. Βαληνάκης
- » Λ. Χρυσανθόπουλος
- » Η. Karlan
- » Δ. Τριανταφύλλου
- » T. Japaridze
- » Α. Γιαννής
- » Μ. Καραγιάννης
- » Δ. Κυρκιλής
- » Μ. Μακρυγιάννης
- » Ι. Στριμπής
- » Γ. Μπόνας
- » Δ. Φιλιππίδης
- » Ι. Τσαντούλης
- » Π. Μανώλη

Επιμέλεια: Δημήτριος Τριανταφύλλου, Παναγιώτα Μανώλη

Ο Εύξεινος Πόντος: Μια αναδυόμενη περιοχή

- σελ. 61 Εισαγωγή
Δημήτρης Τριανταφύλλου, Παναγιώτα Μανώλη
- σελ. 63 Η κοινοβουλευτική διάσταση της περιφερειακής συνεργασίας του Ευξείνου Πόντου
Δημήτρης Σιούφας
- σελ. 66 Ο εποικοδομητικός ρόλος της Ελλάδας στα ζητήματα περιφερειακής συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας
Γιάννης Βαληνάκης
- σελ. 70 Η δυναμική προοπτική της οικονομικής συνεργασίας Ευξείνου Πόντου
Λεωνίδας Χρυσανθόπουλος
- σελ. 77 Οικονομική μεγέθυνση και τάσεις στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Απόψεις από την Τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης Ευξείνου Πόντου
Hayrettin Kaplan
- σελ. 83 Τι διακυβεύεται στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας;
Δημήτρης Τριανταφύλλου
- σελ. 91 Η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Στο μάτι του επόμενου πολιτικού κυκλώνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή μια γαλήνια θάλασσα σταθερότητας;
Tedo Japaridze
- σελ. 106 Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εύξεινος Πόντος. Τα νεά ανατολικά σύνορα και ο εξευρωπαϊσμός
Αλέξανδρος Γιαννής
- σελ. 113 Ο ρόλος της Μαύρης Θάλασσας ως πυλώνα της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας
Μάνος Καραγιάννης
- σελ. 121 Οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου
Δημήτρης Κυρκιλής
- σελ. 134 Η κοινοβουλευτική διάσταση της οικονομικής συνεργασίας Ευξείνου Πόντου. Ο ρόλος και οι προοπτικές της κοινοβουλευτικής συνέλευσης του ΟΣΕΠ
Μιλτιάδης Μακρυγιάννης
- σελ. 150 Προστασία της βιοποικιλότητας και του τοπίου στον Εύξεινο Πόντο
Ιωάννης Στριμπής
- σελ. 161 Επιστημονική & τεχνολογική συνεργασία στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Επιτεύγματα, όρια και προοπτικές
Γιώργος Μπόνας, Δημήτρης Φιλιππίδης
- σελ. 171 Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας στη μεταψυχροπολεμική εποχή. Σε αναζήτηση μίας στρατηγικής (διαπεριφερειακής) συμμαχίας με την ΕΕ
Γιάννης Τσαντούλης
- σελ. 182 Ελλάδα και παρευξείνια οικονομική συνεργασία
Παναγιώτα Μανώλη

Εισαγωγή

Το Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙΚΕΜΕΠ) συμπληρώνει δέκα χρόνια από την ίδρυσή του το 1998 ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός. Από τότε έως και σήμερα επιτελεί μία διττή λειτουργία: από τη μία, ενεργεί ως ανεξάρτητο ερευνητικό κέντρο κατάρτισης που εστιάζει στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και από την άλλη, αποτελεί θεσμικό όργανο του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας του Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) και δρα ως το αναγνωρισμένο του think-tank.

Βασικό μέλημα του ΔΙΚΕΜΕΠ είναι να ενθαρρύνει την πολυμερή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών του ΟΣΕΠ αλλά και να προάγει την έρευνα και τη γνώση τόσο εντός της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας όσο και πέρα από τα γεωγραφικά της όρια.

Καθώς η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αναδεικνύεται στη διεθνή σκηνή και αποκτά πιο κεντρικό ρόλο, η ανάγκη για συστηματική μελέτη και για ολοκληρωμένες προτάσεις πολιτικής γύρω από τα κρίσιμα ζητήματα που την αφορούν γίνεται επιτακτική. Πολλά είναι τα καίρια ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν και απασχολούν τόσο την εθνική πολιτική του κάθε κράτους μεμονωμένα, όσο και την ατζέντα της περιφερειακής συνεργασίας στην περιοχή: επίλυση «παγωμένων συγκρούσεων»,

Γράφουν οι

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Γενικός Διευθυντής του Διεθνούς Κέντρου Μελετών Ευξείνου Πόντου και Επίκουρος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Δρ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΜΑΝΩΛΗ

Διευθύντρια Ερευνών και Μελετών του Διεθνούς Κέντρου Μελετών Ευξείνου Πόντου

οικοδόμηση θεσμών και χρηστή διακυβέρνηση, οικονομική μεγέθυνση και ανταγωνιστικότητα, βιώσιμη ανάπτυξη, κοινωνική ανασυγκρότηση, κ.λπ.

Η διεθνής σημασία της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας έχει ταυτιστεί κυρίως με την έννοια της ενέργειας και της ενεργειακής ασφάλειας κυρίως λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης της ως κόμβου στη διαμετακόμιση πετρελαίου και φυσικού αερίου στις διεθνείς αγορές. Παρότι το μέλημα για ενεργειακή ασφάλεια θα εξακολουθήσει να επηρεάζει τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και να διαμορφώνει τις διακρατικές σχέσεις, άλλα θέματα θα διαδραματίσουν τον πλέον καθοριστικό ρόλο για την ευημερία και σταθερότητα της περιοχής. Πώς οι χώρες της Μαύρης Θάλασσας θα επιτύχουν μια ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη έτσι ώστε να ωφεληθούν από την παγκοσμιοποιημένη οικονομία; Πώς θα χτίσουν δημοκρατι-

κούς, λειτουργικούς θεσμούς που να προάγουν την χρηστή διακυβέρνηση; Πώς θα αντιμετωπίσουν σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις όπως η πληθυσμιακή συρρίκνωση και η μετανάστευση; Πώς θα προάγουν την έρευνα, την τεχνολογία και την καινοτομία που είναι σήμερα οι πλέον καθοριστικοί παράγοντες βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας και της ανάπτυξης; Και κυρίως πώς όλη η προσπάθεια για οικονομική και κοινωνική πρόοδο θα συμπορευτεί με την επίλυση των φλεγόντων ζητημάτων ασφαλείας που μαστίζουν την περιοχή;

Η πορεία για τον εκσυγχρονισμό των κοινωνιών και κρατών της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας (ή του Ευξείνου Πόντου, όπως αναφέρεται εναλλακτικά) είναι μια διαδικασία που θα εξαρτηθεί ή τουλάχιστον θα επηρεαστεί καθοριστικά από έναν βασικό φορέα εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού παγκόσμιας εμβέλειας που γειτονεύει άμεσα με τις χώρες της περιοχής: την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τόσο η άμεση (μέσω διακρατικών συμφωνιών, προγραμμάτων, κ.λπ.) όσο και η έμμεση επίδραση (ιδεολογία, αντιλήψεις, η δύναμη της ευρωπαϊκής «αγοράς», εμπειρία περιφερειακής ολοκλήρωσης, κ.λπ.) της Ευρωπαϊκής Ένωσης γίνεται ήδη εμφανής στις εξελίξεις και στην πορεία των χωρών της περιοχής. Παράλληλα, η περιφερειακή συνεργασία στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας έτσι όπως κυρίως εκφράζεται από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από το πόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση θα στηρίξει

με συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και θα δημιουργήσει γόνιμες συνθήκες για την εμβάθυνση της παρευξείνιας συνεργασίας. Η νέα πρωτοβουλία της ΕΕ για τη Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου κινείται προς αυτή την κατεύθυνση.

Το ΔΙΚΕΜΕΠ έχει ως πρωταρχικό του μέλημα να συμβάλει στην προσπάθεια εξευρωπαϊσμού της περιοχής και στην προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας συνεισφέροντας με τα εργαλεία της έρευνας και της γνώσης.

Το παρόν αφιέρωμα «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή» πραγματοποιείται με την ευκαιρία της συμπλήρωσης δέκα χρόνων από την ίδρυση του ΔΙΚΕΜΕΠ. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους όσους συνέβαλαν σε αυτή την προσπάθεια με την κατάθεση της δικής τους οπτικής και του προβληματισμού τους για το μέλλον της περιοχής και για τα βασικά ζητήματα που τίθενται στην «ατζέντα της Μαύρης Θάλασσας». Ιδιαίτερη τιμή για εμάς αποτελεί η συμβολή του κυρίου Δημήτρη Σιούφα, Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων και του κυρίου Γιάννη Βαληνάκη, Υφυπουργού Εξωτερικών και εμπνευστή της ιδέας για ένα Κέντρο Μελετών για τον Εύξεινο Πόντο στα μέσα της δεκαετίας του 1990, που δείχνουν το ενδιαφέρον εκείνων που λαμβάνουν τις αποφάσεις πολιτικής για το έργο και την σημασία των ερευνητικών κέντρων. Οι συγγραφείς που είτε γνωρίζουν την περιοχή ως στελέχη του ΟΣΕΠ και των συνδεδεμένων οργάνων του, είτε ασχολούνται συστηματικά με

την έρευνα, και χωρίς τη συμβολή των οποίων το ανά χείρας αφιέρωμα δε θα είχε πραγματοποιηθεί, είναι οι: Λεωνίδας Χρυσανθόπουλος, Hayrettin Kaplan, Tedo Japaridze, Μά-

νος Καραγιάννης, Αλέξανδρος Γιαννής, Δημήτριος Κυρκιλής, Μιλτιάδης Μακρυγιάννης, Ιωάννης Στριμπής, Γεώργιος Μπόννας, Δημήτρης Φιλιππίδης και Ιωάννης Τσαντούλης.

Η κοινοβουλευτική διάσταση της περιφερειακής συνεργασίας του Ευξείνου Πόντου

Μόλις πριν μερικά χρόνια, η κοινοβουλευτική διπλωματία δεν αποτελούσε παρά μία μικρή συνισταμένη της διεθνούς διπλωματίας, των πολυμερών αλλά και των διμερών διακρατικών σχέσεων. Σήμερα, όλες οι χώρες αναγνωρίζουν ότι η κοινοβουλευτική διπλωματία αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο με συμβολή στην προώθηση των διμερών και πολυμερών διακρατικών σχέσεων.

Πριν από δεκαπέντε χρόνια, στις 26 Φεβρουαρίου του 1993, στην Κωνσταντινούπολη, θεσμοθετήθηκε η κοινοβουλευτική διάσταση μίας περιφερειακής οικονομικής πρωτοβουλίας που στοχεύει στην προώθηση της διακοινοβουλευτικής συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Από τη στιγμή εκείνη, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (PABSEC) παρουσίασε στη διεθνή κοινότητα σημαντικά επιτεύγματα σε πολλά

Γράφει

ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΙΟΥΦΑΣ

Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων και Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ)

και διαφορετικά επίπεδα, αποδεικνύοντας τη βιωσιμότητα και τη σπουδαιότητά της. Έχει διανύσει έναν μακρύ δρόμο εξελισσόμενη σε ένα δυναμικό διακοινοβουλευτικό φόρουμ με στόχο να προσφέρει πολιτική και νομοθετική υποστήριξη στα σχέδια περιφερειακής συνεργασίας που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου.

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, όλα αυτά τα χρόνια, αποδείχθηκε αξιόπιστος και βιώσιμος θεσμός, με συνεχή και αδιάλειπτη ανάπτυξη, κατακτώ-

ντας την περιφερειακή και διεθνή αναγνώριση. Κατά τη διάρκεια των δεκαπέντε ετών η Συνέλευση έχει επιτελέσει πλούσιο έργο για την επίτευξη των καταστατικών της στόχων. Παράλληλα, αποδείχθηκε ένας σημαντικός μηχανισμός για την εμπάθυση της συνεργασίας, της φιλίας και της σύμπραξης των κρατών μελών.

Διατηρώντας ανοικτούς και σταθερούς διαύλους επικοινωνίας μεταξύ των εθνικών κοινοβουλίων των δώδεκα κρατών μελών της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, η PABSEC αποτελεί σήμερα ένα δυναμικό φόρουμ διακοινοβουλευτικού διαλόγου και συνεργασίας, καθώς και ένα σημαντικό κανάλι επικοινωνίας μεταξύ των κυβερνήσεων και των πολιτών της περιοχής μέσω των εκλεγμένων εκπροσώπων τους. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η PABSEC, παραμένοντας πιστή στους στόχους και τις αρχές της, προώθησε ενεργά τη σταθερότητα και την ανάπτυξη, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες και εγχειρήματα προς όφελος των λαών της περιοχής.

Η διακοινοβουλευτική συνεργασία αποτελεί σημαντικό συστατικό της Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου. Τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών μελών λαμβάνουν ενεργά μέρος στη δημιουργία του νομοθετικού πλαισίου και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξασφάλιση της πολιτικής και νομοθετικής υποστήριξης της περιφερειακής συνεργασίας. Η περαιτέρω ενδυνάμωση της Συνέλευσης εκτιμάται ότι θα προσδώσει ση-

μαντική ώθηση στη πολυμερή συνεργασία στη περιοχή για την επίτευξη πρακτικών αποτελεσμάτων και την επίλυση διαχρονικών προβλημάτων.

Όλοι σήμερα αναγνωρίζουν ότι η περιοχή των Παρευξείνιων χωρών διαθέτει όλες τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την ενίσχυση της συνεργασίας τους στην οικονομία, το εμπόριο, την ενέργεια και τις μεταφορές.

Επιπροσθέτως, η ενδυνάμωση της κοινοβουλευτικής διάστασης της συνεργασίας Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ευξείνου Πόντου μπορεί και πρέπει να συμβάλει στην ενίσχυση των πρωτοβουλιών των κυβερνήσεων. Όλοι συμφωνούμε στις προτεραιότητες και τους στόχους μας και υπάρχουν μεγάλα περιθώρια για περαιτέρω και στενότερη συνεργασία ιδιαίτερα στους τομείς της βιομηχανίας, της ενέργειας, του περιβάλλοντος, των μεταφορών, των τηλεπικοινωνιών και των νέων τεχνολογιών.

Τα κοινοβούλια των κρατών μελών του ΟΣΕΠ παραμένουν αταλάντευτα προσηλωμένα στην δέσμευσή τους να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη και την εμπέδωση αισθήματος ασφάλειας και δικαιοσύνης στην περιοχή. Παράλληλα, έχουν ως στόχο να συνεισφέρουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην πολιτική και οικονομική ανάπτυξη της Ευρώπης. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αποτελεί αναπόσπαστο, σημαντικό και δυναμικό κομμάτι του ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου, η στενή και εποικοδομητική συνεργασία με το

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά όργανα αποτελεί βασική πεποίθηση της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης από την σύστασή της. Στην κατεύθυνση αυτή, η Συνέλευση θα πρέπει να συνεχίσει να εντείνει τις προσπάθειές της για την θεσμοθέτηση των σχέσεών της με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Είναι βέβαιο ότι οι δραστηριότητες της PABSEC θα ενισχύσουν και σε σημαντικό βαθμό θα συμπληρώσουν το έργο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η μόνιμη και σταθερή συνεργασία, βασισμένη σε συγκεκριμένο σχέδιο δράσης, θα ενισχύσει και θα εμπλουτίσει τη σχέση των δύο οργάνων με αμοιβαία οφέλη.

Ως εκ τούτου, θα πρέπει να συνεχίσουμε τη συστηματική προσπάθεια, προωθώντας πολιτικές και δράσεις που θα οδηγήσουν σε συγκεκριμένα αποτελέσματα. Πολύ περισσότερο τώρα που ο διάλογος μεταξύ της Ευρώπης και των παρευξινίων χωρών αποτελεί προτεραιότητα, τόσο για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο όσο και για τις χώρες της περιοχής.

Η πιο πρόσφατη ευρωπαϊκή πρωτοβουλία περιφερειακής συνεργασίας με τίτλο “Black Sea Synergy” δεν αποτελεί παρά μια ακόμα απόδειξη του μεγάλου ενδιαφέροντος της Ευρώπης για την περιοχή και βασίζεται στις κοινές προτεραιότητες και τις κοινές προσπάθειες για ανάπτυξη, ευημερία, δημοκρατία. Περιλαμβάνει συνεργασία σε μία σειρά από βασικούς τομείς όπως η ενίσχυση της πολιτικής συνεργασίας μεταξύ κυ-

βερνήσεων και εθνικών κοινοβουλίων, η αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων και απειλών, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η προστασία του περιβάλλοντος, η εμπέδωση των δημοκρατικών θεσμών και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το εμπόριο, η ενέργεια, οι μεταφορές, ο τουρισμός, οι τηλεπικοινωνίες, οι επιστήμες, η έρευνα και η τεχνολογία.

Μέσα στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του ΟΣΕΠ αποτελεί τον καταλληλότερο συνεργάτη και συνομιλητή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αναλαμβάνοντας από κοινού το δύσκολο έργο να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα του διαλόγου και να φέρουν τη συνεργασία κοντά στους πολίτες.

Αποτελεί πεποίθησή μου ότι η συγκεκριμένη χρονική στιγμή μας παρέχει την ευκαιρία να αναλογιστούμε τις επιτυχίες αλλά και τις προοπτικές του διακοινοβουλευτικού μας οργανισμού, να επαναβεβαιώσουμε τη δέσμευσή μας στην ιδέα της συνολικής ανάπτυξης της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας.

Η Βουλή των Ελλήνων, το Προεδρείο της και όλες οι Κοινοβουλευτικές Πτέρυγες στηρίζουν τις προοπτικές της Κοινοβουλευτικής Συνεργασίας του Ευξείνου Πόντου.

Στόχος μας είναι η 31η Ολομέλεια της Κοινοβουλευτικής Συνεργασίας των χωρών του Ευξείνου Πόντου στις 9-11 Ιουνίου στην Αθήνα να αποτελέσει μια νέα, ισχυρή αφετηρία για την ενίσχυση και την εμπέδωση του θεσμού.

Ο εποικοδομητικός ρόλος της Ελλάδας στα ζητήματα περιφερειακής συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας

Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας στη μεταψυχροπολεμική εποχή

Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αποκτά με ταχύτατους ρυθμούς ολοένα μεγαλύτερη σημασία στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον αποτελώντας μια γεωγραφική περιοχή αυξημένου γεωπολιτικού βάρους. Καθώς εντοπίζεται γεωγραφικά στη συμβολή Ευρώπης, Κεντρικής Ασίας και Μέσης Ανατολής, διαθέτει μεγάλη γεωστρατηγική και οικονομική σημασία αφού αποτελεί περιοχή παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας και κυρίως διαμετακόμισης/διέλευσης φυσικού αερίου και πετρελαίου για τον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρώπης. Επιπλέον, αποτελεί πλέον μια σημαντική νέα αγορά με μεγάλο αναπτυξιακό δυναμικό και ευοίωνες προοπτικές ενδυνάμωσης των εμπορικών συναλλαγών και αύξησης των επενδύσεων. Ταυτόχρονα, όμως, στην περιοχή εντοπίζονται διάφορα

Γράφει

ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΛΗΝΑΚΗΣ
Υφυπουργός Εξωτερικών

εκκρεμή προβλήματα, κατάλοιπα σε ένα βαθμό της επώδυνης μετάβασης στα δεδομένα της μετα-ψυχροπολεμικής εποχής (π.χ. δικαίωμα αυτοδιάθεσης, οικονομία της αγοράς, κτλ.). Ο σημαντικότερος εν δυνάμει κίνδυνος αποσταθεροποίησης είναι οι «παγωμένες διενέξεις» (“frozen conflicts”) εντός του εδάφους της Μολδαβίας (Υπερδνειστερίας), της Γεωργίας (Αμπχαζία και Νότια Οσετία) και μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν (Ναγκόρνο-Καραμπάχ) ενώ η κατάσταση επιβαρύνεται σημαντικά και από προβλήματα στο εσωτερικό των κρατών της περιοχής, όπως το οργανωμένο έγκλημα, η λαθρομετανάστευση, η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, κ.λπ.

Σε αυτό το νέο περιβάλλον προκλήσεων αλλά και ευκαιριών του 21ου αιώνα, η οικοδόμηση σχέσεων συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Μαύρης Θάλασσας αποτελεί προϋπόθεση για την επίτευξη ευημερίας και την εμπέδωση ασφάλειας για όλες τις χώρες της περιοχής και της Ευρωπαϊκής ηπείρου γενικότερα. Σε αυτήν την κατεύθυνση έχει κινηθεί με δυναμισμό τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα. Συνολικά, ο σχεδιασμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στηρίχτηκε στην ενδυνάμωση των διμερών σχέσεων με χώρες της περιοχής καθώς και στην αναβάθμιση της περιφερειακής συνεργασίας, βασικό εργαλείο της οποίας υπήρξε από το 1992 ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και δεδομένης της αλληλεξάρτησης μεταξύ ασφάλειας και οικονομικής συνεργασίας, προτεραιότητα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής υπήρξε, συγκεκριμένα, η προώθηση και ενίσχυση των σχέσεων στον οικονομικό τομέα, στην ενέργεια, στις μεταφορές, σε θέματα ήπιας ασφάλειας (“soft security”) και προσφάτως στον τουρισμό.

Η ελληνική εξωτερική πολιτική στη Μαύρη Θάλασσα

Η περιφερειακή προσέγγιση

Παραδοσιακά η Ελλάδα έχει υποστηρίξει επίμονα και με ποικίλους τρόπους (οικονομική βοήθεια, διπλωματική υποστήριξη, μεταφορά

τεχνογνωσίας, κτλ.) την αρχή της πολυμέρειας (multilateralism) στην γειτονιά της, όπως εκδηλώθηκε αυτή μεταψυχροπολεμικά μέσω της δημιουργίας περιφερειακών δομών/σχημάτων συνεργασίας. Για αυτόν τον λόγο και η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά σε όλα τα περιφερειακά fora και υποστηρίζει τις περιφερειακές πρωτοβουλίες στην περιοχή της. Από το 1995, καθώς μέχρι τότε λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών στην περιοχή η Ελλάδα είχε υιοθετήσει μία σχετικά ήπια στάση, η Ελλάδα έχει διαδραματίσει ενεργό ρόλο έχοντας κυρίως τους εξής στόχους:

- i. Ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των χωρών της περιοχής κυρίως μέσω της αύξησης του όγκου των εμπορικών συναλλαγών και των ξένων επενδύσεων.
- ii. Υποστήριξη του ευρωπαϊκού προσανατολισμού των χωρών της περιοχής, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την υποστήριξη του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας.
- iii. Προώθηση της δημιουργίας μίας περιφερειακής οικονομικής/εμπορικής ζώνης.
- iv. Συμβολή στην υλοποίηση σημαντικών έργων (projects), κυρίως υποδομής.

Επίσης, σχετικά με την περιφερειακή πολιτική της Ελλάδας, αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2004 όταν η Ελλάδα ανέλαβε την προεδρία του ΟΣΕΠ (Νοέμβριος 2004 - Απρίλιος 2005) δρομολογήθηκαν πρακτικές

συνεργασίες στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, του τουρισμού, του εμπορίου, της χρηστής διακυβέρνησης και της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος, ενώ σημαντική υπήρξε η συμβολή της Ελλάδας και στην επιτάχυνση και απλούστευση των διαδικασιών στο ακανθώδες ζήτημα χορήγησης αδειών εισόδου (visa) καθώς επίσης και στην εφαρμογή των δύο Μνημονίων Συνεργασίας για τον Οδικό Δακτύλιο της Μαύρης Θάλασσας και για την ανάπτυξη των Θαλάσσιων Διαδρόμων στην περιοχή. Το πιο σημαντικό επίτευγμα υπήρξε, όμως, η ουσιαστική σύσφιξη των σχέσεων του ΟΣΕΠ με την ΕΕ. Συγκεκριμένα, επιστέγασμα των συστηματικών προσπαθειών της Ελλάδας υπήρξε η χορήγηση καθεστώτος παρατηρητή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η δημοσίευση της Ανακοίνωσης της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπό τον τίτλο «Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου - Μία νέα πρωτοβουλία περιφερειακής συνεργασίας» δίνοντας ουσιαστικά για πρώτη φορά στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας πολιτική ταυτότητα και παρουσία στον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης.

Η διμερής προσέγγιση

Είναι σαφές ότι τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα τοποθέτησε στο επίκεντρο της πολιτικής της για τη Μαύρη Θάλασσα τη σύσφιξη των σχέσεων της με σημαντικές χώρες της περιοχής όπως την Ρωσία και τη

Τουρκία. Αναφορικά με την Τουρκία, η Ελλάδα αποτελεί από το 1999 υποστηρικτή της ευρωπαϊκής προοπτικής της γειτονικής χώρας προωθώντας παράλληλα την ενίσχυση των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δεσμών. Όσον αφορά στις διμερείς εμπορικές σχέσεις και στον τομέα των επενδύσεων, παρατηρείται σημαντική βελτίωση ενώ και στον τομέα της ενέργειας η σχετική συνεργασία των δύο χωρών έχει βαρύνουσα σημασία και ήδη έχουν σημειωθεί θετικά βήματα. Συγκεκριμένα, η διακρατική συμφωνία για την κατασκευή αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου μεταξύ της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Ιταλίας, που υπεγράφη στη Ρώμη, τον περασμένο Ιούλιο, αλλά και η επικείμενη ολοκλήρωση της διασύνδεσης των ηλεκτρικών δικτύων των δύο χωρών, καταδεικνύουν την ιδιαίτερη σημασία της ενέργειας για τις διμερείς σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας.

Σχετικά με τις ελληνορωσικές σχέσεις αξίζει να σημειωθεί ότι διαθέτουν πλούσιο ιστορικό υπόβαθρο, δυναμικό παρόν και ευοίωνα μέλλον. Σχετικά με το νευραλγικό τομέα της ενέργειας, η συνεργασία των δύο χωρών κινείται με γοργούς ρυθμούς, ιδιαίτερα όσον αφορά στην προώθηση των διαδικασιών για την ολοκλήρωση του αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη και τη συμμετοχή της Ελλάδας στον αγωγό Southstream, έργα τα οποία θα συμβάλλουν καθοριστικά στην ενεργειακή επάρκεια της Ευρώπης και θα καταστήσουν

την Ελλάδα σημαντική οδό διαμετακόμισης (transit route) ενέργειας. Η συνεργασία των δύο χωρών επεκτείνεται και σε άλλους τομείς, όπως στην ενίσχυση των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται εκατέρωθεν και στο εμπόριο και στο τουρισμό.

Σχετικά με άλλες χώρες της περιοχής όπως τη Μολδαβία, τη Γεωργία, την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν και την Ουκρανία, η ελληνική εξωτερική πολιτική κινείται στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτνίασης, χωρίς όμως να περιορίζεται μόνο στο κοινοτικό πλαίσιο δράσης. Στις διμερείς σχέσεις με τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας, η Ελλάδα ουσιαστικά εφαρμόζει/προωθεί την προσέγγιση της ΕΕ. Ιδίως στα ζητήματα ασφάλειας, επενδύει στην προώθηση πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, παράλληλα με τον εκδημοκρατισμό και την εμπέδωση των κανόνων δικαίου. Βαρύτητα δίνεται επίσης στην ασφάλεια των αγωγών ενέργειας, στην απρόσκοπτη παροχή φυσικού αερίου και πετρελαίου και στην ειρήνη και σταθερότητα στην περιοχή μέσω της επίλυσης των «παγωμένων διενέξεων» στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας και του σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας, της κρατικής κυριαρχίας και της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας κάθε ομάδας ανθρώπων.

Προκλήσεις και προοπτικές

Ασφάλεια και ευημερία είναι δύο έννοιες αλληλένδετες, όπως αλληλέν-

δετες είναι και οι πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Προωθώντας την οικονομική συνεργασία και το διάλογο δημιουργείται το κατάλληλο πλαίσιο για την σταδιακή διευθέτηση των ζητημάτων ασφάλειας και την επίτευξη προόδου σε μία σειρά ζητημάτων, από την οικονομική εξυγίανση έως τον ουσιαστικό εκδημοκρατισμό και εξευρωπαϊσμό των κρατών της περιοχής. Συνοψίζοντας, η στρατηγική της Ελλάδας υπήρξε έως σήμερα πολυδιάστατη επενδύοντας: i) στην ενίσχυση των διμερών, διακρατικών σχέσεων με τις χώρες της περιοχής, ii) στην ενδυνάμωση της περιφερειακής ταυτότητας της περιοχής και iii) στην προώθηση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης στις σχέσεις της ΕΕ με την περιοχή και στον κεντρικό ρόλο του ΟΣΕΠ. Η Ελλάδα, ως το κράτος που διαθέτει θεσμικά την πιο πλούσια πείρα, ως ιστορικό μέλος των ευρω-ατλαντικών θεσμών, αλλά και ως κράτος που διαθέτει πολύ καλές σχέσεις με τις σημαντικότερες χώρες της περιοχής, μπορεί να αποτελέσει κεντρικό μοχλό προώθησης της περιφερειακής συνεργασίας και συνδυαστικό κρίκο της περιοχής με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Απώτερος σκοπός είναι η διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος που θα μειώνει τη δυσπιστία, θα προωθεί το διάλογο και τη συνεργασία. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος απαραίτητη προϋπόθεση είναι η πολιτική βούληση και μία ολοκληρωμένη στρατηγική με όραμα και πρόγραμμα. Η Ελλάδα διαθέτει και τα δύο.

Η δυναμική προοπτική της οικονομικής συνεργασίας Ευξείνου Πόντου

Ο Ευξείνος Πόντος είναι μια περιοχή μεγάλης σημασίας, που βρίσκεται στο σημείο συνάντησης τριών ηπείρων, αποτελεί κομβικό σημείο για τις μεταφορές και το εμπόριο και τέμνεται από ενεργειακούς άξονες. Λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική σημασία και τις δυνατότητες της περιοχής σε ανθρώπινους και φυσικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένου του ενεργειακού της πλούτου, δεν μας προκαλεί έκπληξη το διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για την περιοχή. Προκειμένου να αναδειχθούν οι δυνατότητες της περιοχής, η ανάγκη ενίσχυσης της οικονομικής περιφερειακής συνεργασίας γίνεται όλο και πιο επιτακτική, με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) να αποσκοπεί ακριβώς σε αυτόν τον σκοπό.

Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, το ενεργό ενδιαφέρον για την περιοχή του Ευξείνου Πόντου ήταν ισχνό, κυρίως γιατί σε μια εποχή λεπτών ισορροπιών οι εντάσεις και οι ανταγωνισμοί ήταν ανεπιθύμητοι. Με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και την εμφάνιση νέων κρα-

Γράφει

ο ΛΕΩΝΙΔΑΣ
ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Πρέσβης, Γενικός Γραμματέας της Μόνιμης Διεθνούς Γραμματείας του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ)

τικών δρώντων που ταλανίζονταν από δυσεπίλυτα οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά και διοικητικά προβλήματα, η περιοχή εισήλθε σε μια μεταβατική φάση και το γεωστρατηγικό της προφίλ άρχισε να μεταλλάσσεται. Σήμερα είναι γενικά αποδεκτό ότι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου επεφύλασσε για τη Μαύρη Θάλασσα έναν πιο κεντρικό ρόλο στη διεθνή σκηνή.

Παρακάτω αναφέρονται μερικές από τις αιτίες που συνέβαλαν σε αυτήν την αλλαγή, χωρίς η σειρά αναφοράς τους να παραπέμπει σε αντίστοιχη σειρά σπουδαιότητας.

1. Ένας παράγοντας που συνέβαλε στη στροφή του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας προς την περιοχή είναι οι τεράστιες δυνα-

- τότητές της για οικονομική ανάπτυξη. Τα τελευταία πέντε χρόνια, οι πλούσιοι φυσικοί και ανθρωπίνοι πόροι έδωσαν σημαντική ώθηση στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη και οδήγησαν σε σταδιακή αύξηση της συμμετοχής της περιοχής στην παγκόσμια οικονομία.
2. Μια άλλη διάσταση της αναβάθμισης του ρόλου της περιοχής σχετίζεται με την αναζήτηση νέων πηγών ενέργειας. Μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου και τους πολέμους στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, αναζητήθηκαν νέες πηγές ενέργειας πέραν αυτών της Μέσης Ανατολής, η οποία κατέχει το 65% των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου και το 40% των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου. Οι περιοχές της Κασπίας και της Μαύρης Θάλασσας πλούσιες σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο, αποτέλεσαν ιδανικές νέες πηγές.
 3. Τρίτον, η σημασία της Μαύρης Θάλασσας άρχισε να αυξάνεται στον τομέα της μεταφοράς ενέργειας προς την Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο. Μια γρήγορη ματιά σε ένα χάρτη, που απεικονίζει τους αγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου είναι αρκετή για να επιβεβαιώσει τη σημασία της ως ενεργειακού άξονα.
 4. Τέταρτον, η περιοχή είναι το ανατολικότερο σύνορο της Ευρώπης και το παράθυρο προς σημαντικές περιοχές όπως ο Καύκασος, η Κεντρική Ασία και η Μέση Ανατολή που χρήζουν προσεκτικών πολιτικών χειρισμών.
 5. Πέμπτον, μετά την 11η Σεπτεμβρίου, ο πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας και ο αγώνας για την αποδυνάμωση της οικονομικής ισχύος των κυκλωμάτων που τη συντηρούν μέσω των διαφόρων μορφών οργανωμένου εγκλήματος, όπως η παράνομη εμπορία και διακίνηση όπλων, ναρκωτικών και ανθρώπων, επαναπροσδιόρισαν τη σημασία του Ευξείνου Πόντου. Η γεωστρατηγική της θέση έχει ανάγκη την περιοχή, που πλέον αποκαλείται «Διάδρομος Ασφαλείας Ευξείνου Πόντου» ("Black Sea Security Corridor") σε βασικό άξονα διακίνησης παράνομου εμπορίου αλλά και σε αεροδιάδρομο προς τις επίμαχες περιοχές.
 6. Με την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η τελευταία έχει πλέον μια παρευξείνια διάσταση και το ενδιαφέρον της για την διαφύλαξη της σταθερότητας και την προώθηση της ευημερίας στην περιοχή έχει αναζωπυρωθεί. Όσον αφορά τις σχέσεις των κρατών της περιοχής με την ΕΕ, η Τουρκία βρίσκεται σε διαδικασία ενταξιακών διαπραγματεύσεων, η Ρωσική Ομοσπονδία είναι στρατηγικός εταίρος της, η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία είναι εταίροι της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας,

και τέλος η Σερβία και η Αλβανία έχουν υπογράψει Συμφωνίες Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, και αποτελούν εν δυνάμει υποψήφιες υπό ένταξη χώρες.

Έχοντας φωτίσει τις διάφορες πτυχές της διαρκώς αυξανόμενης σημασίας της Μαύρης Θάλασσας, η δυναμική της παρευξείνιας οικονομικής συνεργασίας γίνεται πιο εύκολα κατανοητή.

Όταν ο Ψυχρός Πόλεμος έφτασε στο τέλος του, η Τουρκία ηγήθηκε μιας γηγενούς πρωτοβουλίας προκειμένου να βοηθήσει τις πρώην σοβιετικές, κεντρικά σχεδιασμένες οικονομίες να αναδιοργανωθούν βάσει των νέων δεδομένων και να μεγιστοποιήσει τις δυνατότητες της περιοχής. Βάσει αυτής της αντίληψης, η Οικονομική Συνεργασία Ευξείνου Πόντου ιδρύθηκε το 1992, με την πεποίθηση ότι η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας των παρευξείνιων κρατών θα συμβάλει στην ειρήνη και στη σταθερότητα στην περιοχή.

Οι βασικοί πυλώνες της πρωτοβουλίας αυτής είναι η αρχή της μη διάκρισης, η διαφάνεια και το αίσθημα ιδιοκτησίας. Αυτές οι αρχές είναι απαραίτητες, γιατί μπορούν να εγγυηθούν την αποφυγή διαχωριστικών γραμμών, όπως αυτών που υπήρχαν στην περιοχή κατά το πρόσφατο παρελθόν.

Σήμερα, ο ΟΣΕΠ είναι το πιο ευρύ και θεσμοθετημένο πλαίσιο συνεργασίας στη Μαύρη Θάλασσα και η συνεισφορά του στην εγκαθίδρυση ειρήνης και σταθερότητας είναι ση-

μαντική. Χάρη στην αρχή της μη διάκρισης και των ρεαλιστικών στόχων που υλοποιούνται στη βάση προγραμμάτων, έχει συγκεντρώσει στο ίδιο τραπέζι τα κράτη της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου σε ένα κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης και εποικοδομητικής συνεργασίας.

Η περασμένη δεκαετία θα μπορούσε να έχει πυροδοτήσει εντάσεις μετατρέποντας τη Μαύρη Θάλασσα σε ζώνη διαρκούς κρίσης. Αντιθέτως, η τροπή ήταν θετική, με αποτέλεσμα να μετατραπεί η περιοχή σε ζώνη βιώσιμης συνεργασίας. Παρόλο που τα μέλη του ΟΣΕΠ μετά την ίδρυσή του είχαν αντικρουόμενα συμφέροντα, πρόσφατα τα δεδομένα έχουν ανατραπεί. Τα συμφέροντα των κρατών μελών του Οργανισμού άρχισαν να συμπίπτουν και να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την από κοινού ανάληψη πρωτοβουλιών και το σχεδιασμό κοινής στρατηγικής σε πολλούς τομείς. Τα κράτη μέλη έχουν αποδείξει ότι μπορούν να συνεργάζονται με επιτυχία στα περισσότερα θέματα αρμοδιότητας του Οργανισμού. Ακόμα και εκείνα τα κράτη που ήταν επιφυλακτικά απέναντι στον ΟΣΕΠ, σήμερα έχουν αποδειχθεί πιστοί εταίροι, πρόθυμοι για ουσιαστική συνεργασία που να επιφέρει απτά αποτελέσματα.

Σήμερα, τα κράτη μέλη του ΟΣΕΠ καλύπτουν μια γεωγραφική επιφάνεια περίπου 20 εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων με

330 χιλιάδες πληθυσμό. Αυτό σημαίνει ότι πρόκειται για μια καθόλου αμελητέα οικονομική δύναμη. Το 2005, το ΑΕΠ της περιοχής παρουσίασε ετήσια αύξηση 6% με αποτέλεσμα να αντιπροσωπεύει το 7,6% της παγκόσμιας οικονομίας, ποσοστό που αντιστοιχεί σε 3,4 τρις δολάρια.

Για την επίτευξη των στόχων του ΟΣΕΠ, σημαντικό είναι αφενός να ενθαρρύνεται μια πραγματιστική προσέγγιση, η οποία θα βασίζεται σε απτά αποτελέσματα αναφορικά με τομείς κοινού ενδιαφέροντος όπου η περιφερειακή συνεργασία επιφέρει περαιτέρω συνέργειες και αφετέρου να αυξήσει την αποτελεσματικότητα των πόρων που δαπανώνται. Η επιτυχία του ΟΣΕΠ εξαρτάται από τον προσδιορισμό στόχων με ακρίβεια και την αποτελεσματική υλοποίηση των κοινών δράσεων.

Στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ, καινοτόμες δράσεις για την ανάπτυξη των δικτύων μεταφορών όπως ο Οδικός Δακτύλιος γύρω από τον Εύξεινο Πόντο (Black Sea Ring Highway) και οι Θαλάσσιοι Διάδρομοι (Motorways of the Sea), που θα συνδέουν τα λιμάνια, αναμένονται να συμβάλουν στην ανάπτυξη του εμπορίου μεταξύ των παραεξείνιων κρατών, του τουρισμού, των υποδομών, των επενδύσεων, των μεταφορών και κατ' επέκταση στην οικονομική ευημερία της περιοχής. Πάνω απ' όλα θα επιδράσουν θετικά στην καθημερινότητα των ανθρώπων και στις

μεταξύ τους σχέσεις.

Ο εν λόγω Οδικός Δακτύλιος προβλέπει την κατασκευή αυτοκινητοδρόμου τεσσάρων λωρίδων, μήκους 7.100 χιλιομέτρων, που θα συνδέει όλα τα κράτη μέλη του ΟΣΕΠ.

Από την άλλη, οι Θαλάσσιοι Διάδρομοι αποσκοπούν στην ενίσχυση των δικτύων ναυσιπλοΐας μεταξύ των κρατών μελών του ΟΣΕΠ. Δράσεις που απορρέουν από αυτό το πρόγραμμα αφορούν στον εκσυγχρονισμό των λιμενικών εγκαταστάσεων, στην προώθηση προγραμμάτων κοινού ενδιαφέροντος, στην εξασφάλιση ελεύθερου και υγιούς ανταγωνισμού στη διεθνή ναυτιλία, στη διευκόλυνση πρόσβασης σε όλα τα μεταφορικά μέσα, στην ενίσχυση της διατροπικότητας (intermodality) των λιμανιών για τη μεταφορά φορτίων και στην προαγωγή της ασφάλειας της ναυσιπλοΐας σε όλη την περιοχή του ΟΣΕΠ.

Τα δύο αυτά προγράμματα συνεισφέρουν στην επέκταση των Διευρωπαϊκών Δικτύων και στην ανάπτυξη αντίστοιχων Ευρω-Ασιατικών, και συνάδουν με την ευρωπαϊκή πολιτική για την επέκταση των Διευρωπαϊκών Αξόνων Μεταφορών προς τις γείτονες χώρες. Επίσης, οι στόχοι του προγράμματος των Θαλασσιών Διαδρόμων είναι συναφείς με την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που καλεί την ΕΕ να διαμορφώσει μια ενιαία θαλάσσια πολιτική. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι αυτά τα δύο πρωτοπόρα προγράμματα, –που ως ιδέες γεννήθηκαν, και

στην πράξη υλοποιούνται στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ– αποτελούν συνεισφορά των κρατών μελών στο έργο των Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περιοχή του Ευξείνου Πόντου και δημιουργούν κοινό έδαφος για ουσιαστική συνεργασία, επικερδή για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Εκτός των μεταφορών, πρόσφαρο πεδίο συνεργασίας αποτελεί το εμπόριο. Τα τελευταία πέντε χρόνια, με ετήσιο μέσο όρο ανάπτυξης 6,2% με όρους ΑΕΠ, η περιοχή ήταν πρώτη σε οικονομική μεγέθυνση. Παρόλη τη βελτίωση όμως, το εμπόριο και οι επενδύσεις στις χώρες του ΟΣΕΠ δεν έφτασαν τα επιθυμητά επίπεδα. Προς αυτήν την κατεύθυνση έχουν στραφεί οι πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες.

Για παράδειγμα, με πρωτοβουλία του Δήμου της Προύσας στην Τουρκία συζητείται η δημιουργία ενός Κέντρου Εμπορίου του ΟΣΕΠ με σκοπό την ίδρυση αντίστοιχων Κέντρων σε όλα τα κράτη μέλη και την προώθηση της μεταξύ τους δικτύωσης που θα ενισχύσει τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των παρευξείνιων κρατών.

Με σκοπό τη βελτίωση του εμπορίου εντός του ΟΣΕΠ, ο Οργανισμός συνεργάζεται στενά με το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP), με το οποίο υπέγραψε Συμφωνία Συνεργασίας το 2007. Σε αυτό το πλαίσιο, το Πρόγραμμα Προώθησης Εμπορίου & Επενδύσεων στην περιοχή της Μαύρης θάλασσας (BSTIP) –η πρώτη

από κοινού πρωτοβουλία των δύο Οργανισμών– ξεκίνησε το 2007. Το πρόγραμμα, που συγχρηματοδοτείται από την ελληνική, την τουρκική κυβέρνηση, το UNDP και τον ΟΣΕΠ αποσκοπεί στη δημιουργία δικτύων εμπορίου και επενδύσεων στα κράτη μέλη με άμεση συμμετοχή των επιχειρηματικών τους κύκλων. Η επιτυχία του προγράμματος έγκειται στην ανάδειξη των δυνατοτήτων της περιοχής, με τη διοργάνωση στοχευμένων δράσεων, τη δημιουργία μιας πλατφόρμας συνεργασίας, την ανάληψη δραστηριοτήτων για την προώθηση του εμπορίου και των επενδύσεων, και τη στήριξη των μηχανισμών για τη δικτύωση των επιχειρηματιών της περιοχής.

Όπως έχει ήδη προαναφερθεί, τα προγράμματα του Οδικού Δακτυλίου και των Θαλάσσιων Διαδρόμων στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου αναμένονται να συμβάλουν στην ενίσχυση του εμπορίου στην περιοχή.

Το Μνημόνιο Συνεργασίας για τη Διευκόλυνση των Οδικών Μεταφορών (Memorandum of Understanding on the Facilitation of Road Transport of Goods) στην περιοχή του ΟΣΕΠ, που υπεγράφη το 2002, είναι μια ακόμα συγκεκριμένη πρωτοβουλία των κρατών μελών που έχει σκοπό τη διευκόλυνση του εμπορίου.

Οι Συμφωνίες του ΟΣΕΠ για την απλοποίηση των διαδικασιών θεώρησης εισόδου (visa) των επιχειρηματιών και των επαγγελματιών οδηγών (μεταφορών), που είναι υπήκοο-

οι των κρατών μελών, που αναμένεται να υπογραφούν αργότερα μέσα στο χρόνο, θα συμβάλουν περαιτέρω στην εμπορική συνεργασία στην περιοχή.

Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους του ΟΣΕΠ είναι η εγκαθίδρυση ενός κλίματος φιλίας και συνεργασίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Στο πνεύμα αυτό, διοργανώθηκαν οι πρώτοι «Αγώνες της Μαύρης Θάλασσας» (Black Sea Games) σε παράκτιες πόλεις της Τουρκίας τον Ιούλιο του 2007. Οι δεύτεροι αγώνες θα πραγματοποιηθούν στην Κωσταντζα της Ρουμανίας το 2010. Οι αγώνες στην Τουρκία απέδειξαν ότι οι λαοί της περιοχής μπορούν να φέρουν εις πέρας την από κοινού διοργάνωση πολιτιστικών και αθλητικών γεγονότων περιφερειακής κλίμακας με επιτυχία. Παρεπόμενος στόχος είναι η επέκταση αυτής της συνεργασίας στο επίπεδο της Κοινωνίας των Πολιτών και σε άλλους τομείς. Σε αυτό το πλαίσιο, μεγάλο μέρος της ευθύνης βαραίνει τους τοπικούς φορείς και τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις, που δρουν στα κράτη μέλη του ΟΣΕΠ.

Αυτά είναι μόνο μερικά από τα παραδείγματα, που αναδεικνύουν τη δυναμική του ΟΣΕΠ για την προώθηση της συνεργασίας στην περιοχή. Το 2007, στη Σύνοδο Κορυφής στην Κωνσταντινούπολη με την ευκαιρία του εορτασμού των 15 χρόνων από την ίδρυσή του, ο Οργανισμός επανακαθόρισε τις προτεραιό-

τητές του, διευρύνοντας τα πεδία δράσης του πέρα από το εμπόριο και τις μεταφορές, σε άλλους τομείς όπου η συνεργασία μπορεί να φέρει απτά αποτελέσματα, όπως η περιβαλλοντική προστασία, ο τουρισμός, η ενέργεια, οι τηλεπικοινωνίες, η επιστήμη και η τεχνολογία, και η πάταξη του οργανωμένου εγκλήματος. Ήδη έχουν αναληφθεί πολλές δράσεις στους παραπάνω τομείς με στόχο τη βελτίωση του κλίματος συνεργασίας.

Έχει γίνει κατανοητό ότι ο ΟΣΕΠ είναι σήμερα η ακρογωνιαίος λίθος για την περιφερειακή συνεργασία στη Μαύρη Θάλασσα. Η Γερμανία, η Αυστρία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Πολωνία, η Τσεχία, η Σλοβακία, η Λευκορωσία και η Κροατία, καθώς και μη ευρωπαϊκές χώρες, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Τυνησία και το Ισραήλ έχουν το καθεστώς του παρατηρητή στον Οργανισμό, ενώ μεταξύ άλλων η Ιαπωνία και το Ιράν έχουν υποβάλει αίτηση για την απόκτησή του. Επίσης, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ουγγαρία πρόσφατα απέκτησαν το καθεστώς εταίρου στον Τομεακό Διάλογο στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ (Sectoral Dialogue Partnership).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απέκτησε το καθεστώς του παρατηρητή στον ΟΣΕΠ, σηματοδοτώντας μια νέα εποχή στις σχέσεις μεταξύ των δύο Οργανισμών. Στις 14 Φεβρουαρίου του 2008 πραγματοποιήθηκε συνάντηση μεταξύ του Συμβουλίου Υπουργών Εξωτερικών της Ένωσης

και των Υπουργών Εξωτερικών της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου, ενώ είχε προηγηθεί συνάντηση του Ειδικού Συμβουλίου των Υπουργών Εξωτερικών του ΟΣΕΠ με τη συμμετοχή της Τρόικας της ΕΕ κατά τη διάρκεια του οποίου υπεγράφη η «Διακήρυξη των Υπουργών Εξωτερικών του ΟΣΕΠ για μια Ενισχυμένη Συνεργασία ΕΕ-ΟΣΕΠ». Αυτή η Διακήρυξη έστειλε ένα μήνυμα προς την ΕΕ για την ανάγκη θεσμοθέτησης των σχέσεων μεταξύ των δύο Οργανισμών ενώ η «Κοινή Δήλωση των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΕ και της Ευρύτερης Περιοχής του Ευξείνου Πόντου» έθεσε τις κατευθυντήριες γραμμές αυτής της συνεργασίας.

Αντανακλώντας τη νέα εποχή στις σχέσεις ΕΕ και ΟΣΕΠ, η πρώτη συνάντηση της ad hoc Ομάδας Ειδικών για τη διάδραση ΟΣΕΠ-ΕΕ πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2008, όταν η Ομάδα κλήθηκε να επανεξετάσει τις δραστηριότητες και τις προτεραιότητες των Ομάδων Εργασίας του ΟΣΕΠ καθώς και να εντοπίσει τα κοινά σημεία τους με τις προτεραιότητες της Ένωσης, λαμβάνοντας υπόψη και τις σχετικές ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Σήμερα ο κόσμος διαφέρει πολύ από την εποχή που ιδρύθηκε ο ΟΣΕΠ. Η σημασία του Ευξείνου Πόντου και της Ευρασίας αυξάνεται, και η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί πλέον βαρυσήμαντο κέντρο για το

πετρέλαιο, την ενέργεια, τις μεταφορές και το εμπόριο. Έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι η τάση αυτή θα συνεχιστεί. Έτσι, η διατήρηση ασφάλειας και σταθερότητας στην περιοχή λαμβάνει πολύ σημαντικές διαστάσεις.

Σε αυτό το πλαίσιο, ο ΟΣΕΠ έχει μερίδιο ευθύνης, καθότι, όπως προαναφέρθηκε, πρόκειται για τη μοναδική πλήρως ανεπτυγμένη πλατφόρμα συνεργασίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η ενίσχυση της συνεργασίας στην περιοχή μέσω των υπαρχουσών δομών του ΟΣΕΠ θα αποφέρει οικονομικά οφέλη αλλά πολύ παραπάνω θα συμβάλει στην εδραίωση της εμπιστοσύνης και στην αποκλιμάκωση των εντάσεων στις διμερείς σχέσεις των παρευξείνιων χωρών. Αυτό, κατ' επέκταση, θα συμβάλει στη σταθερότητα και την ασφάλεια που αποτελεί ζητούμενο όχι μόνο για την περιοχή αλλά και για τη διεθνή κοινότητα γενικότερα.

Έχοντας πλούσια εμπειρία και επωφελούμενος από το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για την περιοχή, ο ΟΣΕΠ, όντας σήμερα ο βασικός παίκτης που προωθεί την οικονομική συνεργασία στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου, θα συνεχίσει το έργο του για την υλοποίηση των στόχων που έχει θέσει με στοχευμένες δράσεις που υπηρετούν το συμφέρον όλων των κρατών μελών που συμμετέχουν σε αυτόν.

Οικονομική μεγέθυνση και τάσεις στην περιοχή του Ευξεινού Πόντου

Απόψεις από την Τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης Ευξεινού Πόντου

Η περιοχή που περιλαμβάνει τα κράτη μέλη της Τράπεζας Εμπορίου και Ανάπτυξης του Ευξεινού Πόντου κατέγραψε το 2007 υψηλά ποσοστά μεγέθυνσης του πραγματικού ΑΕΠ που φτάνουν το 6,7%, δηλαδή λίγο υψηλότερα από το ετήσιο μέσο όρο στα έτη 2000-2007 (6,1%). Η απόδοση αυτή υποδηλώνει μια πραγματική οικονομική επέκταση της τάξης του 60% από το 2000, περίοδο κατά την οποία το βιοτικό επίπεδο στις παρευξείνιες χώρες βελτιώθηκε, το ποσοστό της φτώχειας σημείωσε πτώση, το εμπόριο και οι επενδύσεις άνθισαν και οι κοινωνίες πέρασαν σε μια εποχή ανάπτυξης και δυναμικά εξελισσόμενης ενσωμάτωσης στην ευρύτερη ευρωπαϊκή και παγκόσμια οικονομία.

Η απόδοση της περιοχής του Ευξεινού Πόντου είναι ακόμη πιο εντυπωσιακή, αν την τοποθετήσουμε

Γράφει

ο HAYRETTIN KAPLAN

Πρόεδρος της Τράπεζας Εμπορίου και Ανάπτυξης Ευξεινού Πόντου

στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής μεγέθυνσης. Η οικονομική μεγέθυνση στην περιοχή του Ευξεινού Πόντου ήταν διπλάσια του ποσοστού οικονομικής μεγέθυνσης της παγκόσμιας οικονομίας μεταξύ του 2000 και του 2007 και τριπλάσια του αντίστοιχου ποσοστού της Ευρωζώνης. Η μεγέθυνση αυτή άγγιξε αυτά τα μεγέθη σε ένα κλίμα σταθερότητας και με συνετή οικονομική διαχείριση. Οι οικονομίες της περιοχής εξελίχθηκαν ομαλά, παράλληλα με την οικονομική μεγέθυνση και την ενδυνάμωση του ρόλου του ιδιωτικού τομέα, η οποία και επεξηγεί τη

*Το παρόν κείμενο είναι μετάφραση αγγλικού πρωτοτύπου.

διεκδίκηση της μερίδας του λέοντος με όρους ΑΕΠ από τις περισσότερες παρευξείνιες χώρες.

Για το 2008 η μεγέθυνση του πραγματικού ΑΕΠ έφτασε το ποσοστό του 5,8% και δεδομένων των σταθερών μακροοικονομικών βάσεων, η ετήσια μεγέθυνση του πραγματικού ΑΕΠ στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου αναμένεται να φτάσει ποσοστά της τάξεως του 5-6% τα επόμενα χρόνια. Αυτό σημαίνει ότι τα παρευξείνια κράτη θα φτάσουν σε ένα επίπεδο σύγκλισης με τις πλουσιότερες οικονομίες της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης, με όρους κατά κεφαλή εισοδήματος, δεικτών ευημερίας και βιοτικού επιπέδου.

Παρόλ' αυτά, οι παρευξείνιες χώρες είναι αντιμέτωπες με μια πληθώρα προκλήσεων. Νέες θεσμικές μεταρρυθμίσεις απαιτούνται για την περαιτέρω φιλελευθεροποίηση των αγορών, την αύξηση του ανταγωνισμού, την προσέλκυση επενδύσεων και τη βελτίωση της παραγωγικότητας, ειδικότερα σε τομείς όπως η ενέργεια και η γεωργία. Η κατάσταση των υπάρχουσών υποδομών απειλεί να περιορίσει τη δυναμική της οικονομικής ανάπτυξης. Διότι, ενώ ο ιδιωτικός τομέας ανθίζει στις περισσότερες χώρες και τα επίπεδα των εμπορικών συναλλαγών και των επενδύσεων αυξάνονται, οι απαιτούμενες υποδομές ενέργειας και μεταφορών που θα στηρίξουν τη διαρκώς αυξανόμενη διακίνηση αγαθών, υπηρεσιών και προσώπων απουσιάζουν.

Δεδομένου του ότι η κατασκευή υποδομών κοστίζει σε χρόνο και σε χρήμα, η κάλυψη των αναγκών απειλεί τις δημοσιονομικές δυνατότητες των παρευξείνιων κρατών.

Ένα άλλο ζήτημα που σχετίζεται με τις δυνατότητες της περιοχής είναι ότι κάποιες από τις οικονομίες έχουν δείξει σημάδια διόγκωσης και κατ' επέκταση τάση αύξησης του πληθωρισμού ("overheating"). Ενώ ο δανεισμός δύναται να αυξάνεται με ταχείς ρυθμούς, η οικονομική μεγέθυνση ενδέχεται να είναι δυσανάλογη και να εξαρτάται από αστάθμητους παράγοντες όπως οι όροι των εμπορικών συναλλαγών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα ελλείματα των τρεχουσών συναλλαγών είναι πολύ υψηλά και ακολουθούν την παγκόσμια τάση, όπου υπάρχει ένα γενικό άλμα του πληθωρισμού κυρίως εξαιτίας της αστάθειας των τιμών της ενέργειας και των τροφίμων. Παρόλο που όλα αυτά είναι ζητήματα τα οποία χρήζουν της προσοχής των φορέων λήψης αποφάσεων, σχετίζονται με προβλήματα που δημιουργεί η επιτυχία των μεταρρυθμίσεων κι έτσι επιβεβαιώνουν τη δραματική πρόοδο που συντελέστηκε στην περιοχή μέσα σε μία δεκαετία.

Οι υψηλοί δείκτες οικονομικής μεγέθυνσης στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου είναι σε σημαντικό βαθμό απότοκο της βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στην περιοχή και γενικότερα στη μείωση του επιπέδου και της έκτασης των επι-

χειρηματικών κινδύνων στα μεμονωμένα κράτη. Η εν λόγω βελτίωση φαίνεται και στους ποσοτικούς δείκτες και πέρα από τα υψηλά ποσοστά, καταδεικνύει τη συνετή οικονομική διαχείριση και την αξιοπιστία δέσμευσης των παρευξείνων κρατών για επίτευξη σταθερότητας και συνέχιση των μεταρρυθμίσεων. Οι παρευξείνιες χώρες έχουν βελτιώσει τη θέση τους στην παγκόσμια κατάταξη από πλευράς επενδυτικού περιβάλλοντος και επιχειρηματικών κινδύνων. Οι περισσότερες έχουν ανέβει πολλά σκαλιά στην κατάταξη πιστοληπτικής ικανότητας και ενώ το 2000 η περιοχή του Ευξείνου Πόντου περιλάμβανε μόνο μία χώρα με υψηλή βαθμολογία πιστοληπτικής ικανότητας ("investment grade"), τώρα περιλαμβάνει τέσσερεις. Σήμερα, όλα τα παρευξείνια κράτη έχουν «μπει στην αγορά» και λαμβάνουν βαθμολογία ανάλογα με την πιστοληπτική τους ικανότητα που λειτουργεί ως δείκτης ωριμότητας και οικονομικής προόδου.

Μάλλον ο καλύτερος δείκτης της επιχειρηματικής εμπιστοσύνης και των αντιλήψεων σχετικά με το επιχειρηματικό ρίσκο είναι ο βαθμός ενδιαφέροντος των ξένων εταιριών να επενδύσουν στην περιοχή. Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου αυξήθηκαν δεκαπέντε φορές, από 8 δις δολάρια το 2000 σε 123 δις δολάρια το 2007. Επίσης, στο ευρύτερο πλαίσιο της ταχείας μεγέθυνσης, το επίπεδο των ετήσιων καθαρών ΑΞΕ ως πο-

σοστό του ΑΕΠ τετραπλασιάστηκε την εν λόγω περίοδο από 1,2% σε 4,5% του ΑΕΠ. Οι δείκτες δανεισμού και η κατά μέσο όρο αύξηση της ωριμότητας των δανείων σε κάθε χώρα αποδεικνύουν την άνοδο της εμπιστοσύνης και των προσδοκιών της επιχειρηματικής κοινότητας για την περιοχή του Ευξείνου Πόντου.

Καθώς αναπτύσσονται οι χώρες και ωριμάζουν οι οικονομίες τους, ο ιδιωτικός τομέας παρέχει μια διευρυμένη ποικιλία χρηματοπιστωτικών προϊόντων με βελτιωμένους όρους. Κατά συνέπεια αποτελεί παράδοξο το γεγονός ότι η παρουσία των Διεθνών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων και της Επίσημης Αναπτυξιακής Βοήθειας είναι διευρυμένη, παρότι έχουν αυξηθεί οι ιδιωτικές πηγές χρηματοδότησης καθώς και η διάθεση ιδιωτικών επενδύσεων.

Τα περισσότερα Διεθνή Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα έχουν αυξήσει τη δραστηριότητά τους στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου και το ίδιο συμβαίνει και με την Τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης Ευξείνου Πόντου (BSTDB), που είναι το μοναδικό «εγχώριο» Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Ίδρυμα που λειτουργεί αποκλειστικά προς όφελος των παρευξείνιων κρατών. Τα Διεθνή Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα λειτουργούν σε ένα συνεχώς μεταλλασσόμενο πλαίσιο, μέσα στο οποίο τα κράτη βρίσκονται σε σχετική ρευστότητα, το επιχειρηματικό περιβάλλον αλλάζει διαρκώς όπως και οι επιχειρηματικές ανάγκες, με αποτέλεσμα να ξε-

λίσσονται παράλληλα με τις αγορές. Καθώς οι αγορές σταθεροποιούνται και ωριμάζουν, οι πελάτες είτε είναι τράπεζες είτε εταιρίες και κυβερνητικοί φορείς, αποζητούν πρώτον, πιο εξελιγμένα χρηματοδοτικά προϊόντα και δεύτερον, απαιτούν μεγαλύτερο χρονικό ορίζοντα.

Μέσα στις διαρκώς εξελισσόμενες αγορές και τις μεταλλασσόμενες αντιλήψεις περί επιχειρηματικών κινδύνων, κρίνεται η ανάγκη παρουσίας των Διεθνών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων, τα οποία πρέπει είτε να αποσυρθούν, είτε να εντοπίσουν τις νέες αγορές, όπου η δραστηριότητά τους θα έχει προστιθέμενη αξία. Επίσης, πρέπει να προσαρμόσουν τη στρατηγική τους, ενώ παράλληλα, κατά τη διαδικασία επιλογής και εκτέλεσης των δραστηριοτήτων τους, πρέπει να διατηρήσουν έναν κοινό κώδικα αρχών.

Η Τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης του Ευξείνου Πόντου στοχεύει να συνεχίσει μια στρατηγική ελεγχόμενης διεύρυνσης με 1) την αφοσίωση στη διττή της αποστολή για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της περιφερειακής συνεργασίας και 2) το εύρος χρηματοδοτικής απόδοσης ή/και οικονομικής βιωσιμότητας να αποτελούν τους καθοριστικούς παράγοντες για τις προοπτικές εμπλοκής της σε οποιαδήποτε χρηματοδοτική δραστηριότητα. Όμως, προκειμένου να παραμείνει η δραστηριότητά της ουσιαστική, η Τράπεζα θα προχωρήσει σε κάποιες αλλαγές. Στον ιδιωτικό

τομέα, θα συνεχίσει να συνεργάζεται με τους υπάρχοντες πελάτες, μερικοί από τους οποίους είναι μεγάλες εταιρίες με εξαιρετικά χαμηλό δείκτη πιστωτικού κινδύνου. Καθώς η πρόσβασή τους στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα βελτιώνεται και οι απαιτήσεις τους αναβαθμίζονται, η Τράπεζα θα προωθήσει πιο εξελιγμένα χρηματοδοτικά προϊόντα με μεγαλύτερη διάρκεια αποπληρωμής, τα οποία μέχρι στιγμής δεν είναι διαθέσιμα σε αυτούς. Επιπροσθέτως, η Τράπεζα προτίθεται να εξαπλωθεί στις λεγόμενες εταιρίες «δεύτερης κατηγορίας» (second-tier) – μικρές, λιγότερο γνωστές εταιρίες, που εδρεύουν πιθανότατα εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων ή με μικρότερο ιστορικό λειτουργίας– που εμφανίζουν προοπτική ανάπτυξης, διαθέτουν καλή διαχείριση και έχουν όραμα. Αυτό συνεπάγεται απλοποίηση των νομικών διαδικασιών και ανάληψη ορισμένου ρίσκου όσον αφορά στις δομές, στα προϊόντα και στις γενικές κατευθύνσεις, προκειμένου να επιτευχθεί δυνατή ώθηση ανάπτυξης. Στους βασικούς στόχους περιλαμβάνονται οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις που εξελίσσονται δυναμικά, αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους με ταχείς ρυθμούς και διαθέτουν επιπλέον τα εξής χαρακτηριστικά: είναι προσανατολισμένες στις εξαγωγές, παράγουν τεχνολογία, μεταφέρουν τεχνογνωσία και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας. Η πρόσβαση σε μικρές επιχειρήσεις και η στήριξή τους προκειμένου να

αναπτυχθούν, προϋποθέτει τη χρήση τοπικών χρηματοπιστωτικών μεσαζόντων. Αυτό εξυπηρετεί και την πρόθεση της Τράπεζας να επεκτείνει τις δραστηριότητές της στο χρηματοπιστωτικό τομέα, υποστηρίζοντας τη θεσμική ανάπτυξη, τη μεταφορά τεχνογνωσίας και την ενδυνάμωση των τοπικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τράπεζα θα παρέχει μεγαλύτερη οικονομική στήριξη στις Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις και θα συνεχίσει την προώθηση των εμπορικών συναλλαγών.

Στο δημόσιο τομέα, η Τράπεζα θα στοχεύσει σε 1) δημόσιες υπηρεσίες και φορείς, στην αποτελεσματικότητα των οποίων η συμβολή της μπορεί να είναι θετική, όπως και στη λειτουργία τους βάσει των περιβαλλοντικών προτύπων και 2) στις τοπικές κοινότητες και αρχές, ιδιαίτερος σε αυτές που βρίσκονται σε απομακρυσμένες από τα αστικά κέντρα επαρχίες, όπου οι αναπτυξιακές ανάγκες είναι μεγαλύτερες. Η Τράπεζα προτίθεται να εντατικοποιήσει τις προσπάθειες στήριξης των διασυνοριακών δραστηριοτήτων, κυρίως σε τομείς που σχετίζονται με υποδομές. Τέτοιου τύπου δραστηριότητες ταυτίζονται με τις προσπάθειες ενθάρρυνσης της περιφερειακής συνεργασίας, συνήθως ανταποκρίνονται στην ανάγκη κατασκευής υποδομών σε περιοχές εκτός των αστικών κέντρων και επιφυλάσσουν μεγάλο όφελος για τους μετόχους της Τράπεζας, δεδομένου του ενδιαφέροντός τους για

την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της περιφερειακής συνεργασίας στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου.

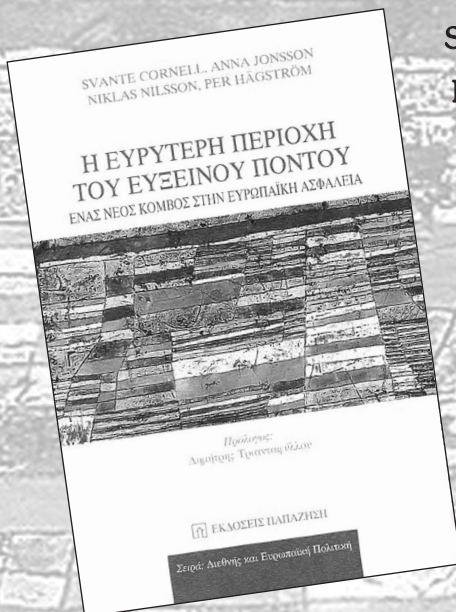
Η Τράπεζα άρχισε να λειτουργεί το 1999, περίοδο λειτουργίας που συνέπεσε με την περίοδο επίτευξης των υψηλών ποσοστών οικονομικής μεγέθυνσης στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Χαρη στις ευνοϊκές συνθήκες των αγορών στην περιοχή, πολλές εντόπιες τράπεζες και εταιρίες επωφελήθηκαν από το γεγονός ότι η Τράπεζα τους παρείχε: 1) μακροπρόθεσμο δανεισμό, 2) μετριασμό του κινδύνου χώρας, 3) δυνατότητες δικτύωσης, 4) προσβάσεις για την κινητοποίηση πόρων και 5) αναβάθμιση του εταιρικού τους προφίλ εξαιτίας της συνεργασίας τους με ένα Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Ίδρυμα.

Ως αποτέλεσμα, η Τράπεζα αναπτύχθηκε γρήγορα και για το 2007 (σε σχέση με το 2006) το επιχειρηματικό χαρτοφυλάκιό της, βάσει των εγκεκριμένων δραστηριοτήτων, αυξήθηκε κατά 43%, οι χρηματοδοτικές δεσμεύσεις κατά 38% και οι εκταμιεύσεις κατά 59%. Ως αποτέλεσμα της συνεχώς αυξανόμενης δραστηριότητας, το μεικτό εισόδημα αυξήθηκε κατά 22% σε 23,3 από 19 εκατομμύρια δολάρια το 2006, ενώ το καθαρό εισόδημα έφτασε τα 14,3 εκατομμύρια δολάρια. Μέχρι τα τέλη Μαρτίου του 2008, το ενεργό χαρτοφυλάκιο της Τράπεζας βάσει των εγκεκριμένων δραστηριοτήτων, έφτασε συνολικά τα 1.444 εκατομμύρια δολάρια, οι χρηματοδοτικές δεσμεύ-

σεις το 1.153 εκατομμύρια δολάρια, και οι εκταμιεύσεις τα 823 εκατομμύρια δολάρια. Τα στοιχεία αποδεικνύουν την ικανότητα της Τράπεζας να λειτουργεί με κυκλικό τρόπο, προσθέτοντας αξία στην επέκταση και τον εκσυγχρονισμό των τοπικών τραπεζών και εταιριών.

Παρόλο που η Τράπεζα αναμένει τη θετική εξέλιξη των οικονομικών συνθηκών, είναι ευαισθητοποιημένη προς τις συνθήκες αβεβαιότητας που επικρατούν στον παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό χάρτη και έτσι είναι έτοιμη να λειτουργήσει κατά τρόπο αντικυκλικό (με τη ροή του χρήματος) για να μπορεί να βοηθήσει τους πελάτες να αποκτήσουν χρηματοπιστωτικές προσβάσεις πα-

ρά τους διεθνείς περιορισμούς. Με άλλα λόγια, ως αναπτυξιακός οργανισμός, η Τράπεζα παίζει σημαντικό ρόλο σε περιόδους ύφεσης και αβεβαιότητας. Η δυνατότητά της να παρέχει μακροπρόθεσμα χρηματοδοτήσεις και κάλυψη του κινδύνου χώρας (country risk) ειδικά σε δύσκολες περιόδους, την καθιστά σημαντικό οικονομικό παράγοντα για εταιρείες και φορείς της παρευξείνιας περιοχής. Το στοιχείο αυτό μπορεί να αποδειχθεί ακόμη πιο σημαντικό στο άμεσο μέλλον, αν οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης των ΗΠΑ γίνουν αισθητές σε νέες αγορές ή αν η αστάθεια των τιμών ενέργειας, τροφίμων και άλλων αγαθών προκαλέσει επώδυνες οικονομικές κρίσεις.

S. CORNELL, A. JONSSON,
N. NILSSON, P. HÄGSTRÖM

Η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου Ένας νέος κόμβος στην Ευρωπαϊκή ασφάλεια

Πρόλογος: Δ. Τριανταφύλλου

Κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Τι διακυβεύεται στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας;

Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας διέρχεται μία περίοδο αναταράξεων και γεωπολιτικών αλλαγών και βρίσκεται πλέον στο επίκεντρο της προσοχής της διεθνούς κοινότητας. Αυτό το *momentum* σχετίζεται με μία σειρά από παράγοντες που αν τους προσεγγίσουμε συνολικά αντανakλούν την αναβαθμισμένη γεωστρατηγική θέση της περιοχής στις διεθνείς σχέσεις. Ποιοί είναι αυτοί οι παράγοντες;

1. Μία σειρά επετειακών εκδηλώσεων που συμβολίζουν την διάσταση της περιφερειακής συνεργασίας στην περιοχή.
2. Το ενισχυμένο ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για την περιοχή σε συνδυασμό με τη σταδιακή ανάδειξη της ως δρών εξωτερικής πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο.
3. Το αναβαθμισμένο ενδιαφέρον του ΝΑΤΟ.
4. Η σημασία της περιοχής ως γεωγραφικά κομβικό σημείο μεταφοράς ενέργειας.
5. Η γεωπολιτική σημασία της περιοχής και η διαπεριφερειακή της διάσταση.

Γράφει

ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Γενικός Διευθυντής του
Διεθνούς Κέντρου Μελετών
Ευξείνου Πόντου και
Επίκουρος Καθηγητής
του Πανεπιστημίου
Αιγαίου

6. Οι προτεραιότητες και η προσέγγιση της Ρωσίας.
7. Η αναγκαιότητα να διασφαλιστεί ότι οι προαναφερθέντες παράγοντες συμβάλλουν στην αναβάθμιση της περιοχής και όχι ότι αποτελούν παράγοντες σύγκρουσης και διάσπασης της συνοχής της.

Πληθώρα επετείων

Στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας η τάση του περιφερισμού και της δημιουργίας περιφερειακών σχηματισμών, όπως αυτή εκδηλώθηκε κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο, έλαβε σάρκα και οστά με την ίδρυση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) τον Ιούνιο του 1992.

Η ίδρυση του ΟΣΕΠ από 11 κράτη την εποχή εκείνη, αποτέλεσε ουσιαστικά μία πρωτοβουλία περιφερειακού χαρακτήρα αποτελούμενη από διάφορα επίπεδα θεσμικής συνεργασίας όπου και κατέληξε σε διεθνή οικονομικό οργανισμό το 1998. Ο ΟΣΕΠ γιόρτασε τα 15 χρόνια παρουσίας του με μία έκτακτη Σύνοδο Κορυφής στην Κωνσταντινούπολη τον Ιούνιο του 2007. Η επετειακή αυτή εκδήλωση συνοδεύτηκε επίσης από την χορήγηση καθεστώτος παρατηρητή στον ΟΣΕΠ στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αυτήν τη χρονιά ο ΟΣΕΠ γιορτάζει επίσης την δεκαετή επέτειό του ως διεθνής οργανισμός τη στιγμή που η κοινοβουλευτική του διάσταση, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση (PABSEC) του ΟΣΕΠ, εορτάζει τα δεκαπέντε χρόνια λειτουργίας της. Η σημασία, έστω και συμβολική, αυτών των επετειακών εκδηλώσεων είναι ότι αντανακλούν μία χρονικά εκτενή περιφερειακή αλληλεπίδραση των διάφορων δρώντων και δείχνουν παράλληλα και την ανάγκη εν τέλει για μία αποτίμηση των πεπραγμένων, δηλαδή των επιτυχιών και των αποτυχιών αλλά και των εμποδίων που παρουσιάζονται. Το γεγονός ότι ο ΟΣΕΠ περιλαμβάνει όλα τα κράτη της ευρύτερης περιοχής, και συγκεκριμένα και την Ρωσία, δεν είναι ασήμαντο επίτευγμα. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι όλες αυτές οι εκδηλώσεις συμπίπτουν και με την πρόσφατη διεύρυνση της ΕΕ, οπότε και η ΕΕ απέκτησε σύνορα και φυσική παρουσία στην περιοχή. Με

λίγα λόγια, αυτά τα εθιμοτυπικά ορόσημα, που συμβολίζουν την πάροδο του χρόνου και την απτή συνεργασία μεταξύ διαφορετικών κρατών, έχουν εντείνει το ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στην περιοχή.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση κοιτάει προς ανατολάς

Η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζει σημάδια αφύπνισης και το ενδιαφέρον της σχετικά με την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας έχει σαφώς αναβαθμιστεί. Αν και οι πρώτες ενδείξεις εντοπίζονται το 1997 όταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε μία Ανακοίνωση (Communication) σχετικά με θέματα περιφερειακής συνεργασίας στη Μαύρη Θάλασσα, ήταν τελικά η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ΕΕ την 1η Ιανουαρίου του 2007 που παρακίνησε την ΕΕ να υιοθετήσει μία πρωτοβουλία περιφερειακής συνεργασίας με την ονομασία «Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου» ("Black Sea Synergy") σαν τμήμα της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ). Η νέα πολιτική επισημαίνει την ανάγκη να δημιουργηθούν συνέργειες σε μία σειρά πεδίων λειτουργικού ενδιαφέροντος όπως, μεταξύ άλλων, χρηστή διακυβέρνηση, εμπόριο, μεταφορές, ενέργεια, περιβάλλον, αλιεία, έρευνα και τεχνολογία. Η Ένωση τονίζει επίσης την ανάγκη να βρεθούν τρόποι επίλυσης των ανεπίλυτων μέχρι σήμερα κρίσεων –των αποκαλούμενων και «παγωμένων συρράξε-

ων»– όπως η περίπτωση της Υπερδνειστερίας, της Αμπχαζίας, της Νότιας Οσετίας και του Ναγκόρνο Καρραμπάχ. Η έμφαση σε θέματα ασφάλειας ("hard" security issues), αν και συνεπής, απαραίλληκτη και απαραίτητη για τις προσπάθειες της Ένωσης ώστε να εξελιχθεί σε σημαντικό δρών εξωτερικής πολιτικής σε αυτήν την περιοχή του κόσμου, δεν συμβαδίζει με τις κινήσεις και ούτε γίνεται αποδεκτή με ενθουσιασμό από τους διάφορους περιφερειακούς δρώντες, προεξέχοντος της Ρωσίας. Χωρίς συμμετοχή στην ΕΠΓ, η Ρωσία έχει το δικό της πλαίσιο συνεργασίας με την ΕΕ –οι λεγόμενοι τέσσερις Κοινοί Χώροι– όπου δεν γίνεται καμία αναφορά στα ζητήματα των παγωμένων συρράξεων στο μετασοβιετικό περιβάλλον. Η Ρωσία εξέφρασε ανοιχτά τις ενστάσεις της σχετικά με την Συνέργεια για τον Εύξεινο Πόντο αρνούμενη να συνυπογράψει την Κοινή Δήλωση των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΕ και της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, η οποία αποτέλεσε και το επιστέγασμα των προσπαθειών της πρώτης Υπουργικής Διάσκεψης της Συνέργειας για τον Εύξεινο Πόντο που διεξήχθη στο Κίεβο στις 14 Φεβρουαρίου του 2008. Παρόλ' αυτά, η νέα πολιτική της ΕΕ, η οποία αποκτά αναβαθμισμένη παρουσία στην περιοχή, σε συνδυασμό με την δυναμική της αλληλεπίδρασης έχει δημιουργήσει τις συνθήκες για μία νέα τάξη πραγμάτων αλλά και για την εμφάνιση νέων προβλημάτων

και εμποδίων στην περιφερειακή συνεργασία στην ευρύτερη περιοχή (βλ. παρακάτω).

Το ΝΑΤΟ σε αναζήτηση ρόλου

Σε αντίθεση με τις επικρατούσες απόψεις, το ΝΑΤΟ δεν έχει μια συγκεκριμένη πολιτική για την περιοχή. Στην πραγματικότητα, το ενδιαφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών και άλλων κρατών μελών του ΝΑΤΟ, όπως η Πολωνία και οι τρεις βαλτικές χώρες, για μια πιο ενεργό συμμετοχή εκ μέρους της συμμαχίας και την αναζήτηση μιας ευρωατλαντικής στρατηγικής για την περιοχή συχνά οδηγεί σε σύγχυση. Αυτή η τάση πηγάζει από τη συνεχή επέκταση του ΝΑΤΟ προς ανατολές και τις προσδοκίες που αναπτύχθηκαν μερικά έτη πριν από την «Πορτοκαλί» επανάσταση και την επανάσταση των Ρόδων στην Ουκρανία και τη Γεωργία αντίστοιχα. Πίσω από αυτήν τη σκέψη, υπάρχει επίσης και το ζήτημα της αντιμετώπισης της ανόδου της Ρωσίας που υποστηρίζεται ευρέως από τις νεοσυντηρητικές και τις νεοφιλελεύθερες σχολές σκέψης στις Ηνωμένες Πολιτείες. Εντούτοις, το ΝΑΤΟ δεν ήταν σε θέση μέχρι σήμερα να ενεργήσει ουσιαστικά στην περιοχή εκτός από το «να επιβεβαιώσει τη διαρκή σημασία της περιοχής Μαύρης Θάλασσας για την ευρωατλαντική ασφάλεια» όπως έκανε στη Σύνοδο Κορυφής του Βουκουρεστίου τον Απρίλιο του 2008. Η αποτυχία της Ουκρανίας και

της Γεωργίας να λάβουν το Ενταξιακό Σχέδιο Δράσης (Membership Action Plan), ακόμα και αν είχαν τη θερμή υποστήριξη της κυβέρνησης Bush, δείχνει ότι πολλά κράτη μέλη του NATO δεν είναι διατεθειμένα να έρθουν σε αντιπαράθεση με την Ρωσία στη γειτονιά της.

Πετρέλαιο, αέριο και αγωγοί

Το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας συνδέεται με την αναζήτηση για εναλλακτικές πηγές ενέργειας από μέρους της Ευρώπης (και του υπόλοιπου κόσμου), δεδομένης της κατάστασης στη Μέση Ανατολή. Η ενεργειακά εξαρτώμενη Ευρώπη βρίσκεται στη δυσάρεστη θέση αναζήτησης βásiμων αποθεμάτων ενέργειας σε μία εποχή που το ίδιο επιδιώκουν και οι ταχύτατα αναπτυσσόμενες και διευρυνόμενες οικονομίες της Κίνας και της Ινδίας για να τροφοδοτήσουν την ανάπτυξή τους. Αυτό καθιστά την ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και την Κασπία σημαντικές περιοχές παραγωγής και διαμετακόμισης ενέργειας. Η συζήτηση ως προς το εάν τα αποθέματα ενέργειας πρέπει να ταχθούν σε καθεστώς «ομηρείας» λόγω της μονοπωλιακής ενεργειακής δύναμης της Ρωσίας ή αν πρέπει να κινηθούν στη λογική των κανόνων της αγοράς είναι μια συζήτηση που αναμένεται να διαρκέσει μεγάλο χρονικό διάστημα. Κατά συνέπεια, η περιοχή έχει γίνει κεντρικό πεδίο αντιπαράθεσης για τους ανταγωνιστικούς ενεργεια-

κούς διαδρόμους και τους εναλλακτικούς αγωγούς απεικονίζοντας με αυτόν τον τρόπο την ανάγκη να επιβεβαιωθεί η ασφάλεια και η σταθερότητα της περιοχής όπως και των αποθεμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου. Η ΕΕ έχει επιχειρήσει να καθορίσει μια κοινή ενεργειακή πολιτική δεδομένης της διάστασης της ενεργειακής ασφάλειας και αυτό θα καταδειχθεί με σαφήνεια στην προσεχή αναθεώρηση της ευρωπαϊκής στρατηγικής ασφαλείας. Το NATO από τη μεριά του έχει προετοιμάσει μια έκθεση σχετικά με το «ρόλο του NATO στην ενεργειακή ασφάλεια» όπου θα καθορίζονται οι αρχές στις οποίες θα βασιστεί η προσέγγιση της συμμαχίας σε αυτόν τον τομέα.

Διαπεριφερειακές διαστάσεις

Η γεωγραφική εγγύτητα της ευρύτερης περιοχής του Εύξεινου Πόντου στη Μέση Ανατολή την καθιστά εξέχουσας σημασίας στη διαδικασία εξάλειψης της τρομοκρατίας και άλλων δυνάμεων αποσταθεροποίησης, που αναδύονται από αυτήν την περιοχή (όπως το φονταμενταλιστικό Ισλάμ ή οι προοπτικές απόκτησης πυρηνικών όπλων από το Ιράν). Η διαπεριφερειακή διάσταση καλύπτει μια ακόμα σημαντική παράμετρο περιφερειακής συνεργασίας: τα διαμετακομιστικά δίκτυα. Οι αγωγοί ενέργειας από την Κεντρική Ασία διασχίζοντας τον Εύξεινο Πόντο, τροφοδοτούν τα νοτιοανατολικά δίκτυα της Ευρώπης και τους άλλους άξονες διαμετακόμισης ενέρ-

γείας που διέρχονται από την περιοχή συνδέοντας έτσι την Ευρώπη με την Ασία και τη βόρεια Ευρώπη με τη Μέση Ανατολή. Η σύνδεση της περιοχής του Δούναβη με τον Εύξεινο Πόντο είναι μια άλλη κομβική διαπεριφερειακή εξέλιξη όπου περιβαλλοντικές ανησυχίες και δικαιώματα ναυσιπλοΐας υπεισέρχονται στο παιχνίδι. Με άλλα λόγια, η περιοχή του Εύξεινου Πόντου αποτελεί έναν ολοένα και πιο σημαντικό κόμβο για τα δίκτυα μεταφορών (χερσαία και θαλάσσια), το πετρέλαιο και τους αγωγούς φυσικού αερίου, ταυτόχρονα όμως αποτελεί και εστία σύγχρονων απειλών. Σύμφωνα με έναν Αμερικανό αναλυτή, «η ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου αποτελεί το βασικό σύνδεσμο μεταξύ του πυρήνα της Ευρώπης και της ευρύτερης Μέσης Ανατολής».¹ Κατά συνέπεια, έχουν εμφανιστεί κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα ανταγωνιστικές στρατηγικές θεωρίες σχετικά με το εάν η περιοχή πρέπει να κοιτάξει στη δύση, να παραμείνει στη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας (και της Τουρκίας) ή να επιδιώξει τελικά ένα μοντέλο περιφερισμού και περιφερειακής ολοκλήρωσης προς όφελος όλων.

Η ρωσική προσέγγιση

Η ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου αποτελεί ένα σημαντικό

σημείο αναφοράς της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής δεδομένου ότι συνιστά τμήμα του «εγγύς εξωτερικού» της και αποτελεί ταυτόχρονα έναν διαμετακομιστικό κόμβο ενεργειακών πόρων (φυσικό αέριο, πετρέλαιο). Πιο συγκεκριμένα, η Ρωσία επιδιώκει να παραμείνει ισχυρός παίκτης στην περιοχή δεδομένης της εμφάνισης νέων ισχυρών περιφερειακών (Τουρκία) και εξωτερικών δρώντων (ΗΠΑ/NATO)· στην περιοχή επιδιώκει να συγκρατήσει τον εξτρεμισμό, την τάση για αυτονομισμό και την τρομοκρατία· επιθυμεί διακαώς να εξασφαλίσει τη συνεχή/αδιάκοπη διακίνηση ενέργειας, τις εμπορικές συναλλαγές, την αστική και στρατιωτική συνδεσιμότητα εντός αλλά και περιφερειακά της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας και στα στενά του Βοσπόρου· και επιδιώκει να αποτρέψει τις νέες διαχωριστικές γραμμές στην περιοχή, συμπεριλαμβανομένης της διεύρυνσης των στρατιωτικών συνασπισμών που αποκλείουν τη συμμετοχή της Ρωσίας ως πλήρες μέλος.² Συγχρόνως, η Ρωσία δεν είναι πεπεισμένη ότι η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας της ΕΕ θα μπορούσε να συμβάλει επιτυχώς στην περαιτέρω σταθεροποίηση της κοινής γειτονίας (ένα στόχο που συμμερίζεται και η Ρωσία) δεδομένου ότι δεν φράζει αποτελεσματικά το δρόμο σε μια ενδεχόμενη μελ-

¹ Βλ. R.D. Asmus, επιμ., *Next Steps in Forging a EuroAtlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Washington D.C.: German Marshall Fund of the United States, 2006).

² Nadia Alexandrova-Arbatova, *Regional Cooperation in the Black Sea Area in the Context of EU-Russia Relations*, ICBSS Xenophon Paper, αρ. 5 (Athens: ICBSS, Απρίλιος 2008).

λοντική διεύρυνση της ΕΕ. Η ανάλυση από τον Arkady Moshes είναι πολύ πειστική:

Οι Βρυξέλλες δεν μπορούν να αγνοήσουν μια πάγια επιθυμία των νέων κρατών μελών: την περαιτέρω δραστηριοποίηση της Ένωσης στην ανατολική της περιφέρεια. Δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση αρνείται την προοπτική ένταξης για τους γείτονές της, η πολιτική της για τον περίγυρό της (Wider Europe), (όσο ήπια και αν φαίνεται) ενθαρρύνει την εξεύρεση εναλλακτικών λύσεων που αποβλέπουν στην παραμονή της Ρωσίας στο ίδιο γεωπολιτικό και γεωοικονομικό πλαίσιο. Η Μόσχα, υπό αυτές τις συνθήκες, αρχίζει να προσεγγίζει την ΕΕ όχι τόσο ως εταίρο όσο ως συστηματικό ανταγωνιστή της στα δυτικά Νέα Ανεξάρτητα Κράτη (Newly Independent States) και στην περιοχή του Καυκάσου και ως μία αναθεωρητική δύναμη, και τείνει ενστικτωδώς να αναμειχθεί σε ένα παίγνιο μη μηδενικού αθροίσματος με την ΕΕ.³

Αυτό υποδηλώνει ότι ενώ υπάρχει σύγκλιση απόψεων μεταξύ της ΕΕ και της Ρωσίας σε θέματα που εγείρουν ανησυχίες και προβληματισμό, ενυπάρχουν παράλληλα σημαντικές διαφορές ως προς τον τρόπο με τον οποίο η Ρωσία αντιλαμβάνεται το συμφέρον και την ανάμειξη της ΕΕ στην κοινή γειτονιά.

Σαφείς συνέργειες ή ένα αβέβαιο μέλλον;

Τα αντιπαραβαλλόμενα και ανταγωνιστικά συμφέροντα των διάφορων δρώντων, μερικά από τα οποία έχουν ήδη αναφερθεί, εγείρουν σοβαρά ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα της ευρύτερης περιοχής του Εύξεινου Πόντου να επενδύσει στην περιφερειακή συνεργασία. Μπορεί η περιοχή να διαχειριστεί αυτό το ενισχυμένο διεθνές ενδιαφέρον; Μπορεί να βρεθεί ένα *modus vivendi* μεταξύ των διάφορων δυνάμεων που έχουν καταστήσει την παρουσία και τα συμφέροντά τους ιδιαίτερως αισθητά; Οι προκλήσεις είναι πολλές καθώς κάθε νέα πρωτοβουλία ή πολιτική πρόταση μπορεί ενδεχομένως να αποσταθεροποιήσει την ισχύουσα πολιτική προσέγγιση. Παραδείγματος χάριν, το ενισχυμένο ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα μπορούσε πιθανώς να διαταράξει τη λειτουργία του ΟΣΕΠ –ενός οργανισμού μέσω του οποίου η Ρωσία έχει δηλώσει σαφώς ότι ενδιαφέρεται να προωθήσει προγράμματα συνεργασίας και συγκεκριμένες πολιτικές στην περιοχή. Η προώθηση της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού μέσω των κρατών που είναι παράλληλα μέλη της ΕΕ και του ΟΣΕΠ (Ελλάδα, Βουλγαρία και Ρουμανία) σε συνδυασμό με την επιθυμία όλων των άλλων παρευξείνιων κρατών -εκτός

³ Arkady Moshes, "Prospects for EU-Russia Foreign and Security Policy Cooperation", *The EU-Russia Review*, αρ. 2 (Brussels: EU-Russia Centre, Νοέμβριος 2006), 24.

από τη Ρωσία- να προσχωρήσουν μελλοντικά στην ΕΕ, θα μπορούσε να αναστατώσει την ευαίσθητη ισορροπία μέσα στον ΟΣΕΠ.

Μετά τη Σύνοδο του Βουκουρεστίου (Απρίλιος 2008), πέντε από τα δώδεκα μέλη του ΟΣΕΠ είναι μέλη της Συμμαχίας (Ελλάδα, Τουρκία, Βουλγαρία, Ρουμανία και Αλβανία) με την Γεωργία και την Ουκρανία να πιέζουν για άμεση πρόσκληση ένταξης. Η έκβαση αυτών των εξελίξεων σε συνδυασμό με την επιδίωξη ειρηνικής συνύπαρξης με τη Ρωσία είναι ζητήματα που θα μας απασχολήσουν αρκετά. Το φλέγον ενεργειακό ζήτημα θα συνεχίσει να τρέφει αντιπαραθέσεις και να εντείνει τη δυσανεμία μεταξύ των χωρών της περιοχής δεδομένου ότι τα διαφορετικά –και ενίοτε συγκρουόμενα– συμφέροντα (πολιτικά, οικονομικά και στρατηγικά) καθιστούν μια κοινή προσέγγιση εξαιρετικά περίπλοκη. Ο κατάλογος των προκλήσεων είναι μακρύς και αναμένεται να διευρυνθεί περαιτέρω. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου, που είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μερών της δεδομένου ότι πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη οι εξωτερικοί δρώντες και οι εκτός περιοχής κίνδυνοι, βρίσκεται αντιμέτωπη με το εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα ενίσχυσης των υπάρχουσών συμπράξεων από τη μία και αντιμετώπισης ζητημάτων που δεν έχουν επιλυθεί ως σήμερα ελλείψει συναίνεσης από την άλλη. Η αποτυχία να επιλυθούν τα

διάφορα προβλήματα της περιοχής θα έχει αρνητικό αντίκτυπο σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη: στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που επιδιώκει να γίνει κύριος παίκτης εξωτερικής πολιτικής στη γειτονιά της και πέρα από αυτήν· στη Ρωσία, που προσβλέπει στην αναβίωσή της ως περιφερειακή και παγκόσμια δύναμη σταθερότητας· στις Ηνωμένες Πολιτείες, που προσπαθούν να ανακτήσουν το ηθικό τους ανάστημα και να επανεδραιωθούν ως αποτελεσματική και σεβαστή παγκόσμια δύναμη μετά από τις αποκλίσεις των τελευταίων ετών· και στις χώρες της περιοχής, που προσδοκούν να παγιώσουν και να ενισχύσουν την περιφερειακή συνεργασία, προκειμένου να βελτιωθούν οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, και οι ίδιες να ανταποκριθούν στις προσδοκίες τους για ένταξη σε δομές συνεργασίας και οργανισμούς.

Μπορεί να χαραχθεί μία κοινή στρατηγική για την περιοχή ή τελικά οι διαφορές μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων δρώντων είναι αγεφύρωτες; Η συμβίωση είναι το μεγάλο στοίχημα.

Βιβλιογραφία

- Alexandrova-Arbatova, Nadia. *Regional Cooperation in the Black Sea Area in the Context of EU-Russia Relations*. ICBSS Xenophon Paper αρ. 5. Athens: ICBSS, Απρίλιος 2008.
- Asmus, R.D. επιμ. *Next Steps in Forging a EuroAtlantic Strategy for the Wider Black Sea*. Washington, D.C.: German Marshall Fund of the United States, 2006.

Bucharest Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. Βουκουρέστι, 3 Απριλίου 2008.

Commission of the European Communities. "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on a Black Sea Synergy - a New Regional Cooperation Initiative". Βρυξέλλες, 11 Απριλίου 2007.

Ferrero-Waldner, Benita. "The European Union and its place in the world - the current agenda". Ομιλία στο Κολλέγιο της Ευρώπης. Βρυξέλλες, 7 Απριλίου 2008.

Hatto, Ronald και Odette Tomescu. "The EU and the Wider Black Sea Region: Challenges and Policy Options". *GAR-*

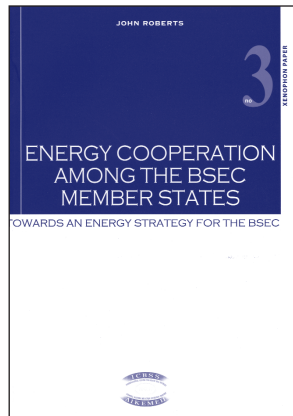
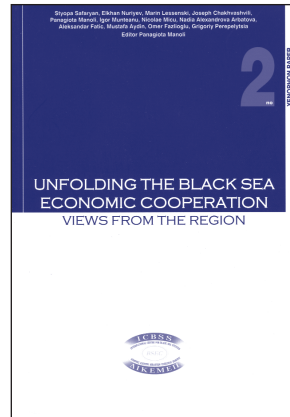
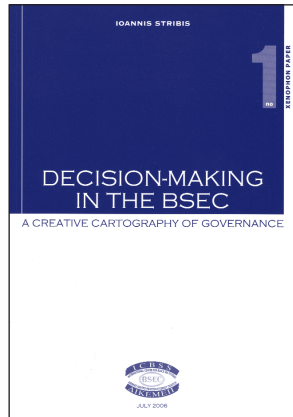
NET Policy Brief, αρ. 5. Warwick: GAR-NET, Ιανουάριος 2008.

Moshes, Arkady. "Prospects for EU-Russia Foreign and Security Policy Cooperation". *The EU-Russia Review*, αρ. 2. Brussels: EU-Russia Centre, Νοέμβριος 2006.

Svante, E. Cornell et al. *The Wider Black Sea Region: An emerging Hub in European Security*. Silk Road Paper. Washington D.C., Uppsala: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program Joint Center, Δεκέμβριος 2006.

Triantaphyllou, Dimitrios. "Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context". *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 7, αρ. 2 (Ιούλιος 2007).

ICBSS XENOPHON PAPERS

Η ευρύτερη περιοχή του Ευξεινού Πόντου

Στο μάτι του επόμενου πολιτικού κυκλώνα
της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ή μια γαλήνια θάλασσα σταθερότητας;

Σε αυτό το άρθρο, δεν θα ήθελα να αναφερθώ τόσο στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας Ευξεινού Πόντου (ΟΣΕΠ), που είναι ένας από τους λίγους τόσο εξελιγμένους περιφερειακούς οργανισμούς στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, ούτε στην παρούσα μορφή και τις στρατηγικές προοπτικές του. Καταπιάστηκα με αυτά τα θέματα πολλές φορές κατά τη διάρκεια της θητείας μου ως Γενικός Γραμματέας στη Μόνιμη Διεθνή Γραμματεία του ΟΣΕΠ, όταν η καθημερινή μου ενασχόληση με ζητήματα ρουτίνας απαιτούσε κάθε άλλο παρά βαθειά φιλοσοφική σκέψη –όπως γνωρίζει καλά οποιοσδήποτε έχει εμπειρία σε διακυβερνητικούς οργανισμούς. Όμως, αυτή η θέση μου έδωσε την ευκαιρία να δω «πέρα από τον ΟΣΕΠ», να αναλογιστώ τις καθημερινές εξελίξεις, τις διαδικασίες, τους τύπους και τους μηχανισμούς, που δια-

Γράφει

ο TEDO JAPARIDZE

Πρέσβης, Αναπληρωτής
Γενικός Διευθυντής του
Διεθνούς Κέντρου Μελε-
τών Ευξεινού Πόντου

μορφώνονται στην περιοχή μας και πέρα από αυτή.

Θα ήθελα, λοιπόν, να προσεγγίσω –ειδικά και γενικά– την Ευρύτερη Περιοχή του Ευξεινού Πόντου και την Ευρώπη, τις προοπτικές αυτής της διαδραστικής σχέσης, τις στρατηγικές και τις συνέργειες που αναπτύσσονται σε αυτήν την περιοχή, άλλες αφήνοντας πίσω τους κάτι ως παρακαταθήκη, άλλες χωρίς ούτε ένα στίγμα. Θα ήθελα επίσης να αναφερθώ και σε ορισμένες αντιφατικές στερεοτυπικές αντιλήψεις και προκαταλήψεις (όπως χαρακτηρίζο-

* Το παρόν κείμενο είναι μετάφραση αγγλικού πρωτοτύπου.

νται από τους ειδικούς), που έχουν αντίκτυπο στις λαϊκές και πολιτικές πεποιθήσεις, και επιδρούν καθοριστικά στην πραγματικότητα.

Τον Φεβρουάριο του 2005, είχα την τιμή να παρουσιάσω μερικές από τις «ανατρεπτικές» μου ιδέες στο Διοικητικό Συμβούλιο του Διεθνούς Κέντρου Μελετών του Ευξείνου Πόντου (ΔΙΚΕΜΕΠ) στην προσπάθειά μου να δω πέρα από τη ρουτίνα των καθημερινών εξελίξεων του Οργανισμού και να μοιραστώ τις απόψεις μου σχετικά τις δυνάμεις και τις τάσεις, που έρχονται αντιμέτωπες στην Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου και έχουν στρατηγικές προεκτάσεις πέρα από αυτή, με τους εξέχοντες παρευρισκόμενους. Προσπάθησα να προσεγγίσω από διάφορες οπτικές γωνίες τα ζητήματα που άπτονται της εν εξελίξει συνέργεια με την Ευρωπαϊκή Ένωση και έτσι ανέκυψαν ορισμένα «στρατηγικά ερωτήματα».

Εδώ και τρία χρόνια, έχουμε γίνει μάρτυρες μιας σχέσης μεταξύ της Ευρύτερης Περιοχής του Ευξείνου Πόντου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που κυρίως βασίζεται στη θεσμική οργάνωση του ΟΣΕΠ και τροφοδοτείται με ιδέες μόνο από αυτήν την πηγή. Τώρα που τα έφερε έτσι η ζωή και είμαι Αναπληρωτής Διευθυντής του ΔΙΚΕΜΕΠ, θα ήθελα να καταπασιτώ ξανά με εκείνες τις σκέψεις και παρατηρήσεις, επανεκτιμώντας τις και προσπαθώντας να τις ερμηνεύσω, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες προοπτικές.

Τι είμαστε: μια περιοχή, ένας στρατηγικός χώρος, ένας «κόμβος» ή μια «ευρύτερη περιοχή»;

Κατ' αρχάς, θα ήθελα –εν συντομία– να επισημάνω (όπως το 2005 και πολλές άλλες φορές) ότι όταν θέλουμε να ορίσουμε ένα ζήτημα ή πρόβλημα, έχει σημασία να ξεκινάμε από το τι δεν είναι, πριν ακόμα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε τι είναι. Κατ' αντιστοιχία, είναι χρήσιμο να ξεκινήσουμε την ανάλυσή μας ως προς την προοπτική των σχέσεων της ΕΕ με την Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, βάσει αυτού του αξιώματος και σύμφωνα με τέτοιους γεωγραφικούς, γεωπολιτικούς ή γεωοικονομικούς μεθοδολογικούς προσδιορισμούς.

Ούτε η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου ούτε ο ΟΣΕΠ (ως θεσμικό μόρφωμα) αποτελούν υποκατάστατα της ΕΕ, παρόλο που ένας από τους βασικούς σκοπούς του ΟΣΕΠ –που ταυτίζεται με έναν από τους σκοπούς της ΕΕ– είναι η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας σε μια ορισμένη γεωγραφική περιοχή. Αντιλαμβάνομαι την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον Εύξεινο Πόντο ως μέλη ενός ηλιακού συστήματος κατά το πρώιμο στάδιο δημιουργίας του. Το ποιος είναι ο ήλιος είναι προφανές, αλλά οι τροχιές ορισμένων πλανητών είναι ακόμα σε κατάσταση ρευστότητας. Ο ΟΣΕΠ δεν ανταγωνίζεται σήμερα την ΕΕ και ούτε πρόκειται να το πράξει στο άμεσο μέλ-

λον. Αντίθετα, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ως συμπληρωματικός οικονομικός εταίρος. Βεβαίως, απέχει πολύ από μια πολιτική ένωση! Από τη μία, οι μακροπρόθεσμοι στρατηγικοί στόχοι των κρατών μελών του ΟΣΕΠ είναι πολύ σύνθετοι και ταυτόχρονα αντιθετικοί, και από την άλλη, η οικονομική και πολιτική έλξη της βαρύτητας της ΕΕ είναι πολύ ισχυρή.

Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξεινού Πόντου δεν είναι καν «Περιοχή», με την έννοια ότι η Σκανδιναβία προσιδιάζει περισσότερο σε έναν τέτοιο προσδιορισμό. Αλλά δεν είναι ούτε απλώς μια «Περιφέρεια», όπως συχνά την αποκαλούν οι αναλυτές, μια «Μαύρη Τρύπα», «το Τρίγωνο των Βερμούδων», όπου μπορεί κανείς να εξαφανιστεί διασχίζοντάς το.

Θα συμφωνούσα με αυτούς τους λίγους, που την αποκαλούν «Στρατηγικό Διάδρομο» ή «Στρατηγικό Χώρο», ο οποίος φέρει τα ίδια χαρακτηριστικά με την «Κεντρική Ασία». Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξεινού Πόντου κατέλαβε πολύ πρόσφατα σημαντική θέση στη χάραξη στρατηγικής ορισμένων κρατών της περιοχής του πρώην σοβιετικού χώρου, όπως της Ρωσικής Ομοσπονδίας και των παραδοσιακών παρευξεινίων χωρών, όπως η Τουρκία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία. Επίσης, η περιοχή έχει συνδεθεί με τις πολιτικές και τη στρατηγική των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου: από το Νότιο Καύκασο, τη λεκάνη της Κασπίας και την Κεντρική Ασία ως τη Μέση Ανα-

τολή και την Ευρώπη. Είναι φανερό ότι όπου συγκλίνουν αυτά τα συμφέροντα, το ενδιαφέρον των Ηνωμένων Πολιτών είναι πιο έντονο σήμερα απ' ό,τι στο παρελθόν, κάτι που επιβεβαιώνεται και από την αυξημένη παρουσία τους στη Μέση Ανατολή, την Κεντρική Ασία και τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας.

Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξεινού Πόντου βρίσκεται στο σταυροδρόμι «συστημάτων ασφαλείας» της Ευρώπης, της Ευρασίας και της Μέσης Ανατολής, με την ευρεία έννοια του όρου που περιλαμβάνει τα πολιτικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά και τα πολιτιστικά συστατικά της σύγχρονης αντίληψης για την ασφάλεια και τη σταθερότητα. Παρόλο που βρίσκεται στα όρια αυτών των «συστημάτων ασφαλείας», δεν ήταν ποτέ στο επίκεντρο, ούτε αποτέλεσε συμπληρωματικό σημείο αναφοράς τους.

Η ευρύτερη περιοχή του Ευξεινού Πόντου – ένα εργαλείο συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση

Εστιάζοντας στις προοπτικές των σχέσεων μεταξύ της Ευρύτερης Περιοχής του Ευξεινού Πόντου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα επιχειρήσουμε να εξηγήσουμε το πώς η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξεινού Πόντου θα ενταχθεί στο νέο στρατηγικό περιβάλλον που δημιουργήθηκε από την ΕΕ. Έγιναν κάποια θετικά βήματα προς την κατεύθυνση των

συνεργειών και ξεκίνησε ένας εποικοδομητικός διάλογος, όμως απαιτούνται απτά αποτελέσματα, στρατηγική κατεύθυνση και όραμα. Τι χρειάζεται λοιπόν, για να προσθέσουμε αξία σε αυτή τη διαδικασία και να την καταστήσουμε μη αναστρέψιμη και αμοιβαία επωφελή;

Για να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα, πρέπει κατά κάποιον τρόπο, να δούμε τον ΟΣΕΠ και όλη την περιοχή υπό το πρίσμα των Βρυξελλών. Διότι, πρέπει να συμμεριστούμε τη βαθεία ανησυχία της ΕΕ, όχι τόσο για τον ίδιο τον ΟΣΕΠ, αλλά για καθένα από τα κράτη μέλη του. Αυτή η ανησυχία πηγάζει εν μέρει από τα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα της Ένωσης, αλλά κυρίως από την αέναη συζήτηση, που στρέφεται γύρω από το αντιθετικό δίπτυχο διεύρυνση-εμβάθυνση.

Αυτή η περιφέρεια της ΕΕ, παρά την ένταξη της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας, αντιμετωπίζεται ακόμα ως πηγή αναστάτωσης. Η περιοχή αυτή όχι μόνο δεν πρέπει να αγνοηθεί, αλλά χρήζει ειδικού χειρισμού και η παροχή τεχνικο-οικονομικής βοήθειας στα κράτη που την απαρτίζουν είναι απαραίτητη. Αν μου επιτρέπεται ένας βαθμός κυνισμού, κατά τη γνώμη μου, αυτός είναι και ο στόχος της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ).

Ακόμα και στους κύκλους «διανοουμένων» της ΕΕ υπάρχει μια εμφανής ανησυχία. Μια ανησυχία που καλλιεργείται από τα ποικίλα θέματα που χρήζουν διευθέτησης στην

ήδη διευρυμένη ΕΕ, αλλά και από ευρύτερα ζητήματα στρατηγικής σημασίας, όπως το διεθνές εμπόριο, οι σχέσεις με τις ΗΠΑ, τη Ρωσία, την Κίνα, την Ινδία, και με όλες τις υπόλοιπες εν δυνάμει οικονομικές «τίγρεις» της ευρύτερης Ασίας. Ακόμα και σε αυτούς τους κύκλους κυριαρχεί η άποψη ότι πρέπει να γίνουν πολλά περισσότερα έστω και από ιδιον όφελος (που αποτελεί και το σημαντικότερο πολιτικό κίνητρο κατά τη γνώμη μου). Έτσι, αναγνωρίζεται η σημασία της περιοχής για την ΕΕ στον ενεργειακό τομέα, αλλά και το γεγονός ότι η χρόνια αστάθεια και τα οικονομικά προβλήματα στην ευρύτερη γειτονιά του Ευξείνου Πόντου δημιουργούν έναν εκρηκτικό συνδυασμό. Όμως, οι κύκλοι αυτοί δεν γνωρίζουν πώς να χειριστούν την υπάρχουσα κατάσταση και αυτοπεριορίζονται από το φόβο της αποτυχίας.

Αναγνωρίζω ότι η παραπάνω ανάλυση μπορεί να ακούγεται «σκληρή» και απαισιόδοξη. Ωστόσο, μπορεί να περιέχει τους καρπούς μιας νέας στρατηγικής, διότι εν τέλει, είναι η ίδια η οικονομική και πολιτική πραγματικότητα –όπως για παράδειγμα η χάραξη νέων αξόνων μεταφορών και ενεργειακών διασυνδέσεων– που θα ωθήσει και θα καθορίζει την παρευξείνια πολιτική της ΕΕ.

Υπάρχει μια στρατιωτική έννοια, αυτή της «εισχώρησης στο πεδίο λήψης αποφάσεων του αντιπάλου». Δεν υπονοώ με αυτό την ύπαρξη κάποιας συγκρουσιακής σχέσης με-

ταξύ της ΕΕ και της Ευρύτερης Περιοχής του Ευξείνου Πόντου ή του ΟΣΕΠ. Αλλά θεωρώ ότι η παραπάνω έννοια θα μπορούσε να βρει εφαρμογή και στο ζήτημα που μας απασχολεί. Για παράδειγμα -και αυτό αποτελεί επίσης προσωπική άποψη- αν ο ΟΣΕΠ αναπτύξει μια στρατηγική διάδρασης με την ΕΕ επιχειρηματολογώντας ότι μέσα από αυτή τη διάδραση εξυπηρετούνται καλύτερα και τα συμφέροντα της ΕΕ, τότε υπάρχουν μεγάλες πιθανότητες επιτυχίας. Και κατά έναν ειρωνικό τρόπο, αυτή η στρατηγική εξυπηρετεί και τα συμφέροντα των ιδίων των κρατών μελών του ΟΣΕΠ, των υποψηφίων ή εν δυνάμει υποψηφίων μελών της ΕΕ, αλλά και αυτών που δεν επιθυμούν την ένταξή τους στην ΕΕ ή βλέπουν τον ρόλο τους ως ενός «ισότιμου εταίρου».

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ασχέτως με το αν υποκινείται από το φόβο εξάπλωσης της αστάθειας ή μιας ενδεχόμενης ενεργειακής κρίσης στην περιφέρεια των συνόρων της, έχει ανάγκη από μια σύγχρονη προσέγγιση στις σχέσεις της με τα παρευξείνια κράτη. Με την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί πλέον κομμάτι της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει γίνει το «εγγύς εξωτερικό της». Αν ο ΟΣΕΠ μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των προκλήσεων και στις υπό διαμόρφωση συνεργειες στην περιοχή (αλλά και πέρα από αυτήν), θα μπορέσει να συμβάλει καθοριστικά στις σχέσεις της

περιοχής με την ΕΕ και στην υλοποίηση αμοιβαία επωφελών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών.

Κανείς δεν μπορεί να προδιαγράψει πού μπορεί να οδηγήσει αυτή η σχέση. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να πούμε ότι το ταξίδι αξίζει περισσότερο από τον τελικό προορισμό, ή αλλιώς ότι η διαδικασία είναι πιο σημαντική από το τελικό προϊόν. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ανεξαρτήτως των κινήτρων-φόβοι για εξάπλωση της αστάθειας, ενεργειακή ασφάλεια- που καθορίζουν την στάση της, επιβάλλεται να επαναπροσδιορίσει εξ' ολοκλήρου τις σχέσεις της με τον Ευξείνο Πόντο. Ιδιαίτερος σήμερα που η ικανότητά δράσης της στην περιοχή δείχνει να περιορίζεται, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη για έναν ΟΣΕΠ ενισχυμένο, που να είναι σε θέση να συμβάλει στην υλοποίηση πρωτοβουλιών και προγραμμάτων, που θα επιφέρουν απτά αποτελέσματα. Ο αναμορφωμένος και ενισχυμένος ΟΣΕΠ μπορεί να φέρει εις πέρας αυτή την αποστολή. Θα ήθελα να τονίσω το εξής: αν ο ΟΣΕΠ ήταν μια εταιρία υψηλής τεχνολογίας, θα ήταν ένα σύστημα τύπου Cisco, το οποίο θα παρήγαγε routers, που θα μετέφεραν ιδέες και τάσεις σχετικά με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της περιοχής και μεταξύ αυτής και της ΕΕ. Με τεχνολογικούς όρους, θα μπορούσε να παρέχει υψηλού επιπέδου διασυνδεσιμότητα, κάτι που η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επειγό-

ντως ανάγκη.

Επίσης, ο ΟΣΕΠ πρέπει να παράγει «ουσία» προκειμένου να καταρρίψει τις προκαταλήψεις, τα στερεότυπα και τους φόβους της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περιοχή. Πέρα από τις πολιτικές και τεχνικές πτυχές της διαδικασίας ενσωμάτωσης των ευρωπαϊκών νορμών στην περιοχή, πρέπει να αποδομήσουμε αποτελεσματικά και άμεσα τα στερεότυπα και να διαμορφώσουμε στέρεες αντιλήψεις. Το τίμημα είναι ο χρόνος. Εν προκειμένω, πρέπει να γίνει αντιληπτό από τις Βρυξέλλες ότι η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου και ο ΟΣΕΠ έχουν τη δυνατότητα να συμβάλουν στην επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας. Με αυτόν τον τρόπο, ο ΟΣΕΠ, όχι μόνο δεν θα προδώσει τα συμφέροντα των κρατών μελών του, αλλά θα καταστεί ικανότερος να υπηρετεί αυτό το σκοπό καλύτερα.

Στη θεωρία είναι όλα εύκολα. Αλλά τι συμβαίνει στην πράξη; Ποια είναι τα στρατηγικά ζητήματα στα οποία πρέπει να δώσουμε άμεση και εύστοχη απάντηση;

Με στρατηγική σκέψη και βαθυστόχαστη πράξη...

Ας εντοπίσουμε κάποια από τα ερωτήματα που προκύπτουν από τη στρατηγική σκέψη.

Πώς μπορεί ο ΟΣΕΠ να ενταχθεί στο νέο στρατηγικό περιβάλλον που δημιούργησε η Ευρωπαϊκή Ένωση;

Όπως προαναφέρθηκε, στους κύκλους της ΕΕ, υπάρχει μια ευρύτερη ανησυχία πέραν του επιχειρήματος της «ένωσης χριστιανικών κρατών» και της αέναης συζήτησης για το ποια είναι τα φυσικά σύνορα της Ευρώπης. Η ανησυχία αυτή, πηγάζει εν μέρει από τα εσωτερικά πολιτικά ζητήματα της ΕΕ και εν μέρει από τη διαμάχη μεταξύ διεύρυνσης και εμβάθυνσης.

Όπως προαναφέρθηκε, η ΕΕ είναι διστακτική στο να επενδύσει στην περιοχή λόγω του φόβου ότι μπορεί να κατασπαταληθούν πόροι και κεφάλαιο σε μια «μαύρη τρύπα». Είναι σημαντικό να αντιληφθούμε ότι στη Δύση ελπίζει στην επιτυχία κάθε πρωτοβουλίας της και η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου δεν μπορεί να υποσχεθεί κάτι τέτοιο για το άμεσο μέλλον. Η διαδικασία είναι αμφιβόλου αποτελέσματος και δεν υπάρχει σαφώς προσδιορισμένος στρατηγικός σχεδιασμός. Επιπλέον, η ανάληψη δράσης από την ΕΕ σε πολυμερές επίπεδο θα μπορούσε να τροφοδοτήσει νέες ελπίδες στα παρευξείνια κράτη για ένταξη στην ΕΕ ενώ θα ενίσχυε τις ανησυχίες των κρατών μελών για όποια περαιτέρω διεύρυνση. Όταν, όμως, οι παραγωγοί πετρελαίου συναντιούνται έχουν μόνο δύο Χρυσούς Κανόνες στο μυαλό: πρώτον, ότι «όλα περιστρέφονται γύρω από το χρήμα» και δεύτερον, «ποτέ μην ξεχνάς τον πρώτο κανόνα». Εγώ θα προσέθετα έναν τρίτο: «Όλα σχετίζονται με τις σχέσεις και το πάρε-δώσε».

Στην πραγματικότητα, δεν πρέπει να απαντήσουμε σε αυτό το στρατηγικό ερώτημα με βάση του τι θέλει η Ευρώπη, αλλά του τι μπορεί πραγματικά να κάνει. Οι περισσότεροι από εμάς αντιλαμβάνονται την περιφέρεια της Ευρώπης πιο ευρεία σε σχέση με μερικά χρόνια πριν, αλλά σήμερα οι Ευρωπαίοι έχουν κλειστεί στο καβούκι τους. Ο ενθουσιασμός για περαιτέρω διεύρυνση έχει ατονήσει και ήδη η ένταξη των νέων μελών (της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας) έχει προκαλέσει μεγάλη αναστάτωση. Η Τουρκία δεν θα μπορέσει να ενσωματωθεί στην ΕΕ και η Ευρώπη, από όλες τις απόψεις σήμερα, είναι λιγότερα υποσχόμενη. Η οικονομία της, εκτός ορισμένων εξαιρέσεων, είναι υποτονική και οι δημογραφικοί δείκτες της προλέγουν την επερχόμενη κρίση. Η Ευρώπη έχει τα εφόδια, αλλά δεν επενδύει σε στρατιωτικές δαπάνες, αρνείται να υποστηρίξει τον οργανισμό που συντηρεί εδώ και μισό αιώνα το συμμαχικό σύστημα ασφαλείας με τις Ηνωμένες Πολιτείες και οποιοσδήποτε παρατηρητής μπορεί να διαγνώσει την έλλειψη βούλησης για την επέκταση της ισχύος του ΝΑΤΟ πέρα από την Ευρώπη, αλλά και στο εσωτερικό της, για παράδειγμα, στα Βαλκάνια. Η ουσία μιας κοινής Ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής έχει πέσει θύμα των επιμέρους εθνικισμών και της γραφειοκρατίας των Βρυξελλών και σήμερα, έχουμε κάθε δίκιο να αναρωτιόμαστε τι είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση και τι μπορεί να κάνει. Το ερώτη-

μα ωστόσο παραμένει μετέωρο καθώς δεν υπάρχουν σήμερα ξεκάθαρές απαντήσεις και δεν φαίνεται να προκύψουν στο μέλλον.

Υπό αυτές τις συνθήκες, μπορεί άραγε να θεωρήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση τον ΟΣΕΠ ένα είδος «πύλης»; Και προς τα πού; Τις δύο τελευταίες δεκαετίες, ο στρατηγικός χάρτης της Ευρασίας αναμορφώθηκε. Κατά την ψυχροπολεμική περίοδο, τα όρια της ευρωπαϊκής στρατηγικής έφταναν μέχρι τα σοβιετικά σύνορα, αλλά σήμερα δεν ισχύει πια αυτή η λογική. Η Ευρασία είναι πλέον πεδίο ανταγωνισμού για όλο τον κόσμο, με την Κίνα, την Ινδία, τη Ρωσία, τις ΗΠΑ, τα αραβικά κράτη του Κόλπου, το Ιράν, την Τουρκία, την Ιαπωνία, τη Νότια Κορέα και τις άλλες αναδυόμενες οικονομίες της Ασίας να διεκδικούν μια έντονη παρουσία στην περιοχή. Και βέβαια, η Ευρωπαϊκή Ένωση ή τουλάχιστον κάποιες ευρωπαϊκές χώρες αναζητούν επίσης ένα ρόλο στην περιοχή. Η σύγκρουση συμφερόντων –οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών– που παρατηρείται στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου, δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστη από τις εξελίξεις στην Ευρασία, ούτε είναι αποκομμένη από τη δυναμική των ανταγωνισμών στην ευρύτερη περιοχή. Σημαντικό είναι να κατανοήσουμε τη δομή και το χαρακτήρα αυτών των ανταγωνισμών και να αποκτήσουμε μια συνεπή και ανεξάρτητη στάση για το πώς μπορούμε να τους διαχειριστούμε. Ο ΟΣΕΠ μπορεί να ηγηθεί της διαδικασίας χαρτογράφησης των

στρατηγικών αλλαγών και δυναμικών της περιοχής, μέσα από τους δικούς του διηθητήρες και αυτή είναι θα είναι η προστιθέμενη αξία για την Ευρώπη και πέρα από αυτήν.

Ένας ακόμα καθοριστικός παράγοντας που επηρεάζει την ευρωπαϊκή αντίληψη για την περιοχή του Ευξείνου Πόντου είναι η πρόσφατη γεωπολιτική διεύθυνση των ΗΠΑ με σκοπό την εξυπηρέτηση των αμερικανικών συμφερόντων στους τομείς της ασφάλειας και της ενέργειας και η ταυτόχρονη μετάθεση των προβληματικών πεδίων στην Ευρώπη. Η αντίληψη αυτή κυριαρχεί στη γεωπολιτική, όπως και στη ζωή, και είναι αυτή που διαμορφώνει την πραγματικότητα. Δεν πρέπει να υποτιμούμε τον εκνευρισμό που προκάλεσε στις Βρυξέλλες η αμερικανική πεποίθηση ότι η Τουρκία πρέπει να ενταχθεί στην Ένωση το συντομότερο δυνατόν, αλλά το ίδιο πρέπει να γίνει και με την Ουκρανία και άλλες χώρες της περιοχής. Μάλλον είναι καιρός για τους διαμορφωτές των στρατηγικών σχεδιασμών στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου να συζητήσουν με αρμόδιους Αμερικανούς για τα συμφέροντα των ΗΠΑ σε αυτήν. Οι ΗΠΑ, ούτως ή άλλως είναι σημαντικοί δρώντες και οι στρατηγικοί αισθητήρες τους έχουν ήδη προχωρήσει παραπέρα.

Το επόμενο στρατηγικό ερώτημα είναι: Πώς μπορεί ο ΟΣΕΠ να συνδεθεί με άλλες δομές και οργανισμούς με παρόμοια δραστηριότητα και παράλληλους σκοπούς;

Η σύντομη απάντηση είναι ότι η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου και πιο συγκεκριμένα ο ΟΣΕΠ πρέπει να συνδεθούν με τις υπάρχουσες δομές συνεργασίας και τους οργανισμούς, έτσι ώστε να αποφεύγεται η επικάλυψη των ενεργειών και να προωθείται η κοινή δράση με τον επιμερισμό της εργασίας σε κάθε τομέα για την καλύτερη επίτευξη των κοινών στόχων.

Η προσέγγιση τύπου Davos είναι ιδανική προκειμένου να συντονιστούν αρμόδιοι οργανισμοί και δομές συνεργασίας, ώστε ζητήματα που σήμερα αντιμετωπίζονται με τρόπο πρόχειρο και μη θεσμοθετημένο, να γίνουν αντικείμενο μιας πιο συστηματικής, «ολιστικής» μελέτης και διαχείρισης. Ίσως τα παραπάνω να ακούγονται σαν αοριστολογίες, αλλά υπάρχουν ψήγματα αληθείας.

Ένα ακόμα ερώτημα που πρέπει να θέσουμε σχετίζεται με το ρόλο που μπορεί να παίξει ο ΟΣΕΠ και τα συνδεδεμένα με αυτόν όργανα στη διαχείριση των δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης, τους οποίους τα αναπτυσσόμενα κράτη οφείλουν να κατανοήσουν.

Πέρα από τις οικονομικές, πολιτιστικές και πολιτικές της διακυμάνσεις, αναμένεται ότι οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης θα συνεχίσουν να ενισχύονται. Πρόκληση αποτελεί κατά συνέπεια η εκμετάλλευση αυτής της τάσης προς το συμφέρον των κρατών, παράλληλα με τη διατήρηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των διαφόρων οικονομικών και κοινωνικών.

Για τον ΟΣΕΠ και τα συνδεδεμένα του όργανα, και ιδιαίτερα το ΔΙΚΕΜΕΠ, επιφυλάσσονται συγκεκριμένοι ρόλοι. Ο πρώτος είναι να βοηθήσουν τα κράτη μέλη να εντοπίσουν και να κατανοήσουν τις τεχνολογικές και οικονομικές δυνάμεις που ωθούν την παγκοσμιοποίηση και τον τρόπο με τον οποίο αυτές μπορούν να επιδράσουν στις οικονομίες και τον πολιτισμό τους. Αυτή θα ήταν μια επίπονη αλλά ουσιαστική εργασία, που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο των τύπου Davos συναντήσεων. Κλειδί της επιτυχίας είναι να αποσυνδεθεί η συζήτηση από φιλοσοφικά και ακαδημαϊκά ερωτήματα γύρω από τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της παγκοσμιοποίησης και να αναχθεί στο επίπεδο ανάλυσης των επιπτώσεων και των αναδυόμενων ευκαιριών στο συγκεκριμένο πλαίσιο που προσφέρει ο ΟΣΕΠ.

Ο ΟΣΕΠ μπορεί επίσης να αποτελέσει όχημα ενημέρωσης για τις οικονομικές και επιχειρηματικές ευκαιρίες που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση. Ένα πρόσφατο παράδειγμα είναι ότι στην τουρκική κατασκευαστική εταιρία Tekfen το 2004 απονεμήθηκε το Περιβαλλοντικό Βραβείο από τη Διεθνή Ένωση Κατασκευαστριών Αγωγών για τις καλές πρακτικές στην κατασκευή των σταθμών BTC του Sangachal και του Ceyhan.

Η μελέτη των εξελίξεων στην περιοχή είναι συνήθως προνόμιο των «ειδικών», αλλά οι περισσότεροι από αυτούς δεν ασχολήθηκαν ποτέ με

επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, οι τραπεζικοί επενδυτές θεωρούνται οι κινητήριες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης. Θα ήταν σκόπιμο λοιπόν, να ενθαρρύνονταν αυτοί που εδρεύουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση να διαμείνουν σε κάποιο από τα κράτη μέλη του ΟΣΕΠ για τρεις με έξι μήνες, προκειμένου να διερευνήσουν τις επιχειρηματικές ευκαιρίες για την ευρωπαϊκή αγορά. Μπορεί το ποσοστό επιτυχίας να ήταν χαμηλό, αλλά σε αυτό το στάδιο, σημασία έχει η προώθηση των δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης σε τομείς που μπορούν να επιφέρουν επικερδή και απτά αποτελέσματα και το Harvard Business School δεν μπορεί να διδάξει κάτι τέτοιο.

Μια άλλη περίπτωση στην οποία ο ΟΣΕΠ θα μπορούσε να εμπλακεί άμεσα είναι το εν εξελίξει πλάνο της BP για τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και άλλων μη κυβερνητικών δρώντων με επιρροή, στο Αρζεμπαϊτζάν, τη Γεωργία και την Τουρκία, μετά την ολοκλήρωση του BTC και του SCP. Αυτή η στρατηγική της BP (η οποία δεν έχει ακόμα προσδιοριστεί επακριβώς) συνδέεται άμεσα με την παγκοσμιοποίηση. Ο ΟΣΕΠ θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αμερόληπτος συντονιστής μιας τέτοιας διαδικασίας και να είναι αποτελεσματικός στη διάδοση της συνεισφοράς αλλά και των κινδύνων που ενέχουν τέτοιου είδους στρατηγικές, όχι μόνο στην περιοχή, αλλά ακόμα και πέρα από την ΕΕ. Όπως γνωρίζετε, κάτι τέτοιο δεν έγινε ποτέ και η BP προτί-

μησε να μη χρησιμοποιήσει τη θεσμική υπόσταση του ΟΣΕΠ, αλλά να απευθυνθεί κατευθείαν στις παρευξείνιες χώρες. Γιατί; Διότι, όπως μου ομολόγησαν κάποια στελέχη της εταιρίας λίγο καιρό πριν, «ο ΟΣΕΠ είναι παγιδευμένος στους “ειδικούς” και σε ατέλειωτες γραφειοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων».

Επί της ουσίας, ο ΟΣΕΠ πρέπει να επωφεληθεί της ισχύος του στην περιοχή προκειμένου να υποστηρίξει ένα ευρείας μετάδοσης σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης υψηλής ποιότητας για τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης και σε δεύτερο επίπεδο, πρέπει να σχεδιάζει ρεαλιστικά προγράμματα που θα φέρνουν στην επιφάνεια τις ευκαιρίες που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση.

Και το τελευταίο στρατηγικό ερώτημα: Πώς μπορεί να πλησιάσει την Ευρωπαϊκή Ένωση, παραμένοντας όμως αυτόνομος στη διαχείριση των στρατηγικών ζητημάτων που τίθενται από άλλους δρώντες;

Η διαδικασία προσέγγισης με την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αναπόφευκτη για όλη την περιοχή. Η εμπέδωση αυτής της πορείας, ανεξαρτήτως των διμερών σχέσεων που εξελίσσονται συν τω χρόνω με τα μεμονωμένα κράτη, αποτελεί προτεραιότητα για τις χώρες της περιοχής.

Η αδυναμία της Ευρωπαϊκής πολιτικής στην περιοχή είναι ότι δίνει -περισσότερο ίσως απ' όσο πρέπει- έμφαση σε μεμονωμένα κράτη, με άλλα λόγια, βλέπει το δέντρο, αλλά χάνει το δάσος. Ο ΟΣΕΠ οφείλει

ακριβώς να υλοποιήσει την περιφερειακή διάσταση (κάτι που σήμερα δεν γίνεται). Πρέπει να αναπτύξουμε μια περιφερειακή λογική που να εξετάζει τους στρατηγικούς δρώντες είτε στην Μέση Ανατολή είτε στην Κεντρική Ασία βάσει της ανάλυσης των επιπτώσεων στην περιοχή μας (μεμονωμένα ή συλλογικά) και των επιπτώσεων στους Ευρωπαίους γείτονές μας ή σε άλλους στρατηγικούς εταίρους μας, όπως οι ΗΠΑ ή η Ιαπωνία και να μεταλαμπαδεύει αυτά τα συμπεράσματα με τρόπο που να μην απομακρύνει ούτε να εξοργίζει κανένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Συμπερασματικά, η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου και ο ΟΣΕΠ είναι σε θέση να διαμορφώσουν πρωτότυπες θέσεις, κάτι που στο παρελθόν δεν είχε γίνει αντιληπτό. Οι πολιτικο-οικονομικές εξελίξεις και η αναζήτηση ασφάλειας, κατέστησαν αυτήν την προοπτική αναγκαία στη διαμόρφωση του ευρύτερου στρατηγικού πλαισίου. Όμως, μόνο οι περιφερειακοί δρώντες και ο ΟΣΕΠ μπορούν να φέρουν εις πέρας αυτήν την αποστολή. Πρέπει να πιστέψουμε σε αυτό και να χτίσουμε πάνω στις υπάρχουσες δομές και να εκμεταλλευθούμε τους πόρους της περιοχής για να προωθήσουμε απόψεις, προγράμματα και συνεργασίες που θα καλύψουν το υπάρχον κενό. Είναι μοναδική στιγμή στη σύγχρονη ιστορία και η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου βρίσκεται σε έναν κομβικό στρατηγι-

κό χώρο. Πρέπει όλοι μας να εκμεταλλευτούμε αυτή τη μοναδική ευκαιρία, προκειμένου να εισηγηθούμε μια προσέγγιση που να φέρει τη σφραγίδα της Μαύρης Θάλασσας και του ΟΣΕΠ, η οποία θα προωθήσει τα συμφέροντα των κρατών μελών μέσω της αμοιβαίας κατανόησης και της καλής διαχείρισης, και -ναι, μερικές φορές- μέσω της εκμετάλλευσης των συμφερόντων των άλλων.

Ένα μήνυμα για την Ευρώπη

Όπως προαναφέρθηκε, οι Ευρωπαίοι παρακολουθούν τα γεγονότα στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου έχοντας μπροστά τους το χάρτη της περιοχής. Το ίδιο κάνουμε και εμείς! Έχουμε συνειδητοποιήσει ότι τα δημοψηφίσματα του 2005 στη Γαλλία και την Ολλανδία ξεκίνησαν μια έντονη συζήτηση που αφορά το μέλλον της Ευρώπης. Η προβληματική αυτή έχει επίκεντρο την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά οι δράσεις και οι πολιτικές που απορρέουν από αυτή επηρεάζουν άμεσα την ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει κάνει γενναία και συχνά αμφισβητούμενα βήματα στο πρόσφατο παρελθόν της, αλλά όπως φαίνεται εκ των πραγμάτων, κανένα δεν ήταν τόσο αμφιλεγόμενο και τολμηρό όσο η διεύρυνσή της με τα 10 κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Αυτή η διεύρυνση και η προοπτική μιας μελλοντικής διεύρυνσης με την είσοδο των βαλκανικών χωρών, λέ-

γεται ότι ήταν και η αιτία απόρριψης του Ευρωπαϊκού Συντάγματος από το εκλογικό σώμα στη Γαλλία και στην Ολλανδία.

Ο εκλαϊκευμένος φόβος για τις ορδές μεταναστών -ή του «κοινωνικού ντάμπινγκ», όπως το κατονόμασαν πολλοί- από την Ανατολή προς τη Δύση σίγουρα έπαιξε σημαντικό ρόλο. Η αντίληψη της υποτιθέμενης απειλής του χαμηλόμισθου «Πολωνού υδραυλικού», του «Τούρκου κερμαππατή», της «Γεωργιανής νταντάς» ή του «Μολδαβού μηχανικού» μοιάζει να άγγιξε ευαίσθητες χορδές της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης και, όπως γνωρίζουν πολύ καλά οι πολιτικοί, «οι αντιλήψεις διαμορφώνουν την πραγματικότητα».

Τα πρόσφατα γεγονότα καταδεικνύουν ότι η επικρατούσα αντίληψη σε ορισμένα δυτικοευρωπαϊκά κράτη είναι ότι οι οικονομικές και κοινωνικές απειλές προέρχονται από την ανατολή. Τότε, πώς αυτή η περιοχή (ανατολή) αντιλαμβάνεται με τη σειρά της τις εξελίξεις στην Ευρώπη;

Πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι η διεύρυνση είναι μάλλον η πιο επιτυχημένη ευρωπαϊκή πολιτική από το 1950 και τα πρώτα βήματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, που χαρακτηρίστηκαν από τη γαλλογερμανική προσέγγιση. Αυτή είναι η αντίληψη μάλλον μόνον μιας ευρωπαϊκής πολιτικής και δημοσιογραφικής ελίτ. Σίγουρα όμως η πολιτική της διεύρυνσης λειτούργησε θετικά στα νέα κράτη μέλη, όπου η ενταξιακή προοπτική συνέβαλε καθορι-

στικά στην ομαλή μετάβαση των πρώην κομμουνιστικών οικονομιών και στην εδραίωση των δημοκρατικών αξιών. Αυτή η διεύρυνση επηρέασε μόνο εν μέρει την περιοχή μας, αλλά η επόμενη –και αν υπάρξει επόμενη– θα επιδράσει καταλυτικά στα παρευξείνια κράτη. Από τα 12 κράτη μέλη του ΟΣΕΠ, η Ελλάδα, η Ρουμανία και η Βουλγαρία είναι και κράτη μέλη της ΕΕ. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία ξεκίνησαν τον Οκτώβριο του 2005 και η Σερβία εμπίπτει σε μια ευρύτερη ευρωπαϊκή δέσμευση για τα Δυτικά Βαλκάνια. Η Ουκρανία δεν κρατάει μυστική τη βλέψη της για ένα μέλλον εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως και η Γεωργία. Όλα τα κράτη μέλη του ΟΣΕΠ που δεν βρίσκονται σε ενταξιακή πορεία, υπόκεινται στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας που –με κάποιο παρερμηνευμένο τρόπο– αποσκοπεί στο να επιβραβεύει τις χώρες «που ασπάζονται τις ευρωπαϊκές νόρμες και αξίες» με μοναδική εξαίρεση τη Ρωσία, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ξεχωριστή περίπτωση» στρατηγικού εταίρου της Ευρώπης.

Είναι πολύ ειρωνικό το γεγονός ότι τη στιγμή που τόσο πολίτες της «εδραιωμένης Ευρώπης» έχουν απογοητευτεί από το ευρωπαϊκό εγχείρημα, αυτό συνεχίζει να αποτελεί πόλο έλξης και να έχει καθοριστική ισχύ και επιρροή στο «εγγύς εξωτερικό» της.

Επιτρέψτε μου να χρησιμοποιήσω ως παράδειγμα τη Γεωργία, για

την ένταξη της οποίας δεν έχει γίνει ποτέ λόγος. Παρόλ' αυτά, η ευρωπαϊκή σημαία κυματίζει δίπλα στη γεωργιανή στο κοινοβούλιο και σε άλλα δημόσια κτίρια. Υπάρχει βεβαίως το δικαίωμα να χρησιμοποιείτε γιατί είναι η επίσημη σημαία του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο οποίο η χώρα είναι μέλος. Αλλά η σημαία αυτή δεν κυματίζει για δημόσιες σχέσεις, για να εντυπωσιάσει δηλαδή τα στελέχη ή τους πολιτικούς που έρχονται από την Ευρώπη προκειμένου να στηρίξουν τις ελπίδες της Γεωργίας. Έχει ψυχολογική διάσταση, γιατί δίνει την αίσθηση ασφάλειας σε ένα λαό, που έχει υποφέρει πολλά από τον εμφύλιο πόλεμο και την οικονομική κατάρρευση.

Η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου γίνεται ολοένα και περισσότερο ένας σημαντικός ενεργειακός κόμβος για την Ευρώπη. Τα εγκαίνια του πετρελαιοαγωγού Baku-Tbilisi-Ceyhan και του αγωγού φυσικού αερίου του Νοτίου Καυκάσου (South Caucasus) θα αποφέρουν μεγάλο κέρδος, όχι τόσο στις ΗΠΑ, που είναι και οι κατασκευαστές τους, αλλά περισσότερο στα διυλιστήρια της Ευρώπης και τους Ευρωπαίους οδηγούς. Οι αγωγοί αυτοί κατασκευάστηκαν βάσει των ευρωπαϊκών τεχνικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών προτύπων, από εντόπιο εργατικό δυναμικό με την υποστήριξη Ευρωπαίων μηχανικών και ειδικών. Τα σχέδια σύνδεσης των αγωγών της περιοχής με τα ευρωπαϊκά δίκτυα θα μεταφέρουν το φυ-

σικό αέριο της Κασπίας στα ευρωπαϊκά νοικοκυριά και εργοστάσια, διευρύνοντας το πεδίο ανεφοδιασμού και εξασφαλίζοντας τη βιωσιμότητα των ενεργειακών πηγών.

Πολλοί αντιλαμβάνονται τη Μαύρη Θάλασσα πολιτικά και οικονομικά ως μια «μαύρη τρύπα». Εγώ, αντιθέτως, ως παραγωγός, καταναλωτής και εξαγωγέας τη βλέπω ως μια πολλά υποσχόμενη αγορά των άνω των 150 εκατομμυρίων ανθρώπων. Επίσης, προσβλέπω σε μια νέα γενιά επιχειρηματιών, εμπνευσμένων από τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Το όραμά μου συνίσταται στη συνεργασία και τη σύναψη βιώσιμων εταιρικών σχέσεων.

Σε μια εποχή που η «εδραιωμένη Ευρώπη» έχει βυθιστεί σε μια εσωτερική αναζήτηση για τη μελλοντική της διεύρυνση, δεν πρέπει να χάσουμε τις ευκαιρίες που μπορούν να παρουσιαστούν από μια ισχυρή δέσμευση μεταξύ της Ευρώπης και της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου, ειδικότερα στον οικονομικό τομέα.

Όπως προανέφερα, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας είναι το βασικό όχημα για τη δέσμευση μεταξύ της ΕΕ και των παρευξείνων κρατών, δεν προϋποθέτει οποιαδήποτε προσοπτική ένταξης και βρίσκεται ακόμα υπό διαμόρφωση. Όμως, πριν το γαλλικό και ολλανδικό δημοψήφισμα ρίξουν ένα πέπλο δυσπιστίας στις σχέσεις της ΕΕ με τη γειτονιά της, είχα ήδη επισημάνει την ανησυχία μου σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής αυτής της πολιτικής στα παρευξεί-

νια κράτη. Κάποιοι παραπονιούνται ότι τα σχέδια δράσης είναι πέραν του δέοντος καθοδηγητικά, πολύ υποθετικά, με δομή δογματικής ιεραρχίας και με εξαντλητικές λεπτομέρειες. Οι κυνικοί της περιοχής υποστηρίζουν ότι πρόκειται για μια γραφειοκρατική πλεκτάνη, που αποσκοπεί στο να λειτουργήσει ως καραμέλα για να κρατήσει υποτονικό το αίτημα για ένταξη στην ΕΕ. Δεν συμμερίζομαι απαραίτητα αυτές τις απόψεις, αλλά με οδηγούν σε μια παρατήρηση. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας εγκαθιδρύει ένα διμερές πλαίσιο μεταξύ των Βρυξελλών και των μεμονωμένων κρατών. Η πολιτική αυτή πρέπει να περιλαμβάνει μια περιφερειακή διάσταση προκειμένου να εξουδετερώνει τις φωνές αυτών που της αποδίδουν ένα ανομολόγητο στοιχείο τύπου «διαίρει και βασιλεύει» και να λειτουργεί ως ένα διαδραστικό εργαλείο που να προωθή τη διατομεακή συνεργασία μεταξύ των διάφορων κοινοτήτων των εμπλεκόμενων μερών και ιδιαίτερα της επιχειρηματικής κοινότητας, τόσο της εντόπιας αλλά και της ευρωπαϊκής. Αν υπήρξε ένα συμπέρασμα από τα δημοψηφίσματα της Γαλλίας και της Ολλανδίας, είναι ότι τα σχέδια και οι πολιτικές που είναι στην αποκλειστικότητα των πολιτικών ελίτ διατρέχουν τον κίνδυνο της λαϊκής κατακραυγής.

Κανείς δεν μπορεί να προβλέψει την έκβαση της εν εξελίξει πολιτικής διαβούλευσης. Μερικοί πιστεύουν ότι δεν πρόκειται για προσωρινή αλ-

λά για οριστική παύση στη διαδικασία διευρύνσης. Μπορεί όμως και να είναι μια κίνηση τακτικής, που αποσκοπεί στο να δώσει χρόνο έως ότου ξεθωριάσει η πολιτική αποτυχία των δημοψηφισμάτων. Όσο η Ευρώπη βρίσκεται σε μια παρατεταμένη περίοδο περισυλλογής πρέπει να περιμένουμε τα γεγονότα να εξελιχθούν.

Όμως η παύση για πολιτική περισυλλογή δεν πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως δικαιολογία για την αποφυγή δέσμευσης ειδικότερα στον οικονομικό τομέα. Μια πολιτική παύση καθιστά την ανάγκη για περαιτέρω ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου πιο επιτακτική. Τα οικονομικά συμφέροντα διαπλέκονται με έναν περίπλοκο τρόπο, ασχέτως με το πώς θα εξελιχθούν οι σχέσεις στο μέλλον, διότι είμαστε αιχμάλωτοι της γεωγραφίας μας.

Ας εστιάσουμε λοιπόν στην οικονομική συνεργασία, έναν τομέα κοινού και σαφώς διατυπωμένου ενδιαφέροντος. Ίσως χρειάζεται να εγκαθιδρύσουμε έναν επιχειρηματικό σύνδεσμο μεταξύ της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου και των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που έχουν δείξει ενδιαφέρον να επενδύσουν στην περιοχή, όχι μόνο προκειμένου τα μεμονωμένα κράτη να κατανοήσουν και να αφομοιώσουν τους σκοπούς και τους μηχανισμούς της ΕΠΓ, αλλά πολύ περισσότερο για να αντιμετωπιστούν προβλήματα που εντοπίζονται σε όλες τις παρευξείνιες χώρες. Έχω παρατηρήσει ότι

για την πλειοψηφία των παρευξείνιων κρατών, η ΕΕ αποτελεί δέλεαρ και ότι αυτό δεν αρέσει σε ορισμένους ισχυρούς περιφερειακούς δρώντες. Αυτό είναι εν μέρει κατανοητό, αλλά θα ήθελα να θέσω ένα ερώτημα: Ποια η ουσία της ρωσικής, τουρκικής και ελληνικής «Πολιτικής Καλής Γειτονίας» στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου, αν κάτι τέτοιο πραγματική ισχύει;

Είναι προφανές ότι όλοι μας στην Ευρώπη και την ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου βιώνουμε μια δύσκολη φάση, της οποίας η κατάληξη δεν έχει διαφανεί ακόμα. Ίσως λοιπόν, δεν είναι χρήσιμο να καταναλώνουμε χρόνο σε υποθέσεις για το τελικό αποτέλεσμα ή τις μελλοντικές πολιτικές δομές και σχέσεις. Υπάρχουν άπειροι αναλυτές και σχολιαστές που ευχαρίστως κάνουν αυτή τη δουλειά. Αλλά δεν μπορώ να αγνοήσω ότι «η προσδοκία του να ανήκεις στην κοινότητα δημοκρατικών αξιών της Ευρώπης υπήρξε πάντοτε καθοριστικός παράγοντας για την αλλαγή και τη σταθερότητα στην Ευρώπη. Η ένταξη στην ΕΕ συνεισέφερε καθοριστικά στην αφομοίωση της δημοκρατίας, πρώτα στη νότια Ευρώπη και στη συνέχεια στην κεντρική. Οι περισσότερες επαναστάσεις δεν είναι αναίμακτες και πολύ λίγες καταλήγουν στη δημιουργία στέρεων δημοκρατικών βάσεων». Αυτά τα λόγια, παρεμπιπτόντως, δεν είναι δικά μου, αλλά του Javier Solana, Υπάτου Εκπροσώπου της ΕΕ για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτι-

κή Ασφαλείας. Μοιραζόμαστε ένα κοινό όραμα, του οποίου τα θεμέλια είναι πρωτίστως οικονομικά. Αυτό είναι το κοινό συμφέρον της Ευρώπης και της ευρύτερης περιοχής του Ευξεινού Πόντου: η διαδικασία αμοιβαίας δέσμευσης, όχι το τελικό αποτέλεσμα. Τα κράτη μέλη του ΟΣΕΠ είναι πρόθυμα να εργαστούν από κοινού σε ρεαλιστικά προγράμματα που θα φέρουν απτά αποτελέσματα προς όφελος και της Ευρώπης και της ευρύτερης περιοχής τους.

Ελπίζουμε ότι οι δεσμεύσεις από μέρους της ΕΕ έναντι ορισμένων κρατών μελών του ΟΣΕΠ θα εφαρμοστούν και από τα δύο μέρη. Όμως, πρέπει άμεσα να προωθήσουμε τη διαδικασία σύνδεσης της ΕΕ με τα παρευξείνια κράτη που δεν εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία. Το «Σιδηρούν Παραπέτασμα» δεν κατάφερε να σβήσει τις ελπίδες εκατομμυρίων ανθρώπων στην ανατολική Ευρώπη. Αλλά ένα ενδεχόμενο «Ευρωπαϊκό Παραπέτασμα» που θα διαχωρίζει τους έχοντες από τους μη έχοντες στη περιοχή του Εύξεινου Πόντου θα ήταν ικανό να προκαλέσει κάτι τέτοιο.

Οι λαοί της Μαύρης Θάλασσας κατανοούν πλήρως τους λόγους που οδήγησαν την Ευρώπη να πατήσει το κουμπί της «παύσης» στη διαδικασία διεύρυνσης, αλλά –τουλάχιστον σύμφωνα με τα λεξικά– η «παύση» δεν σημαίνει «τέλος» και στην πραγματικότητα δεν μπορεί να υπάρξει «παύση» στη βούληση εκατομμυρίων ανθρώπων για μεταρρυθμίσεις, δη-

μοκρατία, σταθερότητα και ασφάλεια, και για όλες εκείνες τις αξίες που η Ευρώπη υπερασπίζεται και έχει μεταλαμπαδεύσει επιτυχώς σε άλλες περιοχές της ευρωπαϊκής ηπείρου. Έτσι, κάντε παύση αν χρειάζεται, αλλά δώστε εξαιρετική σημασία στο γεγονός ότι σε μια τόσο ασταθή περιοχή όπως η δική μας, με ανεπίλυτες διαμάχες και ψυχολογικά ενεργές αιώνιες έχθρες, ενέχει πάντοτε ο κίνδυνος να ξυπνήσουν εκείνες οι δυνάμεις που επιθυμούν την αναστροφή αυτής της πορείας.

Θα ήταν ειρωνικό ή μάλλον όχι. Δεν είναι αυτή η σωστή λέξη. Θα ήταν τραγικό αν κάποια μέρα η Κοινή Ευρωπαϊκή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Άμυνας αναγκαστεί να στραφεί στην αποσοβήση κρίσεων και καταστροφών όχι στη μακρινή Αφρική ή Ασία, αλλά στα παραμελημένα συνόρα της, και τη διαχείριση του χάους και της αστάθειας στο «εγγύς εξωτερικό της».

Ας μην αναλωνόμαστε σε δομές, υποθέσεις και αποτελέσματα. Ας συνεχίσουμε απλώς το έργο μας και η άφιξη στον τελικό προορισμό μπορεί να έρθει σαν ευχάριστη έκπληξη. Κάποιος εδώ στο ΔΙΚΕΜΕΠ, μου είπε ότι οι αρχαίοι Έλληνες αποκαλούσαν τον Εύξεινο Πόντο «Άξενο Πόντο». Ακόμα και σήμερα, μοιάζει άξενος και τραχύς πολλές φορές. Ας εργαστούμε όμως με την προοπτική του να τον μεταμορφώσουμε σε «Εύξεινο» και ωφέλιμο και επικερδή για όλους μας – και για εμάς τους γηγενείς, αλλά και για τους όλους τους υπολοίπους!

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εύξεινος Πόντος

Τα νέα ανατολικά σύνορα και ο εξευρωπαϊσμός¹

«Αν υπάρχει κάποια ιστορία που να περιγράφει το παρελθόν αυτής της θάλασσας τότε αυτή δεν περιέχει συγκρούσεις και βία... Κυρίως αναφέρεται στην καθυστερημένη έλευση των βασικών πολιτειακών ιδεών της Ευρώπης του 19ου και του 20ου αιώνα στην περιοχή. Πρόκειται για ένα μέρος, που το σύγχρονο κράτος έφτασε κάπως αργά...»².

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα νέα ανατολικά σύνορά της

Ο κόσμος βιώνει μια περίοδο ρευστότητας και ταυτόχρονα η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας (ή αλλιώς του Εύξεινου Πόντου) γίνεται όλο και πιο δημοφιλής. Εξέρχεται από την αφάνεια του σχετικά πρόσφατου παρελθόντος της, αναζητώντας να ανακτήσει την παλιά της δόξα και να μετατραπεί σε έναν σημαντικό γεωπολιτικό κόμβο. Μια απέραντη περιοχή, στρατηγικά τοποθετη-

Γράφει

ο Δρ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ

Γενική Γραμματεία Συμβουλίου, Ευρωπαϊκή Ένωση³

μένη μεταξύ της Δυτικής Ευρώπης, της Κεντρικής Ασίας και της Μέσης Ανατολής, ένα ιστορικό σταυροδρόμι διαφορετικών παραδόσεων, πολιτικής και οικονομικής διάδρασης, ένα σημαντικό μέρος για τη σύγχρονη ενεργειακή γεωπολιτική, το νέο «εγγύς εξωτερικό» της Ρωσίας και μια περιοχή έντονου ευρωπαϊσμού ενδιαφέροντος. Σήμερα, πρόκειται και για τα νέα ανατολικά σύνορα της διευρυμένης Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), τα όρια της οποίας από το 2007 άγγιξαν τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας, καθιστώντας την έναν ακόμα δρων της περιοχής.

Από τη σκοπιά της ΕΕ, η περιοχή

¹ Το παρόν κείμενο είναι μετάφραση αγγλικού πρωτοτύπου.

² Charles King, *The Black Sea: A History* (New York: Oxford University Press, 2004), 6.

³ Οι απόψεις που εκφράζονται στο παρόν κείμενο είναι προσωπικές.

της Μαύρης Θάλασσας περιλαμβάνει τρία κράτη-μέλη της (Ελλάδα, Ρουμανία και Βουλγαρία), τρεις μεγάλους γείτονες (Ρωσία, Ουκρανία και Τουρκία), τρία κράτη του Νοτίου Καυκάσου (Γεωργία, Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν) και τη Μολδαβία.⁴ Παρόλο που η Ελλάδα, η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν δεν είναι παράκτια κράτη, η ιστορία, η γεωγραφία και η πολιτική συνδέουν την πορεία τους με αυτήν των υπολοίπων κρατών της περιοχής, όπως διαφαίνεται και από τη συμμετοχή τους στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας Εύξεινου Πόντου (ΟΣΕΠ), που είναι η πιο ευρεία πλατφόρμα περιφερειακής συνεργασίας και ο πιο σημαντικός εταίρος της ΕΕ στην περιοχή.

Η ΕΕ είναι ήδη ένας από τους δρώντες στη Μαύρη Θάλασσα, αλλά ταυτόχρονα, η ίδια η περιοχή συμπεριλήφθηκε στην νέα ανατολική γειτονιά της. Το αυξημένο ενδιαφέρον της ΕΕ είναι λοιπόν εύλογο και οι βλέψεις της αντικατοπτρίζουν τους ίδιους στόχους με αυτούς της μεταψυχροπολεμικής μετάβασης της Κεντρικής, Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, δηλαδή την επέκταση του ευρωπαϊκού χώρου ειρήνης, σταθερότητας και ευημερίας, που θα βασίζεται στη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου και τον εξευρωπαϊσμό μέσω

της ανασυγκρότησης των κρατών που βρίσκονται στα νέα ανατολικά σύνορά της.

Αυτή η προσέγγιση έχει ήδη περιληφθεί στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας, που υιοθετήθηκε προτού η ΕΕ φτάσει στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας και η οποία αναφέρει ότι: «*Ακόμα και στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, η γεωγραφία διατηρεί τη σημασία της. Μας συμφέρει ως Ευρώπη να κυβερνώνται σωστά οι χώρες με τις οποίες συνορεύουμε... Δεν είναι προς το συμφέρον μας να δημιουργηθούν με τη διεύρυνση νέες διαχωριστικές γραμμές. Τα ευεργετήματα της πολιτικής και οικονομικής συνεργασίας θα πρέπει να τα παραχωρήσουμε και στους ανατολικούς μας γείτονες, φροντίζοντας ταυτόχρονα και για την επίλυση των εκεί πολιτικών προβλημάτων*».⁵ Ο εξευρωπαϊσμός της νέας ανατολικής γειτονιάς είναι κινητήριος μοχλός για την ΕΕ, όμως στις μέρες μας αναδύεται ως καθοριστική δύναμη και για τα κράτη της περιοχής.

Ιστορικοί δεσμοί και γεωγραφική εγγύτητα εντείνουν την επιρροή της ΕΕ στη Μαύρη Θάλασσα. Αλλά και για την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο εξευρωπαϊσμός των νέων γειτόνων της σημαίνει και παγκοσμιοποίηση. Η έντονη οικονομική και πολιτική αλληλεξάρτηση μεταξύ της ΕΕ και

⁴ Ο γεωγραφικός ορισμός βασίζεται στα κράτη που συμμετέχουν στη Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου, που είναι πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην εν λόγω περιοχή.

⁵ The Council of the European Union, "A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy", Βρυξέλλες, 12 Δεκεμβρίου 2003, 7-8, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

της περιοχής μοιάζει πλέον αναπόφευκτη. Η αύξηση της επιρροής της πρώτης συντελείται παράλληλα με την ενίσχυση του ρόλου και τον προσδιορισμό των μηχανισμών της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΕΠΠΑ), μια διαδικασία που θα ενδυναμωθεί με την κύρωση και την εφαρμογή της Συνθήκης της Λισαβόνας. Ο δεδηλωμένος ευρωπαϊκός προσανατολισμός και, σε πολλές περιπτώσεις, μια σαφής προσδοκία ένταξης των χωρών της περιοχής στην ΕΕ, προσδιορίζουν εύστοχα τη δυναμική σχέση μεταξύ της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού και των παρευξείνιων κρατών. Παρόλ' αυτά, ο Εύξεινος Πόντος αποτελεί ένα πολύ περίπλοκο περιβάλλον για την ΕΕ, σε σύγκριση με την πρόσφατη εμπειρία της Κεντρικής, Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Πρώτον, η περιοχή αποτελεί μια ιδιαιτέρως ανταγωνιστική γεωπολιτική πρόκληση, κυρίως εξαιτίας της ενίσχυσης του ρόλου της Ρωσίας. Ο Ian Lesser υποστηρίζει ότι: «...η περιοχή του Εύξεινου Πόντου αντιμετωπίζεται ως πρόδρομος των μελλοντικών σχέσεων μεταξύ Δύσης και Ρωσίας».⁶ Ζητήματα όπως η περαιτέρω διεύρυνση του ΝΑΤΟ στην περιοχή μπορούν μόνο να εγείρουν εντάσεις και να δυσχεράνουν τις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ευρώ-

πης. Όμως η παγκόσμια και η περιφερειακή γεωπολιτική έχουν μεγαλύτερη σημασία στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου, απ' ό,τι στην Κεντρική, Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη, διότι υπάρχει και η παρουσία της Κίνας, καθώς και ο παράγοντας της ενέργειας, όπως και άλλες ισχυρές και άμεσες επιρροές γειτόνων όπως το Ιράν, η Μέση Ανατολή και η Κεντρική Ασία.

Δεύτερον, δεν υφίσταται, τουλάχιστον για το άμεσο μέλλον, η μαγνητική ικανότητα της προοπτικής της ευρωπαϊκής ένταξης, με εξαίρεση την Τουρκία. Το γεγονός αυτό αποτελεί πρόκληση, που θα κρίνει το μέλλον του εξευρωπαϊσμού, ελλείψει της δυνατότητας διεύρυνσης, τουλάχιστον όσον αφορά τις χώρες που προσβλέπουν σε μελλοντική ένταξη. Αυτό πρόκειται να είναι το πιο σύνθετο και φιλόδοξο σχέδιο της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ για τα επόμενα χρόνια.

Τρίτον, η ετερογένεια της περιοχής του Εύξεινου Πόντου είναι σε πλήρη αντιδιαστολή με τις χώρες της Κεντρικής, Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Αν η γεωγραφία δεν καθίσταται επαρκής, το διαφορετικό γεωπολιτικό βάρος των κρατών επιβεβαιώνει την ιδιαιτερότητά της. Για την ΕΕ, οι προκλήσεις που αναδύονται σε αυτό το ποικιλόμορφο πολιτικό τοπίο, εκφράζονται

⁶ Ian O. Lesser, *Global Trends, Regional Consequences: Wider Strategic Influences on the Black Sea*, ICBSX Xenophon Paper, αρ. 4 (Athens: ICBSX, Νοέμβριος 2007), 11, http://www.icbsx.org/index.php?option=com_content&task=view&id=31&Itemid=45.

με την ύπαρξη τριών διαφορετικών στρατηγικών για τα κράτη της περιοχής: την ενταξιακή προοπτική της Τουρκίας, τη Στρατηγική Σχέση Συνεργασίας με τη Ρωσία και την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας με όλα τα υπόλοιπα κράτη.

Τέλος, η ιστορία συνωμότησε στο να παραμείνει η Μαύρη Θάλασσα μια ιδιαίτερα ασταθής περιοχή. Η ανασυγκρότηση των περισσότερων εκ των παρευξινίων κρατών αποτελεί πραγματική πρόκληση και ο εκδημοκρατισμός είναι ακόμα ζητούμενο. Ανεπίλυτες διαμάχες και ιστορικά κατάλοιπα, συγκρουόμενες γεωπολιτικές συμμαχίες και αμοιβαία καχυποψία συνεχίζουν να δημιουργούν εμπόδια στην ανάπτυξη μιας περιφερειακής συνεργασίας, πολλώ μάλλον δε, στη δημιουργία μιας κοινής ταυτότητας, κοινών αξιών και συμφερόντων.

Εξευρωπαϊσμός και η Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου

Σε αυτό το σύνθετο και ρευστό γεωπολιτικό περιβάλλον, είναι εμφανές ότι ο εξευρωπαϊσμός της περιοχής δεν είναι μια διαδικασία με προκαθορισμένες πολιτικές, και μηχανισμούς με σαφείς στόχους και χρονοδιαγράμματα. Είναι μια δυναμικά εξελισσόμενη διαδικασία αβέβαιου αποτελέσματος. Αυτό που φαίνεται βέβαιο για το άμεσο μέλλον είναι ότι η ΕΕ θα συνεχίσει να επιδιώκει τους στόχους της αναπτύσσοντας

διαφορετική στρατηγική για να δεσμεύσει το καθένα από τα παρευξινια κράτη. Και αυτός ο πλουραλισμός ενισχύει την αβεβαιότητα για τη μελλοντική πορεία των σχέσεων ΕΕ και παρευξινίων κρατών.

Το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Τουρκίας είναι σημαντικός παράγοντας καθορισμού των σχέσεων της ΕΕ με την περιοχή, αλλά και η κατεύθυνση των σχέσεων ΕΕ-Ρωσίας θα έχει επιπτώσεις στο ρόλο της ΕΕ και στην επιρροή της στα υπόλοιπα παρευξινια κράτη. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας δεν χαρακτηρίζεται από στατικότητα, καθώς η ΕΕ συνεχίζει να αναζητά τρόπους για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς της. Παράλληλες εξελίξεις, όπως για παράδειγμα, η συζήτηση γύρω από την Ένωση για τη Μεσόγειο, είναι πιθανόν να πυροδοτήσουν νέες σκέψεις για το μέλλον της ανατολικής διάστασης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας και τη στρατηγική της ΕΕ έναντι των νέων ανατολικών γειτόνων της.

Στο άμεσο μέλλον, η διαφοροποιημένη προσέγγιση της ΕΕ φαίνεται να είναι το βασικό χαρακτηριστικό της στρατηγικής της ως προς τα παρευξινια κράτη. Όμως, μια πρόσφατη εξέλιξη τοποθέτησε τη Μαύρη Θάλασσα για πρώτη φορά εντός του χάρτη της ΕΕ, ως έναν σαφώς προσδιορισμένο τομέα πολιτικής. Βάσει της Ανακοίνωσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο της ΕΕ την

11η Απριλίου 2007,⁷ το Συμβούλιο της ΕΕ, το Μάιο του 2007, υιοθέτησε τη «Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου-Μια Νέα Πρωτοβουλία Περιφερειακής Συνεργασίας» και κάλεσε για τη συνέχιση του έργου της ΕΕ «...για μια διευρυμένη και συνεπή συμμετοχή της ΕΕ στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου και σε συνεργασία με αυτήν...».⁸

Οι καθορισμένοι στόχοι της Συνέργειας του Εύξεινου Πόντου αποσκοπούν στο να ενισχύσουν τις δημοκρατικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, να προωθήσουν τη σταθερότητα και την ανάπτυξη, να εστιάσουν σε προγράμματα κοινού ενδιαφέροντος, να ανταποκριθούν στις ευκαιρίες και τις προκλήσεις με συντονισμένη δράση σε περιφερειακό πλαίσιο και να δημιουργήσουν ένα κλίμα που να ευνοεί την επίλυση των περιφερειακών συγκρούσεων. Προκειμένου να επιτύχει τους στόχους αυτούς, η ΕΕ προτίθεται να εντατικοποιήσει την περιφερειακή συνεργασία σε ένα ευρύ φάσμα τομέων διασυνοριακής συνεργασίας, όπως οι μεταφορές, η ενέργεια, το περιβάλλον, η αλιεία, η μετανάστευση, η έρευνα και η τεχνολογία, καθώς και η προώθηση του κράτους

δικαίου, η πάταξη του διασυνοριακού εγκλήματος, η ασφάλεια, η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η συνεργασία στο επίπεδο της Κοινωνίας των Πολιτών. Το ευρώ των δράσεων είναι μεγάλο, αλλά τα μέσα είναι περιορισμένα, γι' αυτό και κρίνεται επιτακτική η χάραξη σαφών προτεραιοτήτων και η συμπληρωματικότητά τους με άλλες εντόπιες πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας. Η εφαρμογή της Συνέργειας του Εύξεινου Πόντου έχει ήδη ξεκινήσει, με πρώτο βήμα τη στήριξη της συνεργασίας στο επίπεδο της Κοινωνίας των Πολιτών και των τοπικών αρχών στις παράκτιες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας.⁹

Αλλά η πιο σημαντική άμεση πολιτική συνέπεια της Συνέργειας του Εύξεινου Πόντου δεν πρέπει να παραβλέπεται. Ένα γεγονός συμβολικής πολιτικής σημασίας διαδραματίστηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2008 στο Κίεβο και είναι ενδεικτικό των δυνατοτήτων αυτής της πρωτοβουλίας. Η πρώτη Υπουργική Συνάντηση της Συνέργειας του Εύξεινου Πόντου έφερε στο ίδιο τραπέζι για πρώτη φορά όλους τους σημαντικούς πολιτικούς δρώντες στη χάραξη νέας πολιτικής για την περιοχή.

⁷ European Commission, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Black Sea Synergy. A New Regional Cooperation Initiative," Βρυξέλλες, 11 Απριλίου 2007, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf.

⁸ The Council of the European Union, "Press Release-General Affairs and External Relations", Βρυξέλλες, 14-15 Μαΐου 2007, 8, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/press_data/en/gena/94116.pdf.

⁹ Για έγγραφα και ενημερώσεις σχετικά με τη Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου, βλ. επίσης τη σχετική ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/index_en.htm.

Στην Κοινή Δήλωση των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών της ΕΕ και της ευρύτερης περιοχής του Εύξεινου Πόντου «οι συμμετέχουσες συμφώνησαν ότι πρωταρχικό καθήκον της Συνέργειας του Εύξεινου Πόντου είναι η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και της Μαύρης Θάλασσας, ως μια ενιαία περιοχή, καθώς και της οριζόντιας συνεργασίας μεταξύ των παρευξείνιων κρατών... Η Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου θα επωφεληθεί από την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και άλλες ευρωπαϊκές πολιτικές, που εφαρμόζονται έναντι κρατών της περιοχής».¹⁰

Η Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου είναι μια συγκεκριμένη πρωτοβουλία, που επιδιώκει να δώσει περαιτέρω ώθηση στη διαδικασία εξευρωπαϊσμού των κρατών της περιοχής. Η βασική της καινοτομία είναι η εμφάνιση ενός νέου, διακριτού τομέα πολιτικής. Παρόλο που δεν πρόκειται για μια αυτόνομη στρατηγική για την περιοχή, η Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου, ως μια ευρεία ευρωπαϊκή πολιτική που βασίζεται σε τρεις επιμέρους στρατηγικές, χαράζει τον προσανατολισμό και προετοιμάζει το έδαφος για μια πιο συνεκτική προσέγγιση της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας από την ΕΕ. Υπογραμμίζει τους δεσμούς και τις κοινές προκλήσεις των διάφορων σημαντικών γει-

τόνων και εισηγείται συμπληρωματικές μεθόδους για την αποτελεσματικότερη προώθηση της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού. Δεν δημιουργεί καινούριο θεσμικό πλαίσιο, αλλά ενθαρρύνει την προώθηση στενότερων δεσμών και συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και των υπαρχουσών πρακτικών και δρώντων στην περιοχή.

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο της Συνέργειας του Εύξεινου Πόντου είναι η προσθήκη της διάστασης της περιφερειακής συνεργασίας στη στρατηγική της ΕΕ για την περιοχή. Προτάσσεται κατά συνέπεια η συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της περιοχής, αλλά και η συνεργασία μεταξύ των παρευξείνιων κρατών. Καθώς πολλές από τις σύγχρονες απειλές δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν μεμονωμένα από τα κράτη, η περιφερειακή συνεργασία και παρεμφερείς πρωτοβουλίες αποτελούν αυτοσκοπό. Παρόλ' αυτά, η περιφερειακή συνεργασία δεν είναι υποκατάστατο της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού, αλλά ενδείκνυται ως συμπληρωματικό πλαίσιο.

Το περιβάλλον, οι μεταφορές και το εμπόριο είναι τομείς που ενδείκνυται για περιφερειακή συνεργασία. Όμως, η ΕΕ θα μπορούσε να υποστηρίξει περιφερειακές πρωτοβουλίες σε ακόμη πιο σύνθετα ζητήματα, όπως η ενέργεια. Όπως υποστηρίζει ο John Roberts: «...ίσως ο

¹¹ European Commission, "Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the countries of the European Union and of the Wider Black Sea Area", Κίεβο, 14 Φεβρουαρίου 2008, 1, http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/doc/joint_statement_blacksea_en.pdf.

καλύτερος ρόλος για τον ΟΣΕΠ να είναι όχι τόσο η κατάστρωση ειδικών προγραμμάτων για την ενίσχυση της ενεργειακής συνέργειας, όσο η λειτουργία του ως φόρουμ εντός του οποίου παρόμοια ζητήματα μπορούν να συζητηθούν με ήρεμο και λογικό τρόπο, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία ατμόσφαιρας συνεννόησης που απαιτείται για την προώθηση της ενεργειακής συνεργασίας, όχι μόνο στην περιοχή του ΟΣΕΠ, αλλά σε ολόκληρη την Ευρασία». ¹¹ Μια παρόμοια προσέγγιση, με πρωτοβουλίες τύπου ΟΣΕΠ, μπορεί να είναι ωφέλιμη και στον τομέα της ασφάλειας.

Η Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου έχει τις δυνατότητες να αναχθεί σε σημαντικό κομμάτι του παζλ στο γεωπολιτικό τοπίο της Μαύρης Θάλασσας. Μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού, ενδυναμώνοντας την αλληλεξάρτηση μεταξύ της ΕΕ και της περιοχής και διευκολύνοντας την αντιμετώπιση των προκλήσεων που δημιουργεί η διαδικασία ανασυγκρότησης των κρατών. Μπορεί να αποδειχθεί αποτελεσματική στην οικοδόμηση σχέσεων καλής γειτονίας και εμπιστοσύνης, μέσω προγραμμάτων και πρωτοβουλιών διασυν-

ριακής συνεργασίας, και να προσφέρει εναλλακτικές ευκαιρίες συγκεκριμένης δράσης για την καλύτερευση των σχέσεων μεταξύ της ΕΕ και σημαντικών παικτών της περιοχής, όπως τη Ρωσία.

Η Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου δεν μπορεί σαφέστατα να εξαφανίσει τα προβλήματα, ούτε να αποκαταστήσει εν μία νυκτί τις διμερείς σχέσεις της ΕΕ με τα κράτη της περιοχής. Παρόλ' αυτά, υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις για το θετικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει. Μακροπρόθεσμα, η σημαντική προστιθέμενη αξία της Συνέργειας θα πρέπει να αναζητηθεί στη διαμόρφωση ευκαιριών και συνθηκών που προωθούν τη συνοχή έναντι της χάραξης διαχωριστικών γραμμών, τόσο ανάμεσα στα παρευξείνια κράτη όσο και μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της περιοχής. Δεδομένου ότι η εξάλειψη των σύγχρονων διαχωριστικών γραμμών με τους ανατολικούς γείτονες της ΕΕ είναι ένα μεγάλο στοίχημα για τη σημερινή γενιά, η συνεισφορά της Συνέργειας του Εύξεινου Πόντου στην πρόοδο της περιοχής θα μπορούσε να είναι το πρώτο βήμα για μια πιο ανατρεπτική πρωτοβουλία που να ξεπερνά τις αρχικά περιορισμένες προσδοκίες.

¹¹ John Roberts, *Energy Cooperation among the BSEC member states: Towards an Energy Strategy for the BSEC*, ICBSS Xenophon Paper, αρ. 3 (Athens: ICBSS, Οκτώβριος 2007), 56, http://www.icbss.org/index.php?option=com_content&task=view&id=31&Itemid=45.

Ο ρόλος της Μαύρης Θάλασσας ως πυλώνα της ευρωπαϊκής ενεργειακής ασφάλειας

Εισαγωγή

Η λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας υπήρξε ιστορικά γέφυρα επικοινωνίας ανάμεσα σε λαούς, ενώ αποτέλεσε για εκατοντάδες χρόνια αναπόσπαστο κομμάτι του περιήφημου Δρόμου του Μεταξιού. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Μαύρη Θάλασσα ήταν ένα από τα μέτωπα της πολιτικο-στρατιωτικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων, με αποτέλεσμα η περιοχή να απωλέσει τον ιστορικό της ρόλο ως εμπορικό σταυροδρόμι. Η αναπάντεχη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το Δεκέμβριο του 1991 δεν οδήγησε μόνο στη δημιουργία τριών νέων παρευξείνιων χωρών (Ρωσία, Ουκρανία, Γεωργία), αλλά και στην επαναφορά της Μαύρης Θάλασσας στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος.

Το άρθρο θα εστιάσει στη στρατηγική σημασία της Μαύρης Θάλασ-

Γράφει

ο ΜΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

Λέκτορας Διεθνών Σχέσεων, ειδικευμένος στη γεωπολιτική της ενέργειας, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

σας για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο όρος «ενεργειακή ασφάλεια» εδώ αναφέρεται στη διαρκή και ασφαλή τροφοδοσία μίας χώρας με επαρκείς ποσότητες πετρελαίου και φυσικού αερίου σε ικανοποιητικές τιμές.¹ Οι 27 χώρες μέλη της ΕΕ παράγουν το 30% του παγκοσμίου ΑΕΠ και αποτελούν το δεύτερο μεγαλύτερο καταναλωτή ενέργειας παγκοσμίως.² Φυσικό επακόλουθο της ευρωπαϊκής οικονομικής ανάπτυξης είναι η αύξηση της ζήτησης πετρελαίου, που παραμένει η κυριότερη πρωτογενής πηγή ενέργειας. Ωστόσο, η γη-

¹ Για μία θεωρητική ανάλυση της έννοιας της ενεργειακής ασφάλειας βλ. Mason Willrich, *Energy and World Politics* (New York: The Free Press, 1975).

² International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database* (Washington, DC: IMF, Απρίλιος 2007).

ραιά ήπειρος έχει περιορισμένα κοιτάσματα υδρογονανθράκων που βρίσκονται συγκεντρωμένα κυρίως στη Βόρεια Θάλασσα. Οι ευρωπαϊκές χώρες αναζητούν απεγνωσμένα νέους προμηθευτές ενέργειας, καθώς επιδιώκουν την ενεργειακή τους χειραφέτηση από την πολιτικά ασταθή περιοχή του Περσικού Κόλπου. Η ύπαρξη τεράστιων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στην πρώην ΕΣΣΔ στρέφει φυσιολογικά το ενδιαφέρον των Βρυξελλών προς την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, που συνιστά συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στις ενεργόβρες ευρωπαϊκές αγορές και τις πετρελαιοεξαγωγικές μετασοβιετικές δημοκρατίες.

Η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική στη Μαύρη Θάλασσα

Η ενεργειακή συνεργασία υπήρξε εξαρχής κινητήρια δύναμη για το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η Συνθήκη του Παρισιού το 1951 ίδρυσε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα, ενώ η Συνθήκη της Ρώμης δημιούργησε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας. Μέχρι πρόσφατα, όμως, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είχε συγκροτήσει μία κοινή ενεργειακή πολιτική με προαποφασισμένους στόχους. Οι δομικές αδυναμίες του ευ-

ρωπαϊκού συστήματος λήψης αποφάσεων και η έλλειψη πολιτικής βούλησης εκ μέρους των κρατών μελών ευθύνονται σε μεγάλο βαθμό για το έλλειμμα πολιτικής σε αυτό τον τομέα.

Παρόλ' αυτά, η γεωγραφική εγγύτητα της Μαύρης Θάλασσας με την ΕΕ υποχρέωσαν τις Βρυξέλλες να εκπονήσουν από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μία συγκεκριμένη πολιτική απέναντι στις παρευξείνιες χώρες.³ Η λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας έχει στρατηγική σημασία για την ενεργειακή πολιτική της ΕΕ για τους εξής λόγους:

- Γειτνιάζει με τις πετρελαιοφόρες ζώνες της Κασπίας Θάλασσας και της Ρωσίας.
- Η Μαύρη Θάλασσα είναι μία σχετικά ανεξερεύνητη περιοχή· γεωλογικές ενδείξεις συνηγορούν στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν οικονομικά εκμεταλλεύσιμα κοιτάσματα υδρογονανθράκων.⁴
- Αγωγοί που μεταφέρουν πετρέλαιο και φυσικό αέριο από τη Σιβηρία και την Κασπία Θάλασσα βρίσκονται περιμετρικά της Μαύρης Θάλασσας.

Η υπογραφή του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας το 1991 μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης θέσπισε ορισμένους κοινά αποδεκτούς κανόνες για τη διαμετακόμιση ενεργειακών πόρων στο γεω-

³ Panayotis Gavras, "The Black Sea and the European Union: Developing Relations and Expanding Institutional Links", *Journal of Southeast Europe and Black Sea Studies* 4, αρ. 1 (Ιανουάριος 2004).

⁴ Για παράδειγμα βλ. "Black Sea Oil Reserves Will Meet Turkey's Needs", *Turkish Daily News*, 5 Φεβρουαρίου 2008.

γραφικό χώρο που εκτείνεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό μέχρι τη ρωσική Άπω Ανατολή.⁵ Η συμφωνία ήταν ένα εποικοδομητικό βήμα για την ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των παρευξείνιων χωρών και της ΕΕ, αφού μειώνει σημαντικά τον κίνδυνο κυβερνητικής παρέμβασης στο διακρατικό εμπόριο ενεργειακών πρώτων υλών και θεωρητικά εξασφαλίζει την απρόσκοπτη μεταφορά τους στις ευρωπαϊκές αγορές.

Η εκπόνηση του ευρωπαϊκού προγράμματος INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe), που αποσκοπεί στη χρηματοδότηση ενεργειακών υποδομών (π.χ. πετρελαιαγωγοί, δυλιστήρια), υποδηλώνει το έντονο ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων να αποκτήσουν μεγαλύτερη πρόσβαση στα ενεργειακά αποθέματα της πρώην ΕΣΣΔ. Δεν είναι τυχαίο ότι όλες οι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρείες πετρελαίου όπως η αμερικανοβρετανική BP/Amoco, η ολλανδοβρετανική Royal Dutch/Shell, η γαλλική TotalElfina και η ιταλική ENI έχουν επενδύσει σημαντικά κεφάλαια στην εκμετάλλευση πετρελαϊκών κοιτασμάτων της Κασπίας Θάλασσας.

Η προσχώρηση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ΕΕ το 2007 την έφεραν πλέον πιο κοντά στη Μαύρη Θάλασσα και στα προβλή-

ματα της περιοχής. Ωστόσο, οι Βρυξέλλες έχουν αποφύγει σκόπιμα να ασχοληθούν συστηματικά με περιφερειακά ζητήματα ασφαλείας (π.χ. τρομοκρατία, «παγωμένες συγκρούσεις»), διότι δεν επιθυμούν επουδενί να έρθουν σε σύγκρουση με τη ρωσική περιφερειακή πολιτική. Η Μόσχα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει τη Μαύρη Θάλασσα ως το μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας και επομένως αντιτίθεται σε οποιαδήποτε προσπάθεια ανάμειξης εξωγενών δυνάμεων στα πολιτικά τεκταινόμενα της περιοχής.

Η ευρωπαϊκή ενεργειακή πολιτική στη Μαύρη Θάλασσα συνδέεται επίσης με την εξέλιξη των τουρκοευρωπαϊκών σχέσεων.

Η τουρκική ηγεσία θεωρεί την περιφερειακή πολιτική της ΕΕ ευεργητική για τα τουρκικά συμφέροντα, καθώς συμβάλει στη συνέχιση των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων στις παρευξείνιες χώρες. Για την ευρωπαϊκή διπλωματία, η Τουρκία παραμένει τοποτηρητής των δυτικών συμφερόντων στην περιοχή. Η στήριξη που παρέχουν οι Βρυξέλλες, από κοινού με την Ουάσινγκτον, στο τουρκικό σχέδιο μεταφοράς των αζερικών υδρογονανθράκων, που περιλαμβάνει τους αγωγούς Baku-Tbilisi-Ceyhan και Baku-Tbilisi-Erzurum (ο λεγόμενος αγωγός South Caucasus), υποδηλώνει τη σύ-

⁵ Για μία εμπεριστατωμένη συζήτηση γύρω από το Ευρωπαϊκό Χάρτη Ενέργειας βλ. M.S. Gudipati και R.S. Axelrod, "The European Energy Charter Treaty: Reality or Illusion?", *Energy Policy* 24, αρ. 6 (Ιούνιος 1996).

μπλευση ευρωπαϊκών και τουρκικών ενεργειακών συμφερόντων.

Ο ρόλος της Μαύρης Θάλασσας στη διαμετακόμιση των υδρογονανθράκων της Κασπίας Θάλασσας

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990 έφερε στο προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής την πλούσια σε ενεργειακούς πόρους Κασπία Θάλασσα και πυροδότησε έναν έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων για τον έλεγχο της παραγωγής και της διαμετακόμισης του πετρελαίου και του φυσικού αερίου. Το Αζερμπαϊτζάν και το Καζακστάν, οι δύο κυριότερες χώρες παραγωγής στην περιοχή της Κασπίας Θάλασσας, δεν έχουν πρόσβαση στην ανοικτή θάλασσα και ο μόνος οικονομικός τρόπος για τη μεταφορά υδρογονανθράκων είναι η κατασκευή αγωγών.

Τα αποθέματα πετρελαίου της Κασπίας Θάλασσας υπολογίζονται σε 19 με 49 δισεκατομμύρια βαρέλια και βρίσκονται κυρίως στο αζερικό και καζακικό τμήμα της Κασπίας Θάλασσας.⁶ Το πετρέλαιο της Κασπίας Θάλασσας έχει στρατηγική σημασία για τις ευρωπαϊκές αγορές για τους εξής λόγους:

- Θεωρείται πολύ καλής ποιότητας, άρα χρειάζεται λιγότερη διύλιση.
- Προέρχεται από χώρες που δεν είναι μέλη του ΟPEC, άρα η εξαγωγή του δεν υπόκειται σε περιορισμούς.
- Το μεγαλύτερο τμήμα της παραγωγής προορίζεται για εξαγωγή, αφού οι εσωτερικές ανάγκες των δύο κυριότερων χωρών παραγωγής είναι μικρές.
- Τα αποθέματα της Κασπίας μπορούν να καλύψουν σε ένα βαθμό την αυξανόμενη ζήτηση πετρελαίου στην ευρωπαϊκή αγορά.

Η μεταφορά των ενεργειακών πόρων της Κασπίας Θάλασσας γίνεται με πολλαπλούς αγωγούς που κατασκευάστηκαν κυρίως μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Πιο συγκεκριμένα, το αζερικό αργό μεταφέρεται με τους αγωγούς Baku-Novorosisk (40,000 βαρέλια την ημέρα), Baku-Supsa (παραμένει κλειστός προσωρινά, αλλά μπορεί να μεταφέρει έως και 145,000 β/η) και Baku-Tbilisi-Ceyhan (650,000 β/η). Το γειτονικό Καζακστάν εξάγει αργό μέσω των αγωγών Tengiz-Novorosisk (560,000 β/η), Atirau-Samara (300,000 β/η) και Atirau-Alashankou (200,000 β/η).⁷ Το φυσικό αέριο των παρακάσπιων χωρών εξάγεται μέσω των αγωγών South Caucasus και Τουρκμενιστάν-Ρωσίας.

Παρά τα αντιθέτως λεγόμενα,

⁶ Energy Information Administration, *Caspian Sea Analysis Brief* (Washington, DC: U.S. Department of Energy, Ιανουάριος 2007).

⁷ Ibid.

πληθαίνουν οι ενδείξεις τα τελευταία χρόνια που καταδεικνύουν ότι έχει αμβλυνθεί ο έντονος διακρατικός ανταγωνισμός της δεκαετίας του 1990 για τον έλεγχο της παραγωγής και διαμετακόμισης των ενεργειακών πόρων της Κασπίας Θάλασσας. Το περιφερειακό ενεργειακό τοπίο χαρακτηρίζεται πλέον από αυξημένη αλληλεξάρτηση και συμπληρωματικότητα, χωρίς όμως να λείπουν οι εντάσεις και οι ανταγωνισμοί.

Η περίπτωση της Ρωσίας και της Τουρκίας είναι δηλωτική του πλέγματος σχέσεων αλληλεξάρτησης και ανταγωνισμού που έχει πλέον διαμορφωθεί στη λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας. Η κατασκευή του υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου Blue Stream το 2002 αποτέλεσε το επιστέγασμα της ρωσο-τουρκικής συνεργασίας στο τομέα του φυσικού αερίου· ταυτόχρονα οι δύο χώρες προωθούν αλληλοσυγκρουόμενα σχέδια για την κατασκευή άλλων αγωγών πετρελαίου (Burgaz-Αλεξανδρούπολη εναντίον Samsun-Ceyhan) και φυσικού αερίου (South Stream εναντίον Nabucco).

Ο έλεγχος του πετρελαίου και του φυσικού αερίου αποτελεί πλέον έναν από τους σημαντικότερους συντελεστές ισχύος στο εξελισσόμενο διεθνές σύστημα· η άντληση και εξαγωγή μεγάλων ποσοτήτων υδρογονθράκων δύναται να συμβάλει στην

ανακατανομή ισχύος ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις. Ταυτόχρονα, ένα σκληρό γεωπολιτικό παιχνίδι «πρόκερ» παίζεται μεταξύ πετρελαιοεξαγωγικών και καταναλωτριών χωρών για την τιμή του «μαύρου χρυσού», με απρόβλεπες πολιτικές και οικονομικές συνέπειες. Κεντρικό ρόλο στις ενεργειακές εξελίξεις διαδραματίζει η Ρωσία που φαίνεται να επιστρέφει δυναμικά στη διεθνή σκηνή μετά τα πέτρινα χρόνια της δεκαετίας του 1990. Τα αποθέματα της χώρας σε πετρέλαιο φτάνουν τα 80 δις βαρέλια, ενώ εκείνα του φυσικού αερίου πλησιάζουν τα 48 τρις κυβικά μέτρα.⁸ Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα μεγάλο κομμάτι της ρωσικής επικράτειας παραμένει ανεξερεύνητο λόγω των δύσκολων κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν στη χώρα.

Η Ρωσία του Βλαντιμίρ Πούτιν πασχίζει να αποφύγει περαιτέρω διάβρωση της γεωπολιτικής της θέσης, ειδικά μετά τη διεύρυνση του ΝΑΤΟ στην Ανατολική Ευρώπη. Τα αυξανόμενα κέρδη από την εκμετάλλευση και τη διαμετακόμιση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου επιτρέπουν στο Κρεμλίνο να αυξήσει σημαντικά τις αμυντικές του δαπάνες και να διεκδικήσει ένα ηγεμονικό ρόλο τουλάχιστον στο λεγόμενο «εγγύς εξωτερικό». Ωστόσο, οι ρωσικές πετρελαϊκές εξαγωγές υπόκεινται σε γεωγραφικούς περιορισμούς, αφού η μετακομμουνιστική Ρωσία έχει πε-

⁸ British Petroleum, *Statistical Review of World Energy 2007*, ηλεκτρονική έκδοση στο www.bp.com

ριορισμένη πρόσβαση στην ανοικτή θάλασσα. Η γεωγραφική πραγματικότητα αναγκάζει λοιπόν τη Μόσχα να στραφεί προς τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας. Σύμφωνα με στοιχεία του αμερικανικού Υπουργείου Ενέργειας το 2006 ήδη 15% των ρωσικών πετρελαϊκών εξαγωγών (περίπου 1 εκ. βαρέλια) πραγματοποιήθηκαν μέσω λιμανιών της Μαύρης Θάλασσας προς τις ευρωπαϊκές αγορές.⁹

Η λεγόμενη «Πορτοκαλί Επανάσταση» στην Ουκρανία το 2005 και η συνεπακόλουθη εκλογή του φιλοδυτικού Βίκτωρ Γιουσένκο στη θέση του Προέδρου δημιούργησαν τριγμούς στις ρωσο-ουκρανικές σχέσεις που χαρακτηρίζονται έκτοτε από μία αμοιβαία καχυποψία. Η ένταση που επικρατεί ανάμεσα στις δύο χώρες αναφορικά με την τιμή πώλησης του ρωσικού φυσικού αερίου, θέτει σε κίνδυνο τις ρωσικές εξαγωγές προς τις ευρωπαϊκές αγορές μέσω του ουκρανικού δικτύου.¹⁰

Η πρόσφατη απόφαση της Μόσχας να κατασκευάσει τον αγωγό φυσικού αερίου South Stream αποσκοπεί φανερά στην παράκαμψη της Ουκρανίας. Η κατασκευή του αγωγού, σε συνδυασμό με την αναμενόμενη αύξηση των ποσοτήτων πετρελαίου και φυσικού αερίου που

διακινούνται μέσω Μαύρης Θάλασσας, είναι βέβαιο ότι θα έχει απτές συνέπειες για το περιφερειακό περιβάλλον ασφάλειας. Εξάλλου, η ένταξη της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας στην Ατλαντική Συμμαχία το 2004 και η ίδρυση αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας φανερώνει το αμείωτο ενδιαφέρον της Ουάσινγκτον για τα ενεργειακά τεκταινόμενα σε αυτή τη νευραλγική περιοχή της Ευρασίας.¹¹

Η συνεισφορά των ελληνικών αγωγών στην ενεργειακή ασφάλεια της ΕΕ

Η κατασκευή ενός ελληνο-βουλγαρικού αγωγού που θα παρακάμπτει τα Στενά και θα μεταφέρει ρωσικό πετρέλαιο στη Μεσόγειο προτάθηκε για πρώτη φορά στις αρχές της δεκαετίας του 1990 από το Νίκο Γρηγοριάδη, υψηλόβαθμο στέλεχος του Ομίλου Λάτση. Η υπογραφή της συμφωνίας το Μάρτιο του 2007 για την κατασκευή του αγωγού Burgaz-Αλεξανδρούπολης ήρθε να επιβεβαιώσει με κατηγορηματικό τρόπο τον κυρίαρχο ρόλο της Ρωσίας στο βαλκανικό ενεργειακό γίγνεσθαι και να καταστήσει την Ελλάδα κόμβο για τη διοχέτευση του ρω-

⁹ Energy Information Administration, *Russia-Country Analysis Brief* (Washington, DC: U.S. Department of Energy, 2007).

¹⁰ Για τη γεωπολιτική του φυσικού αερίου βλ. Stephen Glain, "The Great Gas Game", *Newsweek*, Δεκέμβριος 2006.

¹¹ Για την αμερικανική πολιτική στην περιοχή βλ. R. Craig Nation, *U.S. Interests in the New Eurasia* (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2007).

σικού «μαύρου χρυσού» στην ευρωπαϊκή αγορά. Ο αγωγός θα μεταφέρει περίπου 670,000 με 950,000 βαρέλια την ημέρα· δεδομένου ότι η ημερήσια κατανάλωση πετρελαίου στην ΕΕ είναι περίπου 15 εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο ελληνοβουλγαρικός αγωγός θα καλύψει θεωρητικά μόνο ένα 4,5-6,5% των ημερήσιων αναγκών. Η στρατηγική σημασία του ελληνο-βουλγαρικού αγωγού λοιπόν δεν έγκειται τόσο στις ποσότητες αργού που θα μεταφέρει, όσο στην επιτακτική αποσυμφόρηση των Στενών.

Ομοίως, ο ελληνο-τουρκο-ιταλικός αγωγός (TGI) που ήδη έχει αρχίσει να μεταφέρει φυσικό αέριο στην ελληνική αγορά δεν φαίνεται να ενισχύει σημαντικά την ευρωπαϊκή ενεργειακή ασφάλεια, αφού θα μεταφέρει έως και 11 δις κυβικά μέτρα· πρακτικά αυτό σημαίνει ότι μπορεί να καλύψει περίπου το 3-4% της ημερήσιας κατανάλωσης φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Παρόλ' αυτά, ο αγωγός TGI θεωρείται από πολλές πλευρές ένα έργο στρατηγικής σημασίας. Για την αμερικανική κυβέρνηση, η εξαγωγή αζερικού φυσικού αερίου μέσω Τουρκίας και Ελλάδας θα ενισχύσει τους δεσμούς του Baku με τη Δύση με ότι αυτό συνεπάγεται για τη ρωσική πολιτική στην Υπερκαυκασία. Επιπρόσθετα, ο συγκεκριμένος αγωγός θα συνεισφέρει στην πολυπόθητη διαφοροποίηση των προμηθευτών σε μία εποχή που η μεγάλη εξάρτηση από

το ρωσικό φυσικό αέριο προκαλεί έντονες ανησυχίες στις Βρυξέλλες.

Συμπεράσματα

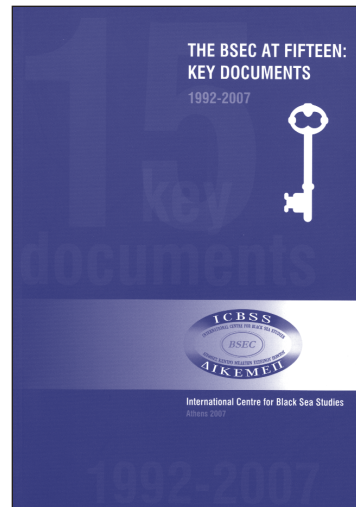
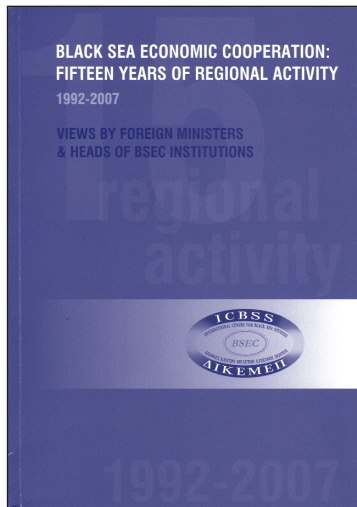
Η στρατηγική σημασία της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας έγκειται στη γεωγραφική της γειτνίαση με την πετρελαιοφόρα πρώην ΕΣΣΔ και τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης επέτρεψε στη Μαύρη Θάλασσα να ανακτήσει το χαμένο της ρόλο στο διαμετακομιστικό εμπόριο με προφανή πολιτικά και οικονομικά οφέλη για τις χώρες της περιοχής. Οι Βρυξέλλες επιδιώκουν συστηματικά τον προσεταιρισμό των παρευξινίων χωρών, όπως εξάλλου φανερώνει και η βεβιασμένη ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμάνιας στην ΕΕ. Η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί πλέον ζώνη ειδικού γεωπολιτικού ενδιαφέροντος για τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις που έχουν επικεντρώσει την προσοχή τους στην ασφάλεια του ενεργειακού τους εφοδιασμού.

Βιβλιογραφία

- Aras, Bulent. *The New Geopolitics of Eurasia and Turkey's Position*. London: Frank Cass, 2002.
- Ascherson, Neal. *Black Sea*. New York: Hill and Wang, 1995.
- Aybak, Tunc. *Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict*. London: I.B. Tauris, 2001.
- Ayata, Ayse, Ayca Ergun, και Işıl Celimli. *Black Sea Politics: Political Culture and Civil Society in an Unstable Region*. London: I.B.Tauris, 2005.

- Ebel, Robert. *Energy and Conflict in Central Asia and the Caucasus*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield Publishers, 2000.
- Gachechiladze, Revaz. "Geopolitics in the South Caucasus: Local and External Players". *Geopolitics* 7, αρ. 1 (καλοκαίρι 2002).
- Gavras, Panayiotis. "The Black Sea and the European Union: Developing Relations and Expanding Institutional Links". *Journal of Southeast Europe and Black Sea Studies* 4, αρ. 1 (Ιανουάριος 2004).
- Gudipati, M.S. και R.S. Axelrod. "The European Energy Charter Treaty: Reality or Illusion?". *Energy Policy* 24, αρ. 6 (Ιούλιος 1996).
- Hunter, Shireen. "Turkey, Central Asia, and the Caucasus: Ten Years After Independence". *Southeast European and Black Sea Studies* 1, αρ. 2 (Μάιος 2001).
- International Monetary Fund. *World Economic Outlook Database*. Washington, DC: IMF, Απρίλιος 2007.
- Karagiannis, Emmanuel. "The Turkish-Georgian Partnership and the Pipeline Factor". *Journal of Southern Europe and the Balkans* 6, αρ. 1 (Απρίλιος 2004).
- . *Energy and Security in the Caucasus*. London: RoutledgeCurzon, 2002.
- Nation, R.C. *U.S. Interests in the New Eurasia*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, 2007.
- Tayfur, Fatih και Korel Goymen. "Decision Making in Turkish Foreign Policy: The Caspian Oil pipeline Issue". *Middle East Studies* 38, αρ. 2 (Απρίλιος 2002).
- Willrich, M. *Energy and World Politics*. New York: The Free Press, 1975.

INTERNATIONAL CENTRE FOR BLACK SEA STUDIES (ICBSS)

Οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή του Ευξεινού Πόντου

Εισαγωγή

Η περιοχή του Ευξεινού Πόντου¹ αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή πλούσια σε φυσικούς πόρους, διακρίνεται για τη συνύπαρξη στοιχείων ομοιογένειας αλλά και σημαντικής γεωγραφικής ετερογένειας και είναι στρατηγικά τοποθετημένη μεταξύ Ευρώπης, Κεντρικής Ασίας και Μέσης Ανατολής. Έχοντας πληθυσμό περίπου 330 εκατομμύρια η περιοχή αποτελεί μια αναδυόμενη αγορά, που φιλοδοξεί να επιτύχει μια νέα οικονομική ισορροπία προς όφελος των αναπτυξιακών της δυνατοτήτων στο πλαίσιο της διεθνούς αγοράς.

Η διαδικασία μετάβασης ξεκίνησε καθυστερημένα, οι συνθήκες ήταν δυσμενείς και το οικονομικό και κοινωνικό κόστος υψηλό. Παρά την κοινή αποδοχή του στόχου για την εγκαθίδρυση μιας λειτουργικής οικονομίας της αγοράς και την ενσωμάτωση στην παγκόσμια αγορά, οι με-

Γράφει

ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΥΡΚΙΛΗΣ

Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

ταρρυθμιστικές πολιτικές διαφέρουν μεταξύ των κρατών και περιλαμβάνουν διάφορους τύπους σταδιακής μετάβασης, θεραπείας σοκ ή κρατικού καπιταλισμού, ενώ είναι αρκετές οι περιπτώσεις που μια χώρα έχει περάσει από τον ένα τύπο μεταρρυθμιστικής πολιτικής σε ένα άλλο ανάλογα με την πολιτική συγκυρία ή την εναλλαγή των κυβερνήσεων, όπως και οι περιπτώσεις που ο ίδιος τύπος πολιτικής εφαρμόζεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε χώρα, π.χ. λιγότερο ή περισσότερο συστηματικά, με λιγότερο ή περισσότερο αποτελεσματικά εργαλεία, κ.λπ.

Η ενσωμάτωση στην παγκόσμια αγορά προωθείται μέσω δομών περιφερειακής ενοποίησης, όπως ο

¹ Η περιοχή περιλαμβάνει την Αλβανία, Βουλγαρία, Μολδαβία και Ελλάδα στα δυτικά, τη Ρωσία και την Ουκρανία στον βορρά, το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία, την Γεωργία στα ανατολικά και την Τουρκία στο νότο.

Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ), που όμως δεν είναι συνεκτικοί, δεν αποτελούν πρώτη πολιτική προτεραιότητα και ως εκ τούτου δεν προωθούνται συστηματικά με αποτέλεσμα να είναι αναποτελεσματικοί. Χώρες της περιοχής είτε είναι πλήρη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Ελλάδα, η Βουλγαρία, και η Ρουμανία, είτε είναι υποψήφιες προς ένταξη, όπως η Τουρκία, είτε έχουν αναπτύξει σειρά συμφωνιών συνεργασίας με αυτή.

Από το 2000 και μετά, η περιοχή του Ευξείνου Πόντου έχει επιτύχει θετικούς και, σε μερικές περιπτώσεις, εντυπωσιακούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Εν τούτοις προβλήματα και προκλήσεις εξακολουθούν να υφίστανται, όπως το ζήτημα των υποδομών, της περιβαλλοντικής προστασίας, της ασφάλειας και των παγωμένων διενέξεων, αλλά και των μεγάλων εξωτερικών ελλειμμάτων που συνδέονται με το είδος και την έκταση της εν εξελίξει βιομηχανικής ανασυγκρότησης. Σκοπός αυτού του άρθρου είναι να διαπιστώσει τον βαθμό επιτυχίας της προσπάθειας οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής αλλά και τους πιθανούς κινδύνους που οριοθετούν ή και ναρκοθετούν αυτή την προσπά-

θεια στο μέλλον.

Οικονομική αποτελεσματικότητα

Οι παρευξείνιες χώρες έχουν επιτύχει σημαντική πρόοδο στην μακροοικονομική σταθεροποίηση, που συνίσταται στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού σε μονοψήφιο νούμερο, στη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους, στις ιδιωτικοποιήσεις έτσι ώστε ο ιδιωτικός τομέας να παράγει το μεγαλύτερο μερίδιο του ΑΕΠ,² και γενικά στις μεταρρυθμίσεις που προωθούν την φιλελευθεροποίηση του συστήματος των τιμών, του εξωτερικού εμπορίου και του μηχανισμού συναλλαγματικών ισοτιμιών. Αλλά, υπάρχει ακόμη αρκετός δρόμος να διανυθεί για την μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου, ιδιαίτερα εκείνου που αφορά την πολιτική και εταιρική διακυβέρνηση, την εμπέδωση μιας συστηματικής πολιτικής ανταγωνισμού, την μεταρρύθμιση του τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού συστήματος, τις κοινωνικές και οικονομικές υποδομές, κ.ά.³

Η μακροοικονομική σταθεροποίηση και η συστηματική προώθηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων⁴ οδήγησε σε αναστροφή της ύφεσης

² Βλ. Πίνακα 1.

³ Βλ. European Bank of Reconstruction and Development, *Transition Report 2007* (London: EBRD, 2007).

⁴ Η εμπειρική έρευνα έχει δείξει ότι, *ceteris paribus* αύξηση του συνθετικού δείκτη μεταρρυθμίσεων της EBRD κατά 0,1 σε ένα χρόνο είναι σε θέση να αυξήσει τον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης μεταξύ 0,3% και 0,7% τον επόμενο χρόνο ανάλογα με την εξειδίκευση του οικονομικού

Πίνακας 1

Μακροοικονομικοί Δείκτες Περιοχής Εύξεινου Πόντου, 2004 – 2007

Χώρες	Πληθωρισμός (δείκτης τιμών καταναλωτή, %, τέλος περιόδου)				Δημοσιονομικό Έλλειμμα, % του ΑΕΠ				Προϊόν του Ιδιωτικού Τομέα, % του ΑΕΠ, 2005
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)	
Αλβανία	2,2	2,0	2,5	3,1	-5,2	-3,7	-3,2	-3,8	75,0
Αζερμπαϊτζάν	8,1	18,1	8,1	6,5	1,0	2,6	0,1	2,4	60,0
Αρμενία	2,0	-0,2	5,2	6,0	-1,6	-2,6	-1,2	-1,8	75,0
Βουλγαρία	4,0	7,4	6,1	9,5	1,7	2,3	3,5	3,5	75,0
Γεωργία	7,5	6,2	8,8	8,9	-0,2	-2,4	-2,8	-1,3	65,0
Ελλάδα	2,9	3,5	3,2	3,4	-7,3	-5,1	-2,5	-2,7	Μ.Ε.
Μολδαβία	12,5	10,5	14,1	10,0	0,4	1,5	-0,3	-0,5	60,0
Ουκρανία	12,3	13,5	11,6	9,0	-3,1	-1,8	-0,7	-2,5	65,0
Ρουμανία	9,3	8,6	4,9	4,5	-1,0	-0,8	-1,7	-2,8	70,0
Ρωσία	11,7	10,9	9,0	8,0	4,3	7,5	7,4	4,7	75,0
Τουρκία	9,4	7,7	9,7	6,0	-7,1	-2,2	0,1	-0,7	Μ.Ε.

(1): Έτος 2004, (2): Έτος 2005, (3): Έτος 2006, (4): Έτος 2007, εκτιμήσεις, Μ.Ε.: μη εφαρμόσιμο

Πηγή: International Monetary Fund, *International Financial Statistics* (Washington DC: IMF, διάφορα έτη)· International Monetary Fund, *Country Data* (Washington DC: IMF, διάφορα έτη)· ίδιοι υπολογισμοί.

που οφειλόταν στο σοκ της μετάβασης αλλά και στην άτολμη, αποσπασματική και μη συστηματική προώθηση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Η οικονομία της περιοχής εισήλθε σε μια περίοδο αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης.⁵

Οι πηγές της οικονομικής μεγέθυνσης είναι η εγχώρια ζήτηση και οι εξαγωγές. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις κινητοποίησαν μέσω των ιδιωτικοποιήσεων επενδύσεις αναδιάρθρωσης και εκσυγχρονισμού αλλά και ίδρυση νέων επιχειρήσεων μέ-

μοντέλου και τον τρόπο εκτίμησης του. Βλ. Elisabetta Falcetti, Tatiana Lysenko και Peter Sanfey, *Reforms and Growth in Transition: Re-examining the Evidence* (London: EBRD, 2004, mimeo)· Elisabetta Falcetti, "Defying the Odds: Initial Conditions, Reforms and Growth in the First Decade of Transition", *Journal of Comparative Economics* 30 (2002): 229-50· Jan Fidrmuc, "Economic Reform, Democracy and Growth During Post Communist Transition", *European Journal of Political Economy* 19 (2003): 583-604.

⁵ Για τις υπό μετάβαση χώρες της περιοχής που υπέστησαν σημαντική πτώση του ΑΕΠ ως αποτέλεσμα του σοκ της μετάβασης, όπως είναι οι περιπτώσεις της Αλβανίας, του Αζερμπαϊτζάν, της Αρμενίας, της Γεωργίας, της Μολδαβίας, και της Ρωσίας οι ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης ήταν ανώτεροι εκείνων των χωρών με σχετικά μικρότερο σοκ μετάβασης, όπως είναι οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και ιδιαίτερα της Ρουμανίας. Στην πρώτη περίπτωση ενισχυτικό των ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης ήταν η χαμηλή βάση εκκίνησης της αναπτυξιακής διαδικασίας.

σω της σταδιακής οργάνωσης των αγορών. Η αναδόμηση της βιομηχανίας και η αναδιάρθρωση των βιομηχανικών κλάδων με βάση τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα κάθε χώρας έδωσε ώθηση στις εξαγωγές. Η όλη διαδικασία μείωσε την ανεργία, αν και η διαρθρωτική ανεργία παραμένει σε υψηλά επίπεδα, και αύξησε την παραγωγικότητα της εργασίας, συνεπώς και τους μισθούς. Η άνοδος του κατά κεφαλήν εισοδήματος αύξησε την κατανάλωση και συνέβαλε στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης.⁶

Η βιομηχανία στην περιοχή σημείωσε ρυθμούς μεγέθυνσης περίπου ισοποσοστιαίους με τους ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ και συμβάλει με περίπου 30% στο ΑΕΠ κατά μέσο όρο. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται μεταξύ 20% περίπου στην περίπτωση της Αλβανίας και 55% περίπου στην περίπτωση του Αζερμπαϊτζάν. Η μεγέθυνση του αγροτικού τομέα ήταν χαμηλή και σε μερικές περιπτώσεις αρνητική λόγω δομικών αναποτελεσματικοτήτων που οφείλονται στον βραδύ ρυθμό μεταρρυθμίσεων, ειδικότερα όσον αφορά τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα της γης, την αναδιανομή των γαιών και την χρηματοδότηση του τομέα. Το μερίδιο του αγροτικού τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώθηκε από το 30%

περίπου στο 15% κατά μέσο όρο. Αντίθετα, ο τομέας των υπηρεσιών επεκτάθηκε ταχύτερα από το ΑΕΠ, και η συμβολή του στο ΑΕΠ είναι περίπου 55% κατά μέσο όρο. Ωστόσο, και εδώ υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών της περιοχής με την Ελλάδα να σημειώνει ποσοστό 70%.⁷

Οι εξαγωγές προϊόντων της περιοχής αυξήθηκαν κατά 134% συνολικά την περίοδο 2000-2005. Η Ρωσία συμμετέχει με περίπου 60% στις συνολικές εξαγωγές της περιοχής, ενώ τα προϊόντα ενέργειας συμβάλλουν με πάνω από 60% και περίπου 77% στις εξαγωγές της Ρωσίας και του Αζερμπαϊτζάν αντίστοιχα. Την ίδια περίοδο, οι εισαγωγές προϊόντων της περιοχής αυξήθηκαν σωρευτικά κατά 136% περίπου. Αν και αυτά τα νούμερα δείχνουν μια σχετική ισορροπία του εμπορικού ισοζυγίου της περιοχής, αν εξαιρεθούν οι εξαγωγές ενεργειακών προϊόντων που αναφέρονται στην Ρωσία και στο Αζερμπαϊτζάν, η περιοχή εγγράφει αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο, το οποίο μάλιστα επιδεινώθηκε πάνω από 3 φορές μεταξύ 2000 και 2005. Τόσο η Ρωσία όσο και το Αζερμπαϊτζάν έχουν ελλείμματα στο εμπορικό τους ισοζύγιο εάν δεν συνυπολογισθούν οι εξαγωγές υδρογονανθράκων των δυο χωρών.⁸ Γενικά, οι χώ-

⁶ Βλ. Πίνακα 2.

⁷ Βλ. Dimitris Kyrkilis, "Economic Performance, Regional Integration and Financial Collaboration in the Black Sea Region", *Agora Without Frontiers* 10, αρ. 4, Special English Edition (Μάρτιος-Μάιος 2005).

⁸ Ίδιοι υπολογισμοί.

Πίνακας 2

Ρυθμός Οικονομικής Μεγέθυνσης και Πηγές Οικονομικής Μεγέθυνσης

Χώρες	Πραγματικός Ρυθμός Μεγέθυνσης του ΑΕΠ, %, ετήσιος				Ακαθάριστες Επενδύσεις, % του ΑΕΠ				Εξαγωγές, % επί του ΑΕΠ			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
Αλβανία	5,7	5,5	5,0	6,0	26,3	28,9	29,1	29,2	21,9	22,6	25,1	27,8
Αζερμπαϊτζάν	10,4	24,3	31,0	29,1	58,0	40,7	27,7	24,4	43,0	56,1	64,5	62,2
Αρμενία	10,5	14,0	13,3	11,1	24,9	29,7	28,9	30,3	27,5	27,2	21,7	19,1
Βουλγαρία	6,6	6,2	6,1	6,4	20,9	37,5	28,9	30,8	19,2	43,3	47,9	45,0
Γεωργία	4,3	4,3	4,4	4,4	27,5	26,3	25,6	27,0	50,0	39,0	40,0	37,1
Ελλάδα	4,2	3,7	4,3	4,1	25,5	23,8	25,9	26,4	7,5	7,8	8,5	9,8
Μολδαβία	7,4	7,1	4,0	5,5	26,4	30,8	34,3	29,3	39,6	36,9	31,6	32,2
Ουκρανία	12,1	2,6	7,1	6,0	21,2	22,6	24,0	22,5	51,7	40,7	36,7	35,5
Ρουμανία	8,5	4,1	7,7	7,0	23,8	22,7	24,2	25,1	25,0	42,7	21,0	22,9
Ρωσία	7,2	6,4	6,7	7,0	20,9	20,1	20,2	20,6	30,9	31,9	30,8	26,2
Τουρκία	9,9	7,6	6,0	5,0	17,8	31,0	28,8	12,2	30,5	29,3	29,7	30,3

(1): Έτος 2004, (2): Έτος 2005, (3): Έτος 2006, (4): Έτος 2007, εκτιμήσεις

Πηγή: International Monetary Fund, *International Financial Statistics* (Washington DC: IMF, διάφορα έτη)· International Monetary Fund, *Country Data* (Washington DC: IMF, διάφορα έτη)· ίδιοι υπολογισμοί.

ρες της περιοχής που δεν είναι παραγωγικοί, και συνεπώς εξαγωγείς υδρογονανθράκων, καταγράφουν σημαντικά ελλείμματα στο εμπορικό τους ισοζύγιο, τα οποία βαίνουν αυξανόμενα καθώς οι εισαγωγές αυξάνονται ταχύτερα από τις εξαγωγές, ως συνέπεια της σημαντικής αύξησης της εγχώριας ζήτησης σε επίπεδο τόσο επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου όσο και κατανάλωσης, αλλά και της αύξησης των διεθνών τιμών των προϊόντων ενέργειας, των μετάλλων και των άλλων εμπορευμάτων που σημειώνεται στην διεθνή αγορά. Με τη σειρά τους τα αυξανό-

μενα εμπορικά ελλείμματα τροφοδοτούν τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.⁹

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μερικών από τις χώρες της περιοχής καλύπτεται σε διαφορετική έκταση τόσο μεταξύ τους όσο και μεταξύ ετών για την ίδια χώρα από την καθαρή εισροή Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ).¹⁰ Σε κάποιες από τις υπό μετάβαση χώρες της περιοχής, τα εμβάσματα των εργατών που απασχολούνται στο εξωτερικό έχουν θετική και σημαντική συμβολή στην κάλυψη των εμπορικών ελλειμμάτων και συνε-

⁹ Βλ. Πίνακα 3.

¹⁰ Ibid.

Πίνακας 3
Ισοζύγιο εξωτερικών συναλλαγών

Χώρες	Εμπορικό Ισοζύγιο ως % του ΑΕΠ				Ισοζύγιο Τρεχουσών, Συναλλαγών ως % του ΑΕΠ				Καθαρές Εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων ως % του ΑΕΠ/ως % του ελλείμματος τρεχουσών συναλλαγών*			
	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)	(1)	(2)	(3)	(4)
Αλβανία	-22,2	-24,4	-24,1	-27,1	-4,0	-6,6	-5,9	-9,5	4,7	3,4	3,6	6,2/67,0
Αζερμπαϊτζάν	18,5	24,2	38,0	40,6	-29,8	1,3	15,7	27,4	26,8	3,5	-4,7	-17,4/215,1**
Αρμενία	-12,9	-12,0	-14,1	-15,5	-4,5	-3,9	-1,4	-4,0	6,0	5,0	5,3	5,3/79,2
Βουλγαρία	-15,0	-20,3	-22,2	-26,2	-6,6	-12,0	-15,7	-20,2	10,5	17,7	16,8	14,6/124,6
Γεωργία	-17,6	-18,9	-26,0	-28,4	-12,2	-9,8	-13,8	-16,0	9,6	7,0	15,4	16,5/71,1
Ελλάδα	-15,1	-15,2	-16,5	-14,6	-6,4	-7,9	-9,3	-7,1	1,0	0,3	2,2	2,1/***
Μολδαβία	-29,2	-40,8	-48,9	-44,0	-4,4	-8,8	-15,2	-6,9	3,4	7,7	5,4	5,1/125,0
Ουκρανία	5,8	-1,4	-4,9	-7,8	10,5	3,1	-1,5	-4,0	2,6	9,4	4,9	4,5/****
Ρουμανία	-8,8	-9,8	-12,1	-13,5	-8,4	-8,7	-10,3	-11,7	8,5	6,7	9,4	6,4/72,5
Ρωσία	14,5	15,5	14,1	8,7	10,0	11,0	9,6	5,1	2,6	1,9	1,1	0,3/****
Τουρκία	-7,9	-9,3	-10,0	-9,3	-5,2	-6,3	-7,9	-7,3	0,6	2,4	4,8	3,7/35,8

(1): Έτος 2004, (2): Έτος 2005, (3): Έτος 2006, (4): Έτος 2007, εκτιμήσεις,
*ετήσιος μέσος όρος της περιόδου 2000 - 2005,
** ετήσιος μέσος όρος της περιόδου 2000 - 2004. Το 2005 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν θετικό.
*** Δεν είναι υπολογίσιμος γιατί η χώρα είναι καθαρός εξαγωγέας ΑΞΕ τα έτη 2000, 2002, 2005.
**** Η χώρα είχε πλεονασματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών την περίοδο 2000-2005.

Πηγή: International Monetary Fund, *International Financial Statistics* (Washington DC: IMF, διάφορα έτη): International Monetary Fund, *Country Data* (Washington DC: IMF, διάφορα έτη): ίδιοι υπολογισμοί.

πώς στην εγγραφή μικρότερων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Τέτοιες περιπτώσεις είναι η Αλβανία, η Αρμενία και η Μολδαβία.

Στο σύνολό της η περιοχή είναι καθαρός υποδοχέας ΑΞΕ με τις ετήσιες εισροές ΑΞΕ να αυξάνονται σταθερά και να αποτελούν το 4,9% των παγκόσμιων εισροών ΑΞΕ το 2005, σε αντίθεση με μόνο το 0,5% το 2000. Το απόθεμα των εισερχομέ-

ων ΑΞΕ στην περιοχή αυξήθηκε περίπου 2,5 φορές την περίοδο 2000-2006, ενώ το 35% περίπου αυτής της αύξησης συγκεντρώνεται στην Ρωσία, της οποίας το απόθεμα των εισροών ΑΞΕ αυξήθηκε από 12,4% του ΑΕΠ το 2000 σε 17,3% το 2005. Όλες οι υπό μετάβαση χώρες της περιοχής αύξησαν σε σημαντικό επίπεδο το απόθεμα των εισροών ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ,¹¹ ενώ η μέθοδος εισόδου στην αγορά της περιο-

¹¹ Βλ. Πίνακα 4.

Πίνακας 4

Απόθεμα εισροών ΑΞΕ ως % του ΑΕΠ στις χώρες της περιοχής του Εύξεινου Πόντου,
2000 - 2005

Χώρες/Ροές	2000	2005	% συνολικών εισροών ΑΞΕ στην περιοχή του ΕΠ, 2000-2005
Αλβανία	Εισροές	15,4	1,0
	Εκροές	2,2	
Αρμενία	Εισροές	33,0	0,7
	Εκροές	0,1	
Αζερμπαϊτζάν	Εισροές	70,8	8,0
	Εκροές	9,0	
Βουλγαρία	Εισροές	17,7	7,0
	Εκροές	0,7	
Γεωργία	Εισροές	24,0	1,3
	Εκροές		
Ελλάς	Εισροές	12,4	5,3
	Εκροές	5,4	
Μολδαβία	Εισροές	34,0	0,6
	Εκροές	1,8	
Ρουμανία	Εισροές	17,5	14,2
	Εκροές	0,4	
Ρωσία	Εισροές	12,3	36,4
	Εκροές	7,8	
Τουρκία	Εισροές	9,6	15,6
	Εκροές	1,8	
Ουκρανία	Εισροές	12,4	10,2
	Εκροές	0,5	

Πηγή: Ίδιοι υπολογισμοί επι στοιχείων που έχουν ληφθεί από το United Nations Commission for Trade and Development, *World Investment Report* (New York: United Nations), Annex B, διάφορα τεύχη.

χής είναι κυρίως η εξαγορά ημεδαπών επιχειρήσεων μέσω της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης των κρατικών επιχειρήσεων. Τα δύο αυτά στοιχεία δείχνουν τη συμβολή του ξένου κεφαλαίου στην κεφαλαιακή συσσώρευση, την αναδιάρθρωση και τον εκσυγχρονισμό των οικονομιών της περιοχής.

Δομικές ανισοροπίες

Τα αυξανόμενα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών οφείλονται στα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου, τα οποία αυξάνονται καθώς το ΑΕΠ μεγεθύνεται και παρά την έντονη επέκταση των εξαγωγών. Αυτή η σχέση δείχνει ότι το εθνικό προϊόν των χωρών της περιοχής είναι χαμηλής εγχώριας προστιθέμενης αξίας. Κάθε αύξηση του ΑΕΠ για να πραγματοποιηθεί αυξάνει τις εισαγωγές σε σημαντικό βαθμό, και μάλιστα η οριακή ροπή προς εισαγωγές είναι υψηλότερη της ελαστικότητας των εξαγωγών. Αυτό αποτελεί την θεμελιακή αιτία της διεύρυνσης των εμπορικών ελλειμμάτων, η οποία με την σειρά της μπορεί να αποδοθεί στην περιορισμένη βάση της μεταποίησης, που συγκεντρώνεται σε λίγους τομείς έντασης εργασίας ή/και τομείς που σχετίζονται με την εξόρυξη και επεξεργασία φυσικών πόρων. Τέτοιοι τομείς είναι τα κλωστοϋφαντουργικά, τα έτοιμα ενδύματα, η μεταλλουργία, τα προϊ-

όντα πετρελαίου, κ.λπ. Η μεταποιητική βιομηχανία της περιοχής εξειδικεύεται κατά κύριο λόγο σε τομείς μεσαίας ή/και χαμηλής τεχνολογίας που στηρίζουν την ανταγωνιστικότητα τους στη σχετικά χαμηλή αμοιβή της εργασίας, ενώ μεγάλο μέρος του εθνικού προϊόντος δημιουργείται από την παραγωγή μη διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών που κυρίως ανήκουν στους τομείς των υπηρεσιών. Τα αγαθά αυτά ενώ δεν δύναται να εξαχθούν, η παραγωγή τους έχει την ανάγκη εισαγόμενων εισροών αλλά και τα εισοδήματα που δημιουργούν προκαλούν εισαγωγές.

Η παραπάνω οικονομική δομή αποτυπώνεται στη διάρθρωση του εξωτερικού εμπορίου της περιοχής. Παρά το γεγονός ότι οι μεταποιητικές εξαγωγές αποτελούν την πλειοψηφία των συνολικών εξαγωγών, ταυτόχρονα, συγκεντρώνονται σε τομείς τυποποιημένων καταναλωτικών προϊόντων, μεγάλο μέρος των οποίων αποτελείται από εισαγόμενα προϊόντα για τελική επεξεργασία και εξαγωγή ή/και από προϊόντα υπεργολαβιών, ενώ οι εισαγωγές σε τομείς μηχανών αλλά και υψηλής διαφοροποίησης καταναλωτικών προϊόντων, τομείς δηλαδή που απουσιάζουν ή ελάχιστα αντιπροσωπεύονται στην παραγωγική εξειδίκευση των χωρών της περιοχής.¹²

Η ασυμμετρία στη δομή εισαγωγών και εξαγωγών φανερώνει την αναντιστοιχία της συνολικής εγχώ-

¹² Βλ. Πίνακα 5.

Πίνακας 5

Δομή εξωτερικού εμπορίου περιοχής Εύξεινου Πόντου

Χώρες	Μεταποιητικές Εξαγωγές % των Συνολικών	Εξαγωγές, Προϊόντων Υψηλής Τεχνολογίας, % των Συνολικών	Δομή Εξαγωγών, % των Συνολικών Προϊόντων,	Μερίδιο των Εισαγωγών Κεφαλαιουχικών % των Συνολικών
Αλβανία	86	1	67,0 (κλωστούφαντουργικά, έτοιμα ενδύματα, παπούτσια)	45,0
Αζερμπαϊτζάν	61	2	82,2 (ενεργειακά προϊόντα)	26,0
Αρμενία	6	8	52,2 (τρόφιμα-ποτά, πολύτιμοι-ημιπολύτιμοι λίθοι)	10,0
Βουλγαρία	61	3	41,0 (κλωστούφαντουργικά, έτοιμα ενδύματα, παπούτσια, μέταλλα)	27,0
Γεωργία	35	38	41,8 (κρασί, μεταλλικό νερό, μεταλλικά ορυκτά)	–
Ελλάς	52	10	20,0 (κλωστούφαντουργικά, έτοιμα ενδύματα, παπούτσια, τρόφιμα, ποτά)	21,0
Μολδαβία	31	4	64,6 (κλωστούφαντουργικά, έτοιμα ενδύματα, παπούτσια, τρόφιμα, ποτά)	13,5
Ουκρανία	81	3	63,0 (τρόφιμα, ποτά, ενεργειακά προϊόντα)	25,0
Ρουμανία	22	13	47,6 (κλωστούφαντουργικά, έτοιμα ενδύματα, παπούτσια, ενεργειακά προϊόντα, βασικά μέταλλα)	19,0
Ρωσία	84	2	76,8 (ενεργειακά προϊόντα, μέταλλα)	38,0
Τουρκία	67	5	38,0 (κλωστούφαντουργικά, έτοιμα ενδύματα, παπούτσια, μέταλλα)	24,0

Πηγή: World Bank, *World Development Report 1978-2005* (Washington DC: The World Bank, CD Rom, 2006)· World Bank, *World Development Indicators* (Washington DC: The World Bank, 2005), ίδιοι υπολογισμοί.

ριας προσφοράς με τη ζήτηση, γεγονός που τροφοδοτεί το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου. Ένας δεύτερος παράγοντας που τροφοδοτεί το εμπορικό έλλειμμα είναι το ότι οι μεν εξαγωγές ως προϊόντα τύπου Ricardo, αν και είναι υψηλής ελαστικότητας ζήτησης ως προς την τιμή, είναι χαμηλής εισοδηματικής ελαστικότητας ζήτησης, γεγονός που θέτει όρια στην επέκτασή τους λόγω του ανταγωνισμού από άλλες χώρες παρόμοιας παραγωγικής εξειδίκευσης,¹³ αλλά και η αύξηση των εισοδημάτων στο εξωτερικό δεν αυξάνει ισοποσοστιαία τη ζήτηση για αυτού του τύπου τα προϊόντα. Οι δε εισαγωγές χαρακτηρίζονται από ελαστικότερες αντίθετης έντασης με αυτές των εξαγωγών, γεγονός που αντί να θέτει όρια στην επέκτασή τους, υποβοηθά την αύξησή τους, καθώς μεγενθύνεται το ΑΕΠ.

Τα αυξανόμενα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αφενός απαιτούν αυξανόμενες εισροές ΑΞΕ, αφετέρου στο βαθμό που αυτές οι εισροές θα προσεγγίζουν το επίπεδο ωριμότητάς τους, θα αυξάνεται η ανάγκη περιορισμού των ελλειμμάτων¹⁴ μέσω ενός μίγματος περιοριστικής νομισματικής και δημο-

σιονομικής πολιτικής που ωθούν την οικονομία προς την ύφεση.

Η περιφερειακή ολοκλήρωση

Οι δομικές ανεπάρκειες της προσφοράς εν μέρει οφείλονται στην κατάτμηση των εθνικών αγορών στην περιοχή, που εμποδίζει την πλήρη αξιοποίηση των δυναμικών οικονομικών κλίμακας όπως επίσης και των συνεργειών που προκύπτουν από περιφερειακά ολοκληρωμένα συστήματα υποδομών. Οι περισσότερες χώρες στην περιοχή είναι μικρές πληθυσμιακά με εξαίρεση την Τουρκία, τη Ρωσία και την Ουκρανία, με χαμηλό κατά κεφαλή εισόδημα (ακόμα και το κατά κεφαλή εισόδημα της Ελλάδας, της περισσότερο αναπτυγμένης χώρας της περιοχής δεν υπερβαίνει το 80% του μέσου όρου της ΕΕ-15), και είναι ελλειμματικές σε τεχνολογική ικανότητα, επιχειρηματικές δεξιότητες και θεσμούς που υποβοηθούν τη δημιουργία επιχειρήσεων και προϊόντων καινοτομίας.

Η περιφερειακή ολοκλήρωση θα έδινε λύσεις στο πρόβλημα του μεγέθους, των υποδομών και των επιχειρηματικών δικτύων.¹⁵ Αν και οι χώρες της περιοχής συμμετέχουν σε

¹³ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και χώρες της περιοχής του Ευξείνου Πόντου έχουν παρόμοια εξαγωγική εξειδίκευση μεταξύ τους, άρα είναι ανταγωνιστικές ως προς τις εξαγωγές τους.

¹⁴ Τα εξωτερικά ελλείμματα στην μακροχρόνια περίοδο αυξάνουν τον κίνδυνο υποτίμησης του νομίσματος που τροφοδοτεί τον πληθωρισμό και την αύξηση των επιτοκίων.

¹⁵ Για τα πλεονεκτήματα της περιφερειακής ολοκλήρωσης βλ. ενδεικτικά: Bela Balassa και Richard Irwin, *The Theory of Economic Integration* (Homewood Illinois: Richard D. Irwin, 1961)· Bela Balassa και Mordechai Kreinin, *European Economic Integration* (Amsterdam: North Holland, 1975)· Daniel Gros, *An Economic System for the Post War South Eastern Europe* (Brussels: CEPS, 1999)· World Bank, *Trading Blocks* (Washington DC: The World Bank, 2000).

διάφορες πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας, μια εκ των οποίων είναι ο ΟΣΕΠ,¹⁶ η περιφερειακή ολοκλήρωση στην περιοχή είναι μάλλον χαμηλού επιπέδου. Οι ενδο-περιφερειακές εξαγωγές αποτελούν περίπου το 15% των συνολικών εξαγωγών της περιοχής, ποσοστό χαμηλότερο από εκείνο του 1999, όταν ήταν 17,5% των συνολικών, ενώ οι ενδο-περιφερειακές εισαγωγές μειώθηκαν ελαφρά από 15% το 1999 σε λιγότερο από 14% των συνολικών εισαγωγών. Το ενδοπεριφερειακό εμπόριο συγκεντρώνεται κυρίως στις ανταλλαγές μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας σε ποσοστό 65% και 30% των ενδοπεριφερειακών εξαγωγών και εισαγωγών αντίστοιχα ενώ για τις τελευταίες ήταν περίπου 50% το 1999. Η Ουκρανία κατευθύνει το 60% των ενδοπεριφερειακών της εξαγωγών στην Ρωσία, από την οποία εισάγει το 90% των ενδοπεριφερειακών της εισαγωγών. Αντίστοιχα η Ρωσία εξάγει στην και εισάγει από την Ουκρανία λιγότερο από 50% και περίπου 65% των ενδοπεριφερειακών της εξαγωγών και εισαγωγών αντίστοιχα.

Η περιοχή του Ευξείνου Πόντου, και ιδιαίτερα η Ρωσία, είναι σημαντικός εμπορικός εταίρος για τα κράτη της περιοχής που προήλθαν από την διάσπαση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Η Γεωργία κατευθύνει στην

Ρωσία και την Τουρκία το 75% των συνολικών της ενδοπεριφερειακών εξαγωγών ενώ οι ενδοπεριφερειακές της εισαγωγές προέρχονται κατά 50% περίπου από τις δύο αυτές χώρες. Ανάλογη εικόνα προκύπτει για την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν, ενώ η Μολδαβία συγκεντρώνει το 65% και το 80% περίπου των ενδοπεριφερειακών της εξαγωγών και εισαγωγών αντίστοιχα στην Ρωσία για τις πρώτες και στην Ρωσία και Ουκρανία για τις δεύτερες. Τέλος, η Ελλάδα έχει αυξήσει το μερίδιο των συνολικών εξαγωγών της που κατευθύνονται στην περιοχή από 15% το 1999 σε περίπου 26%, ενώ οι εξαγωγές της Τουρκίας προς την περιοχή έχουν αυξηθεί ως ποσοστό των συνολικών από περίπου 8% σε πάνω από 10% την ίδια περίοδο.

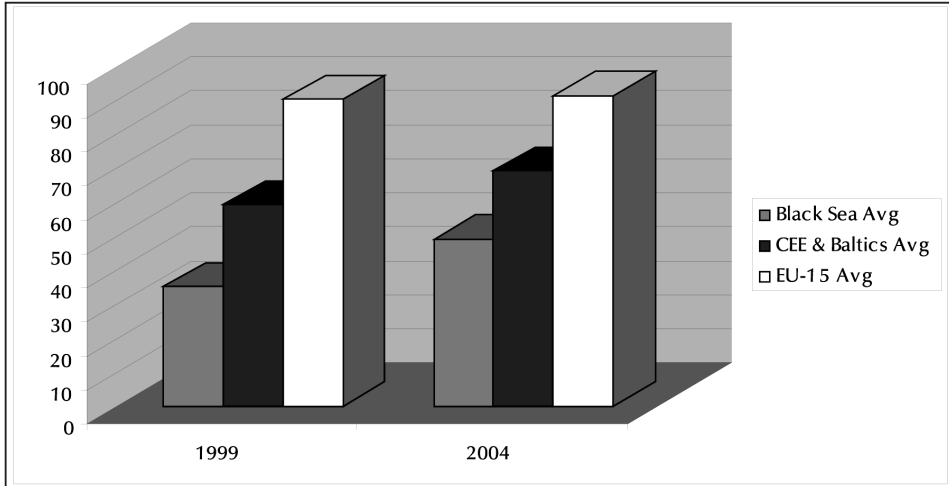
Συμπέρασμα

Από το 2000 και μετά, οι χώρες της περιοχής του Ευξείνου Πόντου βρίσκονται σε τροχιά αυτοτροφοδοτούμενης ανάπτυξης στην βάση της μακροοικονομικής σταθεροποίησης καθώς και, της οικονομικής και θεσμικής αναδιάρθρωσης και μεταρρύθμισης. Η περιοχή φαίνεται να αναδύεται ως ένας ελκυστικός επενδυτικός προορισμός και ολοκληρώνεται στην διεθνή αγορά, αν και η περιφερειακή της ολοκλήρωση είναι

¹⁶ Για την περιφερειακή συνεργασία στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου βλ. ενδεικτικά Mustafa Aydin, *Europe's next shore: the Black Sea Region after EU enlargement*, Occasional Paper 53 (Paris: ISS-EU, Ιούνιος 2004). Kyrkilis.

Διάγραμμα 1

Σύγκριση δεικτών εμπορικής ολοκλήρωσης μεταξύ της περιοχής του Εύξεινου Πόντου, της ΚΑ Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15

προς το παρόν ρηχή και μικρότερη άλλων περιφερειών (βλ. Διάγραμμα 1). Οι χώρες της περιοχής, με εξαίρεση τις παραγωγούς υδρογονανθράκων εγγράφουν ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που τροφοδοτούνται από αυξανόμενα εμπορικά ελλείμματα. Τα τελευταία οφείλονται σε ασυμμετρίες στην πλευρά της προσφοράς, ιδιαίτερα στην παραγωγική εξειδίκευση της περιοχής σε προϊόντα τύπου Ricardo. Αν και τα ελλείμματα αυτά δεν φαίνεται να αδυνατίζουν προς το παρόν την εξωτερική σταθερότητα, στη μακροχρόνια περίοδο η διατήρησή τους θέτει περιορισμούς στην οικονομική σταθερότητα. Τελικά, απαιτούν την εισροή ξένων επενδυτικών κεφαλαίων για την κάλυψή τους, η εισροή των οποίων επιβάλλει την διατήρηση της μακρο-

οικονομικής σταθερότητας και τη συνεχή βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, των υποδομών και του θεσμικού περιβάλλοντος.

Βιβλιογραφία

- Aydin, Mustafa. *Europe's next shore: the Black Sea Region after EU enlargement*. Occasional Paper 53. Paris: ISS-EU, Ιούνιος 2004.
- Balassa, Bela και Richard Irwin. *The Theory of Economic Integration*. Homewood Illinois: Richard D. Irwin, 1961.
- Balassa, Bela και Mordechai Kreinin. *European Economic Integration*. Amsterdam: North Holland, 1975.
- European Bank of Reconstruction and Development. *Transition Report 2007*. London: EBRD, 2007.
- Falcetti, Elisabetta, Tatiana Lysenko και Peter Sanfey. *Reforms and Growth in Transition: Re-examining the Evidence*. London: EBRD, 2004, mimeo.

- Falcetti, Elisabetta. "Defying the Odds: Initial Conditions, Reforms and Growth in the First Decade of Transition". *Journal of Comparative Economics* 30 (2002): 229-50.
- Fidrmuc, Jan. "Economic Reform, Democracy and Growth during Post Communist Transition". *European Journal of Political Economy* 19 (2003): 583-604.
- Gros, Daniel. *An Economic System for the Post War South Eastern Europe*. Brussels: CEPS, 1999.
- Kyrkilis, Dimitris. "Economic Performance, Regional Integration and Financial Collaboration in the Black Sea Region". *Agora Without Frontiers* 10, αρ. 4, Special English Edition (Μάρτιος-Μάιος 2005), 320-333.
- International Monetary Fund. *International Financial Statistics*. Washington DC: IMF, διάφορα έτη.
- . *Country Data*. Washington DC: IMF, διάφορα έτη.
- United Nations Commission for Trade and Development. *World Investment Report*. New York: United Nations, διάφορα τεύχη.
- World Bank. *World Development Report 1978-2005*. Washington DC: The World Bank, CD Rom, 2006.
- . *World Development Indicators*. Washington DC: The World Bank, 2005.
- . *Trading Blocks*. Washington DC: The World Bank, 2000.

Διεθνείς Σχέσεις Ισχύς και Δικαιοσύνη

Θεόδωρος Κουλουμπής

Κυκλοφορεί από τις εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Η κοινοβουλευτική διάσταση της οικονομικής συνεργασίας Ευξείνου Πόντου

Ο ρόλος και οι προοπτικές της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΣΕΠ

Ο ρόλος της κοινοβουλευτικής συνεργασίας στις διεθνείς σχέσεις έχει αναβαθμιστεί σημαντικά κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Περιφερειακοί διακοινοβουλευτικοί οργανισμοί έχουν δικαίως καταλάβει σημαντικές θέσεις μεταξύ των διεθνών θεσμών στη παγκόσμια πολιτική σκηνή. Σήμερα, η συνεργασία μεταξύ εθνικών κοινοβουλίων αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην προσπάθεια επίλυσης τοπικών και περιφερειακών προβλημάτων, ιδιαίτερα στους τομείς της ασφάλειας, της σταθερότητας, της δημοκρατίας και της βιώσιμης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.

Ωστόσο, η κοινοβουλευτική συνεργασία δεν περιορίζεται (μόνο) στη συνεργασία μεταξύ των μελών (ανδρών και γυναικών) διαφόρων εθνικών κοινοβουλίων είτε στο πλαίσιο της συμμετοχή τους σε διεθνή διακοινοβουλευτικά φόρουμ είτε στο πλαίσιο της ανταλλαγής επισκέψεων, αλ-

Γράφει

ο Δρ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ
ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Γραμματέας της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στην ΡΑΒΣΕΚ, Γενική Δ/ση Διεθνών Σχέσεων & Επικοινωνίας, Βουλή των Ελλήνων

λά αποτελεί μία πιο θεσμοποιημένη δραστηριότητα. Η επέκταση της δραστηριοποίησης των κοινοβουλευτικών σε πολλούς και ποικίλους τομείς και η δημιουργία πολυεθνικών κοινοβουλευτικών θεσμών και οργάνων είναι σχετικά νέα φαινόμενα και σε αντίθεση με τις προηγούμενες δεκαετίες, οι κοινοβουλευτικοί φαίνεται να γνωρίζουν τις δυνατότητες που η συνεργασία μεταξύ των κοινοβουλίων μπορεί και πρέπει να προσφέρει. Ως εκ τούτου, δεν πρόκειται πια για μία απλή συνεργασία αλλά για ένα νέο είδος διπλωματίας, την κοινοβουλευτική διπλωματία.

Το τι ακριβώς είναι η κοινοβουλευτική διπλωματία, πού αρχίζει και πού εξαντλείται, τι περιλαμβάνει και τι ενδεχομένως θα πρέπει να περιλαμβάνει, ποιος ο ρόλος της στις διεθνείς σχέσεις, αποτελούν σημαντικά ερωτήματα τα οποία θα πρέπει να προσεγγίσει και ο πολιτικός κόσμος αλλά και η ακαδημαϊκή κοινότητα. Αυτό που επιχειρείται παρακάτω είναι μία καταρχήν παρουσίαση των δραστηριοτήτων και του ρόλου που διαδραματίζουν τα εθνικά κοινοβούλια, τόσο στη συνεργασία των κρατών της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, όσο και στη συνεργασία μεταξύ του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Μαύρη Θάλασσα, ευρισκόμενη μεταξύ της Ευρώπης και της Ασίας, αποτελούσε πάντα μία περιοχή μεγάλης γεωστρατηγικής σημασίας, περιλαμβάνοντας τον Καύκασο, την Κασπία, την Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη. Πρόκειται για μία εξαιρετικά ποικιλόμορφη περιοχή, η οποία σήμερα βρίσκεται εν μέσω μίας πολύμορφης αναδιάρθρωσης, με μεγάλη ανομοιογένεια και σημαντικά προβλήματα καθώς τα περισσότερα από τα κράτη που την αποτελούν βρίσκονται σε μία συνεχή και συχνά οδυνηρή διαδικασία μετάβασης προς την οικονομία της αγοράς και καλούνται να δώσουν λύσεις σε δεκάδες προβλήματα που ανακύπτουν στην πορεία τους για πολιτική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Η, μεταξύ άλλων, αναμφι-

σβήτητη γεωστρατηγική της θέση και το εξαιρετικά πλούσιο υπέδαφος που διαθέτει, την καθιστούν περιοχή ιδιαίζουσας σημασίας, όχι μόνο για την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά για όλους τους παράγοντες της διεθνούς πολιτικής σκηνής.

1993 - 2008: 15 χρόνια δράσης της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΣΕΠ

Το 1992 τα κράτη της περιοχής αποφάσισαν τη δημιουργία ενός οργανισμού περιφερειακής συνεργασίας [Οικονομική Συνεργασία Ευξείνου Πόντου-ΟΣΕΠ (BSEC)], ο οποίος θα έθετε τα θεμέλια για οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη στη περιοχή και θα έδινε τη δυνατότητα για περαιτέρω ενίσχυση της «διαπραγματευτικής» θέσης της περιοχής, ενισχύοντας και αναβαθμίζοντας το γεωπολιτικό της πλεονέκτημα. Το εγχείρημα ήταν εξαιρετικά δύσκολο αν κανείς αναλογιστεί, αφενός μεν, τις πολυάριθμες διενέξεις (θρησκευτικές διαφορές, συνοριακές εντάσεις, συγκρούσεις κ.λπ.) μεταξύ των κρατών μελών που δυναμιτίζουν την προσπάθεια δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης και καλής γειτονίας, αφετέρου δε, τα τεράστια μακροοικονομικά προβλήματα και την απουσία θεσμών και κατάλληλου νομικού πλαισίου στη πλειονότητα των κρατών μελών, κατάσταση που αποτρέπει τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για επενδύσεις και αποτελεί τροχοπέδη στην προσπάθεια χάρα-

ξης κοινών στρατηγικών σε βασικούς τομείς της οικονομίας (εμπόριο, ενέργεια, μεταφορές κ.λπ.).

Η κοινοβουλευτική διάσταση του ΟΣΕΠ (PABSEC) εγκαινιάστηκε το Φεβρουάριο του 1993 και στόχος, μεταξύ άλλων, σύμφωνα με την ιδρυτική διακήρυξη, ήταν η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων και συνεργασίας μεταξύ των κοινοβουλευτικών και των κοινοβουλίων των κρατών μελών και η προώθηση σχέσεων αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των πολιτών, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των κανόνων δικαίου και των δημοκρατικών αξιών καθώς και η διάδοση αυτών των αρχών και αξιών στους πολίτες μέσω των κοινοβουλίων και του σημαντικού ρόλου που αυτά καλούνται να διαδραματίσουν.¹

Από τότε μέχρι σήμερα, η PABSEC (Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου) αποδείχτηκε ένα σταθερό και αποτελεσματικό φόρουμ διακοινοβουλευτικού διαλόγου στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Με τη συμμετοχή 76 κοινοβουλευτικών από τα δώδεκα κράτη μέλη του Οργανισμού, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση αποτελεί το συλλογικό όργανο των εθνικών κοινοβουλίων στην κοινή προσπάθεια προώθησης των δημοκρατικών αξιών, της πολύ-πολιτισμικής κοινωνίας, της δικαιοσύνης και της οικονομίας της αγοράς. Ο κατεξοχήν στόχος της Συνέλευσης είναι η παρο-

χή βοήθειας προς τα εθνικά κοινοβούλια προκειμένου να θεσπίσουν εκείνα τα νομικά πλαίσια που είναι απαραίτητα για την εφαρμογή των σχεδίων που εκπονούνται στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ και η δημιουργία του νομοθετικού υπόβαθρου για επιτυχή και αποτελεσματική συνεργασία στην περιοχή στον οικονομικό, πολιτικό και πολιτιστικό τομέα. Πρόκειται για ένα δυναμικό, δημοκρατικό φόρουμ διαλόγου και συνεργασίας σε διακοινοβουλευτικό επίπεδο, ένα σταθερό δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών μελών και των λαών της περιοχής μέσω των εκλεγμένων εκπροσώπων τους. Το γεγονός αυτό βοηθά σημαντικά, τόσο στη κατανόηση των θέσεων και της επιχειρηματολογίας για μία σειρά από ζητήματα που δυναμιτίζουν τις σχέσεις των μερών, όσο και στη δημιουργία κλίματος φιλίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των κρατών μελών.

Η PABSEC προωθεί μία νέα και συνάμα δύσκολη αντίληψη συνεργασίας, παρακάμπτοντας τις τεχνοκρατικές αντιλήψεις διακυβέρνησης και υπογραμμίζοντας τον ιδιαίτερο ρόλο των κοινοβουλίων. Η συνεργασία, η αλληλεπίδραση και αλληλοκατανόηση μεταξύ των εθνικών κοινοβουλίων στο πλαίσιο της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΣΕΠ προλειαίνει το έδαφος προκειμένου να φέρει τις χώρες μέλη πιο κοντά, εν-

¹ *Declaration on the Establishment of the Parliamentary Assembly of the Black Sea Economic Cooperation*, Κωνσταντινούπολη, 26 Φεβρουαρίου 1993, www.pabsec.org.

δυναμώνει το θεσμό της κοινοβουλευτικής διπλωματίας και σταδιακά οικοδομεί εμπιστοσύνη, σταθερότητα και ανάπτυξη στη περιοχή. Η κοινοβουλευτική διπλωματία εμφανίζεται στην περίπτωση των δύσκολων και ιδιαίτερα ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών του ΟΣΕΠ ως ο πλέον ευέλικτος μηχανισμός προαγωγής του πολιτικού διαλόγου, τόσο στη βάση των πολιτικών αρχών, όσο και μεταξύ πολιτικών και πολιτών, στο πλαίσιο μίας διεθνούς συνεργασίας που επιθυμεί να βάλει τέλος σε τεχνητούς διαχωρισμούς Ανατολής-Δύσης, χριστιανών-μουσουλμάνων, (οικονομικά) ανεπτυγμένων και υπανάπτυκτων και να μετατρέψει την ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας σε χώρο δημιουργίας, ειρήνης και ευημερίας.

Τη χρονιά που διανύουμε, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Οικονομικής Συνεργασίας του Ευξείνου Πόντου, γιορτάζει τα δεκαπέντε χρόνια από την ίδρυση της. Μέσα σε αυτά τα χρόνια, η Συνέλευση έχει διανύσει έναν μακρύ δρόμο εξελισσόμενη σε ένα δυναμικό διακοινοβουλευτικό φόρουμ με στόχο να προσφέρει πολιτική και νομοθετική υποστήριξη στα σχέδια περιφερειακής συνεργασίας που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο του Οργανισμού της Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου.

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, όλα αυτά τα χρόνια, αποδείχθηκε αξιόπιστος και βιώσιμος θεσμός, με συνεχή και αδιάλειπτη ανάπτυξη και κέρδισε περιφερειακή και διεθνή

αναγνώριση. Κατά τη διάρκεια των δεκαπέντε ετών έχει επιτελέσει σημαντικό έργο για την επίτευξη των στόχων και την εκπλήρωση των καθηκόντων της, όπως αυτοί καθορίζονται στα καταστατικά έγγραφα, και αποδείχθηκε ένας σημαντικός μηχανισμός για την εμβάθυνση της συνεργασίας, της φιλίας και της σύμπραξης των κρατών μελών.

Οι αποφάσεις που λαμβάνονται και οι Συστάσεις (Recommendations) που υιοθετούνται στο πλαίσιο της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης έχουν αντίκτυπο στη διαδικασία ρύθμισης των διακρατικών σχέσεων στη περιοχή. Παρά το γεγονός ότι η PABSEC δεν αντιπροσωπεύει μία σύγχρονη πηγή δημόσιου διεθνούς δικαίου με τη νομική έννοια, κάποιες από τις προβλέψεις που περιλαμβάνονται στις Συστάσεις που υιοθετεί, έχουν ληφθεί υπόψη στην πράξη και έχουν ενσωματωθεί σε εθιμικούς και μη δεσμευτικούς κανόνες. Οι Συστάσεις της Συνέλευσης σχηματίζουν τις αρχές της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης των δράσεων μεταξύ των κρατών μελών του ΟΣΕΠ. Ορισμένες δε, από αυτές, είχαν ως αποτέλεσμα τη σύναψη περιφερειακών Συνθηκών και Συμφωνιών.

Η κοινοβουλευτική προσέγγιση Μαύρης Θάλασσας-ΕΕ: Συνεργασία PABSEC-Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Η PABSEC μέσα στα 15 χρόνια δραστηριοποίησής της, έχει αποκτή-

σει τη δική της ταυτότητα στη διεθνή πολιτική σκηνή, δημιουργώντας δεσμούς και αναπτύσσοντας συνεργασίες με διεθνή και ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα όπως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Διακοινοβουλευτική Ένωση, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του ΟΑΣΕ, η Διακοινοβουλευτική Συνέλευση της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (CIS) και άλλα.

Είναι γεγονός ότι από τη σύσταση του ΟΣΕΠ το 1992 και της Κοινοβουλευτικής της Συνέλευσης το 1993, ένα θέμα κατείχε μονίμως την πρώτη θέση στην ατζέντα των συζητήσεων: πώς θα επιτευχθεί η ενσωμάτωση της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας στις Ευρωπαϊκές δομές. Πρόκειται για ζήτημα πρώτης προτεραιότητας για όλα τα κράτη μέλη καθώς σχετίζεται με την ευημερία και ανάπτυξη των λαών της περιοχής. Έχει γίνει κατανοητό ότι τοποθετώντας την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας στο κέντρο της ευρωπαϊκής πολιτικής οικονομίας και όχι στην περιφέρειά της, δίνεται η δυνατότητα στα κράτη μέλη να προσδιορίσουν καλύτερα το μέλλον τους και να επιτύχουν μία ισορροπημένη ανάπτυξη.

Η περιφερειακή συνεργασία της Μαύρης Θάλασσας θεωρείται από

την πλειοψηφία των κρατών ως στοιχείο της ευρύτερης ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Από τη στιγμή που μεταξύ των κρατών μελών του ΟΣΕΠ περιλαμβάνονται μέλη και υποψήφια μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από τη στιγμή που ο Οργανισμός τοποθετεί τις σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση στη κορυφή των προτεραιοτήτων του, η συνεργασία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει εξέχουσα σημασία. Αυτή η συνεργασία έχει ξεκινήσει από το 2000, όταν εγκαινιάστηκε ο πολιτικός διάλογος και η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των δύο οργάνων. Από τότε, η Συνέλευση σε κάθε Ολομέλεια υποδέχεται εκπροσώπους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και σε κάθε ευκαιρία υποστηρίζει ένθερμα την ενδυνάμωση των σχέσεων τους. Τα αποτελέσματα των συχνών επισκέψεων αντιπροσωπειών της PABSEC στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών φαίνεται ότι έδωσαν περαιτέρω ώθηση στην ενδυνάμωση της συνεργασίας.² Διαπιστώθηκε η ανάγκη μιας σωστά δομημένης και προγραμματισμένης συνεργασίας μεταξύ PABSEC και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η οποία θα περιλαμβάνει ανταλλαγή πληροφοριών, συμμετοχή στις συνεδριάσεις των δύο οργάνων, ενη-

² Τα θέματα που συζητούνται κατά τη διάρκεια των επισκέψεων αυτών αφορούν κατά κύριο λόγο στη διεύρυνση της ΕΕ, στη συνεργασία στο τομέα της ενέργειας, των μεταφορών, της χρηστής διακυβέρνησης, στις επιπτώσεις της ενεργούς συμμετοχής της ΕΕ στην ανάπτυξη της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, στην εξεύρεση περαιτέρω τρόπων και μέσων για την ενίσχυση της συνεργασίας PABSEC και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κ.λπ.

μερωτικές επισκέψεις, συμμετοχή σε προγράμματα.

Στη Γενική Συνέλευση του 2003, η Ολομέλεια υιοθέτησε Σύσταση για τη δημιουργία ενός ευρύτερου Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου³ και εξέφρασε την πλήρη υποστήριξη της στην εκπόνηση μιας Στρατηγικής Ευρωπαϊκής Ένωσης - Μαύρης Θάλασσας (EU Black Sea Strategy) και την συμπερίληψη της συνεργασίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας στις περιφερειακές πολιτικές της ΕΕ. Στη συνάντηση αυτή, η Συνέλευση υιοθέτησε μία Σύσταση με τίτλο «Η Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας στο Γενικότερο Πλαίσιο της Διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης»,⁵ στην οποία, μεταξύ άλλων, υπογραμμίζεται ότι η προοπτική συμμετοχής στην ευρωπαϊκή οικογένεια παρέχει ένα ισχυρό κίνητρο για την προώθηση μεταρρυθμίσεων στη περιοχή για την εδραίωση πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης. Τα μέλη της Συνέλευσης συζήτησαν επίσης την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την ευρύτερη περιοχή γειτονίας της Ευρώπης και το νέο πλαίσιο στις σχέσεις της ΕΕ με τους ανατολικούς και νότιους γεί-

τονες της,⁵ αποτυπώνοντας τις απόψεις τους σε ένα κείμενο που απέστειλαν στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το 2004 η Συνέλευση υιοθέτησε Σύσταση αναφορικά με το πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ PABSEC και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.⁶ Επιπλέον, η διοργάνωση από το Ελληνικό Κοινοβούλιο του συνεδρίου με τίτλο "Wider Black Sea Region in the New European Architecture" το 2005, στο πλαίσιο της Ελληνικής Προεδρίας στον ΟΣΕΠ, αποτέλεσε ένα ακόμα βήμα προς την εμπέδωση της συνεργασίας.

Η συνεισφορά της Συνέλευσης στην ενίσχυση των δεσμών ΟΣΕΠ-ΕΕ εκτιμήθηκε θετικά και στη Διακήρυξη για την ενίσχυση της συνεργασίας με την ΕΕ που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών του ΟΣΕΠ (Κισινάου, 28.10.2005) και στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τίτλο "Black Sea Synergy- A new Regional Cooperation Initiative" («Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου- Μια νέα Πρωτοβουλία Περιφερειακής Συνεργασίας»), (11.04.2007)⁷ αλλά και στη Διακήρυξη των Αρχηγών Κρατών του ΟΣΕΠ που υιοθετήθηκε τον περασμένο Ιούνιο (25.07.2007).

³ "Shaping a European Economic Space".

⁴ "Black Sea Region within the Context of the Enlargement of the European Union".

⁵ European Commission, "Communication of the European Commission to the European Council and European Parliament on a Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours", Βρυξέλλες, 11 Μαρτίου 2003.

⁶ "Framework of the Cooperation between the PABSEC and the European Parliament".

⁷ "...also take advantage of the useful contacts already existing between the European Parliament and the Parliamentary Assembly of BSEC".

Η PABSEC, ως ο πιο περιεκτικός και πολυδιάστατος κοινοβουλευτικός θεσμός στην περιοχή, μπορεί να θεωρηθεί ως ο πιο κατάλληλος συνεργάτης και συνομιλητής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Οι υφιστάμενες επαφές της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αναμφίβολα προωθούν και ενδυναμώνουν την περαιτέρω συνεργασία και θέτουν προτεραιότητες σε αυτήν. Όπως αποδεικνύεται από τις συναντήσεις μεταξύ κοινοβουλευτικών, το πιο σημαντικό στοιχείο είναι η καθιέρωση του διαλόγου μεταξύ ΕΕ και ΟΣΕΠ, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή συγκεκριμένων αναπτυξιακών σχεδίων που θα καταστήσουν την ΕΕ ενεργό κομμάτι της Μαύρης Θάλασσας. Την ίδια στιγμή, η Συνέλευση έχει υπογραμμίσει ότι οι σημαντικές διαφορές (σε ρυθμούς ανάπτυξης, ικανότητα μεταρρυθμίσεων, πρόοδο στην εφαρμογή πολιτικών και οικονομικών αλλαγών κ.λπ.) μεταξύ των κρατών μελών του ΟΣΕΠ, απαιτούν μία διαφορετική προσέγγιση από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο συνεργασίας που θα ενσαρκώνει το ενδιαφέρον της ΕΕ για τη Μαύρη Θάλασσα. Ωστόσο, προκειμένου να υπάρξει αξιόπιστη και αποτελεσματική προσέγγιση, θα πρέπει να υπάρξουν σαφείς και ρεαλιστικοί στόχοι, ξεκάθαρες στρατηγικές και όχι γενικευμένες διαπιστώσεις. Είναι αναγκαίο να δημιουργηθεί ένα συγκεκριμένο πολιτικό πλαίσιο

συνεργασίας και να επινοηθούν σύγχρονοι και αποτελεσματικότεροι μηχανισμοί επικοινωνίας μεταξύ PABSEC και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που ενδεχομένως θα πρέπει να περιλαμβάνουν την σύσταση κοινών ομάδων εργασίας, οι οποίες θα επεξεργάζονται, τόσο τις σχέσεις μεταξύ των δύο οργάνων, όσο και ειδικότερα θέματα κοινού ενδιαφέροντος, υιοθετώντας ένα Σχέδιο Δράσης με συγκεκριμένα θέματα και συγκεκριμένους στόχους προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του διαλόγου και η συμβολή του στην αλληλοκατανόηση και περαιτέρω συνεργασία. Η διατύπωση ξεκάθαρων θέσεων και πρακτικών λύσεων θα βοηθήσουν στην ενίσχυση της παρουσίας της Συνέλευσης στα ευρωπαϊκά όργανα.

Αυτές οι πρακτικές λύσεις μπορούν να περιλαμβάνουν, εκτός από συνεχείς πολιτικές διαβουλεύσεις μεταξύ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και PABSEC, συνδιοργάνωση σεμιναρίων και συνεδρίων επί θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος, συνεργασία μεταξύ των μελών των επιτροπών και των εισηγητών για θεματικές ενότητες όπως η ενέργεια, το περιβάλλον, οι μεταφορές κ.λπ., προγράμματα επισκέψεων και εκπαίδευσης μελών της Διεθνούς Γραμματείας της PABSEC και των στελεχών των εθνικών κοινοβουλίων των κρατών μελών του ΟΣΕΠ, συναντήσεις μεταξύ των Γενικών Γραμματέων για τη διοργάνωση κοινών δραστηριοτήτων και τη συμπερίληψη θεμάτων στην ατζέντα

των συζητήσεων των επιτροπών, δημιουργία Τράπεζας Πληροφοριών στην οποία θα περιλαμβάνονται όλα τα στοιχεία των κοινών δράσεων κ.λπ., και τη σύσταση μία κοινής κοινοβουλευτικής επιτροπής με μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της PABSEC ή κοινές συναντήσεις Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου – PABSEC στο πλαίσιο θεσμοθέτησης μίας ετήσιας «Γενικής Συνέλευσης» ή ακόμα και τη δημιουργία ενός EU-BLACK SEA Κοινοβουλευτικού σώματος⁸ κατά τα πρότυπα της Ευρωμεσογειακής Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, η οποία θα συνεδριάζει μία ή δύο φορές ετησίως και θα εκδίδει Συστάσεις και Αναφορές, οι οποίες θα απευθύνονται στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο του ΟΣΕΠ.

Η δυναμική της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης και η αναζήτηση νέου ρόλου

Η κοινοβουλευτική διάσταση του ΟΣΕΠ, η PABSEC, θεωρείται ιδιαίτερης σημασίας δεδομένου ότι έχει κατορθώσει να συμπεριλάβει στην ατζέντα των συζητήσεων της σημαντικά θέματα όπως ο διαπολιτισμικός διάλογος, η κοινωνική δικαιοσύνη, οι πολιτιστικές παραδόσεις και ορισμένα θέματα ασφάλειας που, αρχικά τουλάχιστον, το κυβερνητικό

κομμάτι του Οργανισμού δεν φαινόταν πρόθυμο να συζητήσει.

Η δημιουργία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΣΕΠ το 1993, θα πρέπει κυρίως να γίνει αντιληπτή ως η ανταπόκριση, από πλευράς εθνικών κοινοβουλίων των χωρών μελών του ΟΣΕΠ, στην πρόσκληση-πρόκληση που απηύθυναν οι Αρχηγοί Κρατών στην Κωνσταντινούπολη, ένα χρόνο πριν, για την συνεργασία των κρατών της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας. Στη Κωνσταντινούπολη επισημάνθηκε η ανάγκη για ανάπτυξη μέσω της οικονομικής συνεργασίας των μερών, προκειμένου η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας να μετατραπεί σε περιοχή ειρήνης, ασφάλειας, σταθερότητας και ευημερίας και επισημοποιήθηκε η απαραίτητη πολιτική βούληση προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι σοβαρές οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές και άλλες προκλήσεις που πηγάζουν από την ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Η παράλληλη ανάπτυξη της κοινοβουλευτικής διάστασης του ΟΣΕΠ σε ένα δομημένο πολιτικό όργανο που θα επικεντρώσει τις προσπάθειες του στην περαιτέρω ενίσχυση του πολιτικού διαλόγου για την επίτευξη των στόχων της Διακήρυξης του Βοσπόρου,⁹ αποτέλεσε και αποτελεί συστατικό ιδιαίτερος απαραίτητο, δεδομένου ότι η κοινοβουλευτική δι-

⁸ Η πρόταση έχει διατυπωθεί από τον επικεφαλής της Ελληνικής αντιπροσωπείας στη PABSEC, βουλευτή Ηλία Καλλιώρα.

⁹ Bosphorous Statement. Υπεγράφη από τους Αρχηγούς των κρατών μελών κατά την ίδρυση του ΟΣΕΠ.

πλωματία στην περίπτωση αυτή, παρέχει το καταλληλότερο πεδίο προκειμένου η όλη διαδικασία να «εφοδιαστεί» με εκείνο το αναγκαίο ποιοτικό άλμα προόδου και την επισφράγιση της δέσμευσης όλων των πολιτικών δυνάμεων των κρατών μελών, αλλά και των πολιτών μέσω των εκπροσώπων τους, για την προαγωγή των στόχων που περιγράφονται στην Ιδρυτική Διακήρυξη του ΟΣΕΠ.

Η δημιουργία της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΣΕΠ μέχρι σήμερα έχει καταβάλει φιλότιμες προσπάθειες προκειμένου να κάνει πράξη αυτό το αναμενόμενο από όλους ποιοτικό άλμα προόδου, τόσο στον πολιτικό τομέα, από την στιγμή που δύσκολα μπορεί κάποιος να σκεφτεί μεγαλύτερη δέσμευση στους δημοκρατικούς κανόνες και θεσμούς στο πλαίσιο της Συνεργασίας, από τη δραστηριοποίηση μίας κοινοβουλευτικής συνέλευσης, η οποία εξ' ορισμού αποτελεί την μέγιστη θεσμική ενσάρκωση της δημοκρατίας και της λαϊκής βούλησης, όσο και στον επιχειρησιακό τομέα, δεδομένου ότι η Κοινοβουλευτική Συνέλευση εξελίσσεται συνεχώς σε ένα θεσμικό ενδιάμεσο όργανο με τον εξαιρετικά σημαντικό και ενδιαφέροντα ρόλο της γέφυρας μεταξύ κυβερνήσεων και κοινωνίας, αποτελώντας τον απαραίτητο συνδετικό κρίκο μεταξύ της εκτελεστικής εξουσίας και των πολιτών των χωρών μελών της Συνεργασίας.

Η PABSEC, δραστηριοποιούμενη στο επίπεδο της κοινοβουλευτικής

διπλωματίας, προσδίδει στην Συνεργασία των κρατών μελών την αναγκαία ελαστικότητα προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα μακροχρόνια προβλήματα της περιοχής, τα οποία δημιουργούν προσκόμματα στην πρόοδο της συνεργασίας, ενώ αποτελεί έναν επιπλέον σημαντικό μοχλό ώθησης στις προσπάθειες των μερών να προχωρήσουν μπροστά παρά τα όποια σοβαρά πολιτικά εμπόδια που, είτε εξακολουθούν, είτε κατά καιρούς εμφανίζονται. Η ελαστικότητα, χαρακτηριστικό που εμφανώς απουσιάζει από τις διασκέψεις των υπουργών, αποτελεί σημαντικό συστατικό στην προσπάθεια δημιουργίας κλίματος εμπιστοσύνης μέσω του διαλόγου και της κοινής δραστηριοποίησης για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί. Η θεσμική συνεργασία των κοινοβουλευτικών κινείται ευέλικτα και, «υπηρετώντας» τον ελεύθερο διάλογο, ενισχύει την εδραίωση, μέσω της διατήρησης των ισορροπιών και το σεβασμό στην διαφορετικότητα των μερών, της πραγματικής, ισότιμης συνεργασίας. Αποτελεί δε, μία διαδικασία που οικοδομείται όχι μόνο από την κορυφή αλλά και από την βάση, δηλαδή όχι μόνο από τις κυβερνήσεις αλλά και από την ίδια την κοινωνία των πολιτών. Η θεσμοποίηση της κοινοβουλευτικής διάστασης στο «πρόσωπο» της PABSEC δημιούργησε έναν μηχανισμό μετάδοσης των προθέσεων, των πρωτοβουλιών και των συναισθημάτων της κοινωνίας των πολιτών που εκ-

προσωπούνται στα κοινοβούλια, προς τους κυβερνητικούς κύκλους λήψης αποφάσεων και, αν και κατόρθωσε να προσδώσει ένα σημαντικό στοιχείο θεσμικής ωριμότητας στην Οικονομική Συνεργασία Ευξείνου Πόντου, ωστόσο, είναι αναγκαίο, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, μέσα από την λειτουργία της, να διεκδικήσει ρόλο ουσιαστικό, ρόλο ρυθμιστικό και να «αποδείξει» ότι πραγματικά μπορεί να κατευθύνει τον ΟΣΕΠ σε μία νέα, αναβαθμισμένη σε όλους τους τομείς, συνεργασία.

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση επιστρατεύτηκε στην προσπάθεια δημιουργίας ενός νέου δόγματος στη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Το δόγμα αυτό ξεκινά από την παραδοχή του αδιάσπαστου χαρακτήρα της ασφάλειας και της ανάπτυξης σε μία ευρύτερη περιοχή, η οποία, δομικά και αναπόφευκτα, θα περιλαμβάνει την Ευρώπη και τους γείτονες της στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η πολιτιστική εγγύτητα, οι κοινές ιστορικές και πολιτισμικές ρίζες και η εδαφική συνεκτικότητα της Ευρώπης και των περιοχών που πλαισιώνουν (με τη στενή ή την ευρεία έννοια) τη Μαύρη Θάλασσα –περιοχές οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στην παραδοσιακή γεωγραφική έννοια της Ευρώπης– πρέπει να συνεχίσουν να διατρανώνονται ως βάσεις συλλογισμού και προϋποθέσεις μίας συνεκτικής και ολοκληρωμένης πολιτικής, η οποία θα πηγάζει από τις ανάγκες των πολιτών

και θα κατευθύνεται στην ικανοποίηση των αναγκών και των προσδοκιών τους. Η πολιτική αυτή θα πρέπει να συμφωνεί με την ιστορία της Ευρώπης, με την ιστορία των χωρών της Μαύρης Θάλασσας και με τη γεωγραφική θέση της ευρύτερης περιοχής, συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής γεωγραφίας. Με τη λογική αυτή, η Ευρώπη θα διαμορφώσει μαζί με τις παρευξείνιες χώρες μία πραγματικά «Μεγάλη Ευρώπη». Για το μέλλον θα πρέπει να επινοηθούν και άλλοι θεσμοί και όργανα που θα προωθούν τις συνεργατικές διαδικασίες και δραστηριότητες, ικανά να συνδέσουν με ισχυρά δεσμά τις χώρες της περιοχής, δημιουργώντας ένα αποτελεσματικό και λειτουργικό δίκτυο.

Η δύναμη της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης βρίσκεται στο γεγονός ότι έχει την δυνατότητα να υιοθετεί διάφορα έγγραφα (με την ευρεία έννοια) σύμφωνα με τους κανονισμούς που διέπουν την λειτουργία της (Εκθέσεις, Συστάσεις, Αναφορές, Διακηρύξεις κ.λπ.), τα οποία μπορούν και κατατίθενται και σε άλλα θεσμικά όργανα, τα οποία με την σειρά τους, καλούνται να απαντήσουν. Επιπλέον του γεγονότος ότι τα κείμενα αυτά αποτελούν μία χρήσιμη συνεισφορά στην προπαρασκευαστική εργασία που απαιτείται για να ληφθεί κάποια απόφαση, μεταφέρουν πολιτικά μηνύματα τα οποία σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να υποτιμηθούν από τους μηχανισμούς λήψης των τελικών αποφάσεων.

Στο πλαίσιο μίας ισορροπημένης συνταγματικά κατάστασης που οι αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στις κοινωνίες γίνονται κατανοητές, οι κοινοβουλευτικοί, μέσα στο πλαίσιο λειτουργίας του οργάνου αυτού, απαιτείται να βελτιώσουν τις ικανότητες τους αναφορικά με την ερμηνεία των προσδοκιών της κοινωνίας των πολιτών και να τις φέρουν προς συζήτηση σε διεθνές επίπεδο, αναζητώντας και προτείνοντας πρακτικές, αποτελεσματικές και βιώσιμες λύσεις.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι καταλληλότεροι χώροι για την επεξεργασία τέτοιου είδους προβληματισμών, είναι οι πολυεθνικές κοινοβουλευτικές συνελεύσεις, όπως η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του ΟΣΕΠ, η οποία καταφέρνει να συγκεντρώσει στο ίδιο τραπέζι διαπραγματεύσεων και συζητήσεων, μέλη διαφορετικών εθνικών κοινοβουλίων, με ξεχωριστές και συχνά αντικρουόμενες απόψεις και ιδέες, και η οποία, πρώτιστο μέλημα έχει να επιβεβαιώσει ότι πραγματικά υπάρχει μία αμφίδρομη ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών. Ωστόσο, εκτός από τον συμβουλευτικό ρόλο τον οποίο καλείται να διαδραματίσει η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, είναι απαραίτητο να αναλάβει και ρόλο περισσότερο ουσιαστικό. Η διενέργεια συζητήσεων, με την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, ακόμα και ο σχεδιασμός δράσεων και πρωτοβουλιών ή η υιοθέτηση και αποστολή προς τις υπουργικές διασκέψεις Συστάσεων και Αναφο-

ρών, είναι δράσεις θετικές και οπωσδήποτε συμβάλλουν στην διατήρηση του πολιτικού διαλόγου με απώτερο σκοπό την σταθερότητα και την ανάπτυξη. Ωστόσο, με τις υπάρχουσες αρμοδιότητες της, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση παραμένει στην ουσία ένας χώρος συζητήσεων και ανταλλαγής ιδεών, χωρίς ουσιαστικό θεσμικό ρόλο, ενώ αντιθέτως, οι αποφάσεις που αφορούν άμεσα τους πολίτες που τα κοινοβούλια εκπροσωπούν, εξακολουθούν να λαμβάνονται μακριά από αυτά ή τουλάχιστον χωρίς τον έλεγχο τους. Εξέλιξη, η οποία, συν τοις άλλοις, θα αντανάκλα την πραγματική ιεραρχία της νομιμότητας και θα περιορίζει κάθε υποψία ελλείμματος δημοκρατίας, είναι η ανάθεση στη ΡΑΒΣΕΚ και στα εθνικά κοινοβούλια κεντρικού ρόλου στην Οικονομική Συνεργασία Ευξείνου Πόντου και όχι ρόλου παρατηρητή ή άλλου ρόλου περιορισμένης αξίας. Τα εθνικά κοινοβούλια είναι απαραίτητο να βρίσκονται στο επίκεντρο της Συνεργασίας στη Μαύρη Θάλασσα και οι αποφάσεις για το μέλλον των σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών και μεταξύ του Οργανισμού και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες πάνω από όλα είναι σχέσεις μεταξύ των λαών, να εκφράζονται μέσα από μία διαδικασία διαπραγμάτευσης πολλών και διαφορετικών κέντρων.

Στο μέλλον θα διαφανεί, αν τελικά η Κοινοβουλευτική Συνέλευση θα καταφέρει να αποτελέσει το πεδίο έκφρασης των προσδοκιών των πο-

λιτών και χώρο στον οποίο θα εξασφαλιζεται η σε βάθος ανάλυση των προβλημάτων και η πρόταση στρατηγικών νομοθετικών λύσεων, παράλληλα με τον αυστηρό έλεγχο των δράσεων της εκτελεστικής εξουσίας.

Ενισχύοντας την κοινοβουλευτική διπλωματία στη Μαύρη Θάλασσα ως απαραίτητη προϋπόθεση για την περιφερειακή ανάπτυξη

Τα εθνικά κοινοβούλια, ως κάτοχοι της εθνικής νομιμοποιητικής εξουσίας, αποτελούν έναν εκ των θεμελιωδών στοιχείων της δημοκρατικής νομιμότητας στην οικοδόμηση της Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου και ως εκ τούτου, οφείλουν και πρέπει να διαδραματίζουν έναν σημαντικό ρόλο στην συνολική λειτουργία και δραστηριότητα της. Η εξασφάλιση περισσότερης δημοκρατίας, περισσότερης διαφάνειας και αποτελεσματικότητας στην λειτουργία του ΟΣΕΠ συνδέεται άρρηκτα με την αναβάθμιση του ρόλου των εθνικών κοινοβουλίων των κρατών μελών, ο οποίος θα πρέπει να αποσαφηνιστεί. Στα φιλελεύθερα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα των ευρωπαϊκών κρατών, τα κοινοβούλια αποτελούν τον χώρο για την νομιμοποίηση, τυπική και ουσιαστική, της δόκιμης κατανομής των αγαθών στην κοινωνία. Η αντιπροσωπευτική, επικοινωνιακή, συνδετική, ενωτική και εκπαιδευτική πτυχή του ρόλου που διαδραματίζουν αποτε-

λούν ιδιαίτερα σημαντικές προϋποθέσεις στην ευρύτερη διαδικασία νομιμότητας. Επομένως, η ενίσχυση του ρόλου των εθνικών κοινοβουλίων και της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης αποτελεί μία αυξημένη εγγύηση περιορισμού πιθανών δημοκρατικών ελλειμμάτων.

Η αναβάθμιση του ρόλου των εθνικών κοινοβουλίων θα συνεισφέρει σημαντικά στον μεγαλύτερο εκδημοκρατισμό των διαδικασιών και θα φέρει τους πολίτες πιο κοντά στη Συνεργασία, γεγονός που (θα πρέπει να) αποτελεί ζητούμενο. Στο πλαίσιο των όσων διαπραγματεύονται εδώ, ο ρόλος των εθνικών κοινοβουλίων αφορά καταρχήν στον έλεγχο της διεθνούς δραστηριοποίησης των κυβερνήσεων, τα σχέδια, τις πρωτοβουλίες και τις δραστηριότητες της εκτελεστικής εξουσίας. Ωστόσο, τα εθνικά κοινοβούλια δρώντας από μόνα τους, και μόνο σε εθνικό επίπεδο, αδυνατούν να ελέγξουν με τρόπο αποτελεσματικό τις κυβερνήσεις τους και προκειμένου να βελτιώσουν τη θέση τους, οφείλουν να εκμεταλλευτούν την δυνατότητα να συνεργάζονται μεταξύ τους, να γνωρίσουν τις θέσεις των υπολοίπων εθνικών κοινοβουλίων, να ανταλλάσσουν μεταξύ τους απόψεις και πληροφορίες και, όταν η ανάγκη το απαιτεί, να εκφράζουν τις κοινές τους τοποθετήσεις. Απομονωμένες εθνικές πολιτικές οδηγούν σε απομονωμένες θέσεις που δεν έχουν τη δυνατότητα ούτε στο ελάχιστο να επηρεάσουν τη διαμόρ-

φωση των συνολικών στρατηγικών, τόσο αυτών που αφορούν την εσωτερική λειτουργία, όσο και αυτών που έχουν να κάνουν με τις εξωτερικές σχέσεις. Η διακοινοβουλευτική συνεργασία θα πρέπει να αποκτήσει μία περισσότερο δυναμική μορφή και οι διαδικασίες μέσα στον ΟΣΕΠ θα πρέπει να γίνουν περισσότερο προσιτές στον μέσο πολίτη της περιοχής, ο οποίος συχνά πιστεύει ότι αυτές δεν αποτελούν παρά μία συναλλαγή μεταξύ των πολιτικών ελίτ. Η καλλιέργεια της εντύπωσης αυτής θα πρέπει να προβληματίζει αφού αναμφίβολα οδηγεί στην βαθμιαία μείωση της κοινωνικής υποστήριξης της Συνεργασίας, συστατικό ιδιαίτερα απαραίτητο για το μέλλον της. Είναι ξεκάθαρο ότι οι πολίτες δεν πρόκειται να κατανοήσουν περισσότερα και δεν πρόκειται να αλλάξουν εντύπωση, αν οι εκπρόσωποι τους, δηλαδή τα μέλη των εθνικών κοινοβουλίων, δεν αναλάβουν μεγαλύτερες ευθύνες και δεν αποκτήσουν περισσότερες αρμοδιότητες.

Οι εθνικοί βουλευτές, όντας πιο κοντά στους πολίτες, δύνανται να παίξουν τον ρόλο του διαμεσολαβητή και να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην δημιουργία δεσμών μεταξύ κάθε πολίτη ατομικά και του ΟΣΕΠ, καλύπτοντας σε σημαντικό βαθμό το υπάρχον κενό. Προς τον σκοπό αυτό, τα μέλη των εθνικών κοινοβουλίων θα πρέπει να έχουν την δυνατότητα να μεταφέρουν τις ελπίδες, τις επιθυμίες και τις ανησυχίες των πολιτών στα αρμόδια όργα-

να. Είναι επίσης σημαντικό να χορηγείται στα εθνικά κοινοβούλια κάθε πληροφορία, με τρόπο άμεσο, ώστε να εξασφαλίζεται ο σημαντικός ρόλος των εθνικών κοινοβουλίων που έχει να κάνει με τον αυστηρό και ενδελεχή έλεγχο των κυβερνητικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, τα μέλη των εθνικών κοινοβουλίων θα μπορούσαν να εκπληρώσουν με τρόπο αποτελεσματικότερο τις υποχρεώσεις τους, αν αυτά συμπεριλαμβάνονταν από νωρίς στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, συμμετέχοντας ενεργά σε αυτήν. Έτσι, θα είχαν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν στην μεγάλη πρόκληση, η οποία προκύπτει από το γεγονός ότι, ενώ οι πολίτες έχουν αυξημένες προσδοκίες από την Συνεργασία (όπως και από κάθε Συνεργασία), η πληροφόρησή τους για αυτήν είναι περιορισμένη και ως εκ τούτου, περιορισμένη είναι και η εμπιστοσύνη τους. Φυσικό είναι οι πολίτες-ψηφοφόροι να στρέφονται προς τους εκλεγμένους εκπροσώπους τους, προκειμένου να αναζητήσουν λύσεις και απαντήσεις στα ερωτήματά τους. Ως εκ τούτου, εγείρεται ζήτημα δημοκρατικού ελλείμματος αφού τα ζητήματα της εξουσίας και της νομιμότητας, ενώ θα έπρεπε να αλληλοκαλύπτονται πλήρως στο πλαίσιο μίας δημοκρατικής λειτουργίας, αυτά παραμένουν ξεχωριστά, τουλάχιστον σε σημαντικό βαθμό. Η καλύτερη απάντηση στο δημοκρατικό έλλειμμα είναι η μεταφορά των συζητήσεων που αφορούν την κοινωνία των πολιτών ή

συγκεκριμένες ομάδες της, από τα κέντρα λήψης αποφάσεων που αυτή τη στιγμή διεξάγονται, στο επίπεδο της κοινωνίας, στην εθνική πολιτική σκηνή, της οποίας ο πρωταρχικός φορέας είναι τα εθνικά κοινοβούλια.

Θα πρέπει, προκειμένου η δράση τους να είναι ουσιαστική και αποτελεσματική, τα εθνικά κοινοβούλια να έχουν την δυνατότητα να διαμορφώνουν τις δικές τους θέσεις σε όλες τις προτάσεις για λήψη πρωτοβουλιών και εκπόνηση σχεδίων. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση δεν αρκεί να έχει ρόλο μόνο συμβουλευτικό, αλλά θα πρέπει να έχει και λόγο ουσιαστικό απέναντι στις πρωτοβουλίες των Υπουργών Εξωτερικών (και των άλλων υπουργών), αλλά και την δυνατότητα, εκτός των άλλων, να ασκεί έλεγχο στις πράξεις και παραλείψεις τους. Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα αναβαθμιστεί ο ρόλος αυτής αλλά και ο ρόλος των κοινοβουλίων των κρατών μελών και θα κατορθώσει να λειτουργήσει ως πραγματικά εκπροσωπευτικό όργανο των πολιτών της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, κάτι που είναι επιθυμία όχι μόνο των ίδιων των κοινοβουλευτικών, αλλά και των κοινωνιών που εκπροσωπούν. Επομένως, θα πρέπει να καλλιεργηθεί περαιτέρω και να διευκολυνθεί η απαραίτητη επικοινωνία μεταξύ των εθνικών κοινοβουλίων, θα πρέπει να δημιουργηθούν περαιτέρω δίκτυα και δίαυλοι επικοινωνίας μεταξύ των εθνικών βουλευτών, όχι μόνο αυτών που συμμετέ-

χουν σε κάποια συγκεκριμένη επιτροπή, αλλά μεταξύ όλων των βουλευτών και όλων των επιτροπών που καλύπτουν μία ευρύτατη θεματολογία για όλες τις πτυχές της ζωής των πολιτών.

Μέσω της περισσότερο ενεργούς συνεργασίας των κοινοβουλίων της περιοχής, θα δίνεται περαιτέρω δυνατότητα σύστασης μίας σειράς μηχανισμών ενδυνάμωσης του πολιτικού διαλόγου και της ισότιμης συνεργασίας μεταξύ των μελών του ΟΣΕΠ, μηχανισμοί οι οποίοι θα κατευθύνονται προς:

- την υιοθέτηση πολιτικών προς την ενίσχυση της σταθερότητας και ασφάλειας,
- την ενθάρρυνση ειρηνικών πρωτοβουλιών σε περιοχές ταραχών και την παρότρυνση και άλλων κοινοβουλίων, γειτονικών κρατών, ώστε να ασκήσουν πιέσεις στις κυβερνήσεις τους, προκειμένου να υιοθετήσουν αποτελεσματικές πολιτικές για την διευθέτηση των κρίσεων,
- την υπερψήφιση και θέσπιση των απαραίτητων νόμων που θα αναδεικνύουν το σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, τις θεμελιώδεις ελευθερίες και τους κανόνες δικαίου και μεταρρύθμιση των νομοθεσιών που παρουσιάζονται αντιφατικές ή ανακόλουθες με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς πολιτικές,
- την προώθηση του διαλόγου των πολιτισμών και των θρησκειών,
- την υιοθέτηση νόμων και ψηφισμάτων για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης

αλλά και την αντιμετώπιση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, όπως επίσης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της εμπορίας όπλων και ναρκωτικών και της διαφθοράς,

- την άσκηση πιέσεων προς τις κυβερνήσεις για αύξηση της παρεχόμενης χρηματοοικονομικής και άλλων ειδών ενίσχυσης, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η οικονομική κρίση και να επιτευχθεί η μετάβαση στην ελεύθερη οικονομία, περιορίζοντας όσο το δυνατό περισσότερο την παρουσία φαινομένων έντονης κοινωνικής αστάθειας.

Ως επίλογος

Η κοινοβουλευτική διπλωματία έχει την δυνατότητα, όχι μόνο να παίξει το ρόλο του εγγυητή της αδιάκοπης λειτουργίας του διαλόγου, αλλά και να λειτουργήσει ως παράγοντας σταθερότητας, αποτροπής κρίσεων και εντάσεων στην περιοχή. Οι πολιτικές και οι διπλωματικές στρατηγικές που ακολουθούν συχνά οι κυβερνήσεις είναι ως επί το πλείστον άκαμπτες αφού ακολουθούν συγκεκριμένες οδούς, βασιζόμενες στην αρχή του δούναι και λαβείν. Οι κοινοβουλευτικοί, με την ελευθερία της έκφρασης που τους επιτρέπει η ιδιότητα τους και την απαραίτητη σε τέτοιες περιπτώσεις ελαστικότητα, είναι σε θέση να εξαντλήσουν όλα τα περιθώρια διαλόγου, αμοιβαίων υποχωρήσεων

και συμβιβασμών και εξετάζοντας διεξοδικά όλες τις πτυχές κάθε προβλήματος να καταλήξουν στην κατάλληλη πρόταση που θα κατευθύνεται με τρόπο αποτελεσματικό στην εξασφάλιση, όχι μόνο της οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας στην περιοχή, αλλά και της ικανοποίησης σε όλα τα μέρη ότι συνέδραμαν με κάθε τρόπο στην εξεύρεση της καλύτερης δυνατής οδού διαφυγής από πιθανά αδιέξοδα. Οι διαφορές μεταξύ των κρατών μελών αλλά και άλλων γειτονικών κρατών, οι εντάσεις, καθώς και τα αίτια κάθε υπάρχουσας ή εν δυνάμει αποσταθεροποιητικής δράσης (οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής) στην περιοχή, πρέπει να βρουν μπροστά τους ένα χώρο, ένα όργανο που θα δύναται, όχι μόνο να απορροφήσει τους κινδύνους που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο το μέλλον ολόκληρης της Συνεργασίας, αλλά και θα προλάβει την εκδήλωση κρίσεων εν τη γενέσει τους.

Ωστόσο, μέχρι σήμερα, ο ρόλος αυτός δεν φαίνεται ότι χαρακτηρίζει την ΡΑΒΣΕΚ, είτε διότι ακόμα δεν έχει βρει τον κατάλληλο τρόπο παρέμβασης στις εξελίξεις του ΟΣΕΠ, είτε διότι τα μέλη της δεν έχουν την βούληση να διαδραματίσουν τέτοιο ρόλο.

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του ΟΣΕΠ αποτελεί ένα ακόμα όργανο διαλόγου, ένα θεσμό ανταλλαγής απόψεων, ωστόσο, δεν μπορεί (ακόμα τουλάχιστον) να θεωρηθεί ως μία ισχυρή, δυναμική πρωτοβου-

λία για την προώθηση της συνεργασίας (οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής), της σταθερότητας και της δημοκρατίας στην παρευξείνια περιοχή. Ο ρόλος της είναι σημαντικός, για λόγους που έχουν αναφερθεί παραπάνω, αλλά όχι καταλυτικός για την εδραίωση της συνεργασίας, όπως αναμένεται από τους πολίτες των 12 χωρών, τους οποίους οι συμμετέχοντες κοινοβουλευτικοί άμεσα εκπροσωπούν. Μοιάζει περισσότερο με έναν όμιλο πολιτικής σκέψης και προβληματισμού, παρά με ένα πρωτοποριακό όργανο με θεσμικό ρόλο και πρωτοβουλίες που σκοπό έχει την ουσιαστική και άμεση προαγωγή της σταθερότητας, της ευημερίας, της ειρηνικής διευθέτησης των διαφορών, της χρηστής διακυβέρνησης, των δημοκρατικών αρχών, την εξάλειψη της φτώχειας, την προάσπιση των θεμελιωδών ελευθεριών στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Ευελπιστείται ότι το μέλλον θα διαψεύσει τις παραπάνω σκέψεις, μιας και η μελέτη των απόψεων και εισηγήσεων, πεφωτισμένων και πρωτοποριακών αρκετές φορές, που ακούγονται στις συνεδριάσεις των επι-

τροπών και της Ολομέλειας της Συνέλευσης, αφήνει μεγάλα περιθώρια αισιοδοξίας. Οι πρόσφατες αποφάσεις για στενότερη συνεργασία, τόσο με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όσο και με το κυβερνητικό κομμάτι του Οργανισμού, τον ΟΣΕΠ, ενδεχομένως (και μακάρι) να αποτελέσουν την αφετηρία για την ενίσχυση της κοινοβουλευτικής διάστασης της Συνεργασίας. Εντούτοις, για να γίνει ορατή η πρόοδος θα πρέπει να δοθούν πειστικές απαντήσεις σε κρίσιμα για το μέλλον της περιοχής ερωτήματα που έχουν να κάνουν με την συνεργασία των κοινοβουλευτικών και τον θεσμικό ρόλο που αυτή (η Συνέλευση) οφείλει να διαδραματίσει. Στα ερωτήματα αυτά προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις οι προηγούμενες σελίδες, ωστόσο, οι πραγματικές απαντήσεις θα δοθούν από τους κοινοβουλευτικούς των κρατών μελών του ΟΣΕΠ αλλά και από τους πολίτες των χωρών αυτών, οι οποίοι είναι οι τελικοί αποδέκτες των όποιων εξελίξεων και αποτελεσμάτων καθώς και οι πραγματικοί εκφραστές των ελπίδων για ανάπτυξη και ευημερία.

Προστασία της βιοποικιλότητας και του τοπίου στον Εύξεινο Πόντο

Ηεπιστημονική κοινότητα, με σειρά μελετών, έχει από καιρό σημάνει τον κώδωνα κινδύνου σχετικά με την συνεχιζόμενη επιδείνωση της κατάστασης των οικοσυστημάτων στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου και την αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων της περιοχής.¹

Οι εξελίξεις αυτές απειλούν, πλέον πάσης αμφιβολίας, την ανάπτυξη και την ευημερία των κρατών της περιοχής και των κατοίκων τους. Η συνειδητοποίηση αυτής της απειλής δημιουργεί μία κοινότητα ενδιαφέροντος μεταξύ των παρευξείνιων κρατών για την αντιμετώπιση των οξυμένων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Συνεπώς συντείνει στην δημιουργία της αναζητούμενης «παρευξείνιας ταυτότητας», καθώς η ανη-

Γράφει

ο Δρ ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΡΙΜΠΗΣ

Νομικός Σύμβουλος στο
Διεθνές Κέντρο Μελετών
Ευξείνου Πόντου

συχία για το περιβάλλον αποτελεί σημείο σύγκλισης όλων των λαών της περιοχής του Ευξείνου Πόντου.

Έτσι, συμπληρωματικά με την κινητοποίηση διεθνών παραγόντων για την αντιμετώπιση της επιδείνωσης του περιβάλλοντος της περιοχής του Ευξείνου Πόντου,² τα κράτη της περιοχής ανέλαβαν πρωτοβουλίες για την προστασία του περιβάλλοντος.³ Πρώτη, χρονικά, προσπάθεια προς αυτήν την κατεύθυνση απετέλεσε η Διπλωματική Συνδιά-

¹ Yuvenaly Zaitsev και V. Mamaev, *Marine Biological Diversity in the Black Sea: A Study of Change and Decline* (New York: UNDP Publication, 1997), 208.

² Τόσο η προέλευση όσο και οι συνέπειες της ρύπανσης της περιοχής του Ευξείνου Πόντου δεν περιορίζονται στις παράκτιες περιοχές. Οι πρώτες προσπάθειες για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στον Εύξεινο Πόντο οφείλονται στην Global Environmental Facility, κοινό πρόγραμμα της Διεθνούς Τραπέζης, του Προγράμματος των ΗΕ για το Περιβάλλον (UNEP) και του Προγράμματος των ΗΕ για την Ανάπτυξη (UNDP).

³ Nilüfer Oral, "The Black Sea: A Case Study in Regional Cooperation", στο *The Stockholm Declaration and Law of Marine Environment*, επιμ. Myron H. Nordquist, John Norton Moore και Said Mahmoudi (The Hague: Nijhoff 2003), 237-256.

σκεψη των έξι παρακτίων κρατών του Ευξεινού Πόντου (Βουλγαρία, Γεωργία, Ουκρανία, Ρουμανία, Ρωσία, Τουρκία), που συνήλθε τον Απρίλιο του 1992 στο Βουκουρέστι με αντικείμενο την προστασία του Ευξεινού Πόντου. Η Συνδιάσκεψη κατέληξε στην υπογραφή, στις 21 Απριλίου 1992, της Σύμβασης για την προστασία του Ευξεινού Πόντου από ρύπανση (εφεξής: Σύμβαση 1992), καθώς και τριών πρωτοκόλλων (για την προστασία του Ευξεινού Πόντου από ρύπανση που προέρχεται από χερσαίες πηγές· για την συνεργασία για την καταπολέμηση της ρύπανσης του θαλασσιού περιβάλλοντος του Ευξεινού Πόντου από πετρέλαιο και άλλες επιβλαβείς ουσίες σε περιπτώση επείγουσας κατάστασης· για την προστασία του θαλασσιού περιβάλλοντος του Ευξεινού Πόντου από ρύπανση από απορρίψεις).⁴

Η Σύμβαση για την προστασία του Ευξεινού Πόντου από ρύπανση, πέρα από τις ουσιαστικές ρυθμίσεις, προβλέπει και ένα θεσμικό σχήμα για την προώθηση των στόχων της, την Επιτροπή για την προστασία του Ευξεινού Πόντου από ρύπανση (εφε-

ξής: Επιτροπή), η οποία διαθέτει Μόνιμη Γραμματεία, επιφορτισμένη με την παρακολούθηση και συνδρομή για την εφαρμογή του συμβατικού πλαισίου του Βουκουρεστίου. Η Σύμβαση για την προστασία του Ευξεινού Πόντου από ρύπανση τέθηκε σε ισχύ το 1994 και η Επιτροπή που προβλέπει άρχισε να λειτουργεί το 1997, ενώ η Μόνιμη Γραμματεία στελεχώθηκε, με περιορισμένο αριθμό διεθνών υπαλλήλων, από το 2000.

Εν τω μεταξύ, άρχισε να λειτουργεί (Ιούνιος 1992) η Οικονομική Συνεργασία Ευξεινού Πόντου (ΟΣΕΠ), με εύρύτερη συμμετοχή, έντεκα κρατών της ευρύτερης παρευξείνιας περιοχής⁵ και ευρύτερες αρμοδιότητες που καλύπτουν τους σημαντικότερους τομείς οικονομικής συνεργασίας. Η προστασία του περιβάλλοντος απετέλεσε μία από τις προτεραιότητες που ανήγγειλε η ιδρυτική της ΟΣΕΠ Διακήρυξη Κορυφής (Κωνσταντινούπολη, 25 Ιουνίου 1992),⁶ ενώ το επόμενο έτος πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση της Ομάδας Εργασίας της ΟΣΕΠ για την Προστασία του Περιβάλλοντος.⁷ Η συνύπαρξη της Επιτροπής και

⁴ Convention on the protection of the Black Sea Against Pollution· Protocol on Protection of the Black Sea Against Pollution from Land Based Sources· Protocol on Cooperation in Combating Pollution of the Black Sea Marine Environment by Oil and other Harmful Substances in Emergency Situations, Protocol on Protection of the Black Sea Against Pollution from Land Based Sources· Protocol on Protection of the Black Sea Marine Environment Against Pollution by Dumping, *International Legal Materials*, 1993, τόμ. 32, αντίστοιχα σελ. 1100-1121, 1122-1127, 1127-1129, 1129-1133. Τα συμβατικά αυτά κείμενα βρίσκονται και στον δικτυακό τόπο της Επιτροπής για την προστασία του Ευξεινού Πόντου από ρύπανση: <http://www.blacksea-commission.org>.

⁵ Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Αρμενία, Βουλγαρία, Γεωργία, Ελλάδα, Μολδαβία, Ουκρανία, Ρουμανία, Ρωσία, Τουρκία.

⁶ Summit Declaration on Black Sea Economic Cooperation, παράγραφος 15, "The Participating States will take appropriate steps, including by promoting joint projects, for the protection of the

του ΟΣΕΠ (ιδιαίτερα μετά την μετατροπή της άτυπης πρωτοβουλίας του 1992 σε διεθνή οργανισμό το 1999) και η δράση τους για την προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο ξεχωριστής μελέτης, που υπερβαίνει το παρόν πλαίσιο.

Σε ό,τι αφορά στην προστασία της βιοποικιλότητας και του τοπίου στον Εύξεινο Πόντο η πρωτοβουλία ανήκει στην Επιτροπή για την προστασία του Ευξείνου πόντου από ρύπανση. Στο πλαίσιο της συνήφθη ειδικό *Πρωτόκολλο για την βιοποικιλότητα του Ευξείνου Πόντου και την διατήρηση του τοπίου*, Σόφια, 14 Ιουνίου 2002 (εφεξής: Πρωτόκολλο).⁸ Έχει υπογραφεί από τέσσερα κράτη μέρη της Σύμβασης του 1992 (Βουλγαρία, Ουκρανία, Ρουμανία, Τουρκία), ενώ μέχρι σήμερα έχει επικυρωθεί μόνο από την Ουκρανία και την Τουρκία, με αποτέλεσμα να μην έχει ακόμη τεθεί σε ισχύ.

Η προστασία της βιοποικιλότη-

τας ως ειδικό αντικείμενο ενδιαφέροντος⁹ της Επιτροπής αναφέρεται στην *Διακήρυξη για την προστασία του Ευξείνου Πόντου από ρύπανση* που υπέγραψαν στην Οδησσό, τον Απρίλιο του 1993, οι Υπουργοί Περιβάλλοντος των έξι παρακτίων κρατών, συμβαλλομένων μερών στο πλαίσιο του Βουκουρεστίου.¹⁰ Η σχετική αναφορά της Διακήρυξης εμπνέεται από την υπογραφέισα το προηγούμενο έτος Συμφωνίας των Ηνωμένων Εθνών για την βιολογική ποικιλότητα (Ρίο Ιανέιρο, 5 Ιουνίου 1992), στην οποία είναι συμβαλλόμενα μέρη και τα έξι κράτη μέλη της Επιτροπής.

Οι κεντρικές γραμμές της Διακήρυξης της Οδησσού στο ζήτημα της βιοποικιλότητας ήταν:

- η ενθάρρυνση της επεξεργασίας ολοκληρωμένων και συντονισμένων σχεδίων για την αποκατάσταση και διατήρηση της βιοποικιλότητας στον Εύξεινο Πόντο,
- η υιοθέτηση προσφόρων μέτρων

environment, particularly the preservation and the improvement of the environment of the BS, and the conservation, exploitation and development of its bio-productive potential", στο *The BSEC at Fifteen: Key Documents 1992-2007*, επιμ. Ioannis Stribis και Dimitrios Karabelas (Athens: ICBSS, 2007), 52.

⁷ Report of the Meeting of the Working Group on Environmental Protection, Varna, 3-4 Νοεμβρίου 1993, Doc. BS/EP/WG/RRR(93)1, στο *BSEC Handbook of Documents*, Vol. I (Istanbul: BSEC Permanent International Secretariat, 1995), 273-277.

⁸ Black Sea Biodiversity and Landscape Conservation Protocol to the Convention on the Protection of the Black Sea Against Pollution, <http://www.blacksea-commission.org>.

⁹ Γενικής φύσεως αναφορά αποτελεί το άρθρο 13 της Σύμβασης του 1992 για την προστασία του Ευξείνου Πόντου από ρύπανση: "The Contracting Parties, when taking measures in accordance with this Convention for the prevention, reduction and control of the pollution of the marine environment of the Black Sea shall pay particular attention to avoiding harm to marine life and living resources, in particular by changing their habitats and creating hindrance to fishing and other legitimate uses of the Black Sea ...".

¹⁰ Ministerial Declaration on the Protection of the Black Sea, Odessa, 7 Απριλίου 1993, <http://www.blacksea-commission.org>.

για την αποκατάσταση και διατήρηση της βιοποικιλότητας στον Εύξεινο Πόντο,

- η καθιέρωση πριν από το 1996 και βελτίωση περιοχών διατήρησης της φύσης στις παράκτιες περιοχές κάθε κράτους μέλους της Επιτροπής για την προστασία του Ευξείνου Πόντου.

Αυτές οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές εξειδικεύθηκαν στο *Στρατηγικό Σχέδιο για την αποκατάσταση και την προστασία του Ευξείνου Πόντου του 1996*.¹¹ Μεταξύ των πολιτικών δράσεων που κατά προτεραιότητα οφείλουν να προωθήσουν τα κράτη μέλη της Επιτροπής είναι η προστασία της βιοποικιλότητας (παράγραφοι 60-62 και 57-59) καθώς και η προστασία των βιοτόπων και του τοπίου (παράγραφοι 63-66). Προβλέφθηκαν επίσης ειδικότερες δράσεις, όπως η αποκατάσταση των θαλασσίων οικοσυστημάτων, η διαχείριση των ζώντων πόρων του Ευξείνου Πόντου, η καθιέρωση περιοχών προστασίας για απειλούμενα είδη, κ.λπ. Το Στρατηγικό Σχέδιο προέβλεπε επίσης την σύναψη ειδικού προσθέτου πρωτοκόλλου στην Σύμβαση του 1992 με αντικείμενο την βιοποικιλότητα και την προστασία του τοπίου στον Εύξεινο Πόντο και χρονικό ορίζοντα υπογραφής το 2001 (παράγραφος 60).

Με βάση αυτήν την διάταξη η Μό-

νη Γραμματεία της Επιτροπής σε συνεργασία με το Κέντρο Δραστηριοτήτων της Επιτροπής για την διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας (με έδρα το Μπατούμι) επεξεργάστηκαν ένα σχέδιο πρωτοκόλλου, το οποίο υπέβαλαν στο αρμόδιο επικουρικό όργανο της Επιτροπής (Συμβουλευτική Ομάδα για την βιοποικιλότητα και την προστασία του τοπίου, που είχε συστηθεί σύμφωνα με το Στρατηγικό Σχέδιο για την αποκατάσταση και την προστασία του Ευξείνου Πόντου του 1996) προς διαπραγμάτευση. Η Συμβουλευτική Ομάδα οριστικοποίησε το σχέδιο πρωτοκόλλου στις αρχές του 2002 και η υπογραφή του προβλέφθηκε κατά την Υπουργική Σύνοδο της Επιτροπής, στην Σόφια, στις 14 Ιουνίου 2002.

Ο γενικός στόχος του Πρωτοκόλλου είναι η διατήρηση και προστασία των οικοσυστημάτων και του τοπίου του Ευξείνου Πόντου (άρθρο 1, παράγραφος 1). Το Πρωτόκολλο χρησιμοποιεί την μέθοδο της παραπομπής για να ορίσει τις βασικές έννοιες: για την βιοποικιλότητα υιοθετεί τον ορισμό του άρθρου 2 της Σύμβασης των ΗΕ για την βιολογική ποικιλότητα, ενώ το τοπίο ορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για το τοπίο (Φλωρεντία, 20 Οκτωβρίου 2000).

¹¹ Strategic Action Plan for the Rehabilitation and Protection of the Black Sea, Istanbul, 30 -31 October 1996, as amended in 22-26 June 2002, Sofia, <http://www.blacksea-commission.org>. Βλ. Lawrence D. Mee, "Protecting the Black Sea Environment: A Challenge for Cooperation and Sustainable Development in Europe", στο *Europe's Black Sea Dimension*, Terry D. Adams (Brussels: CEPS 2002), 97-106.

Πεδίο εφαρμογής

Σε ό,τι αφορά την έκταση εφαρμογής του, το Πρωτόκολλο, ακολουθώντας την κύρια Σύμβαση του 1992, εφαρμόζεται στον Εύξεινο Πόντο βόρεια της γραμμής που ενώνει τα βορειότερα σημεία του Βοσπόρου (ακρωτήρια Kalagra και Dalyan). Σε αντίθεση ωστόσο από την Σύμβαση του 1992, η περιοχή εφαρμογής του Πρωτοκόλλου για την βιοποικιλότητα και την προστασία του τοπίου καλύπτει και την Αζοφική (άρθρο 3). Πρόκειται για μία επιλογή που δικαιολογείται από τις επιστημονικές παρατηρήσεις που επιβεβαιώνουν την αλληλεξάρτηση της πανίδας και της χλωρίδας του Ευξείνου Πόντου και της Αζοφικής.¹² Εντός αυτής της γεωγραφικής περιοχής, το Πρωτόκολλο εφαρμόζεται σε όλες τις θαλάσσιες ζώνες, μέχρι του ορίου των γλυκών υδάτων,¹³ ως επίσης και στον βυθό και το υπέδαφός τους (άρθρο 3). Παρατηρούμε και εδώ μία διαφοροποίηση σε σχέση με την Σύμβαση του 1992, η έκταση εφαρμογής της οποίας περιλαμβάνει μόνο τις θαλάσσιες ζώνες στις οποίες τα συμβαλλόμενα μέρη ασκούν κυριαρχία ή δικαιοδοσία (άρθρο V Σύμβασης 1992). Και αυτή η επέκταση εμπνέε-

ται επίσης από την αρχή της ενότητας των οικοσυστημάτων, που είναι περισσότερο έντονη σε μία κλειστή θάλασσα, όπως ο Εύξεινος Πόντος.

Η γενικότητα της γεωγραφικής εφαρμογής του Πρωτοκόλλου (που περιλαμβάνει και την ανοιχτή θάλασσα) εξηγεί την λεπτομερή¹⁴ πρόβλεψη διασφαλιστικών ρητρών (άρθρο 15), σύμφωνα με τις οποίες πράξεις, μέτρα και άλλες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται κατ'εφαρμογήν του Πρωτοκόλλου δεν θίγουν ή προδικάζουν τα δικαιώματα και τα συμφέροντα κανενός κράτους σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο (φύση, εύρος και οριοθέτηση θαλασσιών ζωνών, ελευθερία ναυσιπλοΐας στην ανοιχτή θάλασσα, καθεστώς στενών που χρησιμοποιούνται για διεθνή ναυσιπλοΐα, φύση και έκταση των δικαιοδοσιών του παρακτίου κράτους, του κράτους της σημαίας ή του κράτους του λιμένα).

Επιπλέον, το Πρωτόκολλο παρέχει στα συμβαλλόμενα μέρη την δυνατότητα να εφαρμόσουν τις ρυθμίσεις του και στην ξηρά, σε παράκτιες περιοχές των μερών, περιλαμβανομένων των υγροτόπων (άρθρο 3), διάταξη ιδιαίτερης σημασίας και χρησιμότητας για την προστασία του τοπίου όσο και της βιοποικιλότητας.

¹² Stanislav P. Volovik, "Ecological and Fishery problems of the Sea of Azov", στο *Problems of Regional Seas 2001, Proceedings of the International Symposium on the Problems of Regional Seas*, επιμ. Bayram Öztürk και Nesrin Algan (Istanbul: Turkish Marine Research Foundation 2001), 49-53.

¹³ Για το όριο αυτό, βλ. Erietta Scalieris, "L'estuaire en droit de la mer: questions de délimitation", *Annuaire du droit de la mer*, τόμ. XI (2006), 277-282.

¹⁴ Το αντίστοιχο άρθρο XXIV Σύμβασης 1992 είναι πολύ συντομότερο.

Η προστασία στην οποία αποβλέπει το Πρωτόκολλο για την βιοποικιλότητα και το τοπίο εδράζεται σε μία σειρά γενικών αρχών και υλοποιείται με συγκεκριμένα μέτρα που προβλέπονται σε επιμέρους διατάξεις.

Γενικές αρχές προστασίας

Το Πρωτόκολλο δεν έχει ειδική διάταξη που να απαριθμεί τις βασικές αρχές που διέπουν την προστασία της βιοποικιλότητας και του τοπίου. Αυτές εξάγονται από διάφορες διατάξεις του Πρωτοκόλλου που εκφράζουν την βασική φιλοσοφία της προστασίας. Πρόκειται για:

- την αρχή της αειφορίας, που απαιτεί την εισαγωγή της διατήρησης του περιβάλλοντος ως απαραίτητης συνιστώσας των σκοπών της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής δικαιοσύνης,
- την ανάγκη μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων για δραστηριότητες που μπορεί να επηρεάσουν σημαντικά είδη και τους βιοτόπους τους, προστατευόμενες περιοχές, και ιδιαίτερα ευαίσθητα τοπία και θαλάσσιες περιοχές,
- την ολοκληρωμένη διαχείριση των παρακτίων περιοχών, η οποία συνδυάζει την αειφόρο χρήση των φυ-

- σικών πόρων με την προώθηση φιλικών προς το περιβάλλον δραστηριοτήτων στις παράκτιες ζώνες,
- τη συμμετοχή όλων των φορέων που επηρεάζονται από την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου, συμπεριλαμβανομένων της κοινωνίας των πολιτών και των μη-κυβερνητικών οργανώσεων,
- την παροχή οικονομικής συνδρομής και κινήτρων για δραστηριότητες που αποσκοπούν στην επίτευξη των στόχων του Πρωτοκόλλου,
- το σεβασμό, τέλος, των παραδοσιακών μέσων συντήρησης και πολιτιστικών δραστηριοτήτων τοπικών κοινοτήτων, που μπορεί να δικαιολογήσει παρεκκλίσεις από την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου.

Η ανωτέρω απαρίθμηση δεν αφίσταται από το σχήμα των περισσότερων προσφάτων συμβατικών κειμένων με αντικείμενο την προστασία του περιβάλλοντος εν ευρεία εννοία. Ας σταθούμε ωστόσο σε μία παράλειψη. Σε κανένα σημείο το Πρωτόκολλο δεν κατοχυρώνει, ούτε αναφέρει την αρχή της πρόληψης. Η αρχή αυτή, μετά από αρκετές συζητήσεις και αμφισβητήσεις,¹⁵ αποτελεί, κατά κρατούσα γνώμη, κανόνα του διεθνούς δικαίου.¹⁶ Ειδική αναφορά περιλαμβάνεται στο προοίμιο της Σύμ-

¹⁵ Βλ. τις αντιτιθέμενες απόψεις που προβλήθηκαν ενώπιον του Εφετείου του Οργάνου Επίλυσης Διαφορών του Παγκοσμίου Οργανισμού Εμπορίου, από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (ΕΚ), τις ΗΠΑ και τον Καναδά στην υπόθεση του κρέατος με ορμόνες, σχετικά με την φύση και την νομική δεσμευτικότητα της αρχής της πρόληψης, απόφαση, 16 Ιανουαρίου 1998, Έγγρ. WT/DS26/AB/R, WT/DS48/AB/R, παράγραφοι 16, σελ. 7-8 (ΕΚ), 43, σελ. 21 (ΗΠΑ), 60, σελ. 27 (Καναδάς).

¹⁶ Βλ. αντί πολλών, Patricia Birnie και Alan Boyle, *International Law & the Environment*, 2η εκδ. (Oxford: Oxford University Press 2002), 116-120, 574· Elli Louka, *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order* (Cambridge: Oxford University Press, 2006), 50-51.

βασης των ΗΕ για την βιολογική ποικιλότητα.¹⁷

Πέραν τούτων, η αρχή της πρόληψης εξαγγέλλεται ως μία από τις «βάσεις της συνεργατικής δράσης» του Στρατηγικού Σχεδίου για την αποκατάσταση και την προστασία του Ευξείνου Πόντου του 1996. Σύμφωνα με την παράγραφο 9 του Σχεδίου:

«Η αρχή της πρόληψης πρέπει να εφαρμόζεται, σύμφωνα με την οποία προληπτικά μέτρα πρέπει να λαμβάνονται όταν υπάρχουν εύλογοι λόγοι ανησυχίας ότι κάποια δραστηριότητα μπορεί να αυξήσει τον κίνδυνο βλάβης της ανθρώπινης υγείας, των ζώωντων πόρων και των θαλασσιών οικοσυστημάτων ή να εμποδίσει άλλες νόμιμες χρήσεις της θάλασσας, ακόμη και όταν δεν υπάρχει αδιαμφισβήτητη απόδειξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εν λόγω δραστηριότητας και των αποτελεσμάτων που επέρχονται, καθώς και σύμφωνα με την οποία απαιτείται μεγαλύτερη σύνεση όταν η διαθέσιμη πληροφόρηση είναι αβέβαιη, αναξιόπιστη ή ανεπαρκής».

Επομένως, η παράλειψη της αρχής της πρόληψης από το Πρωτόκολλο δεν αποτελεί αβλεψία αλλά εσκεμμένη επιλογή της διαπραγματεύσεως, γεγονός που αποδεικνύει ότι

ορισμένες απόψεις, καίτοι παρωχημένες, εξακολουθούν να υιοθετούνται από κράτη. Πάντως, σε μία μελλοντική τροποποίηση του Πρωτοκόλλου, είναι απαραίτητο να κατοχυρωθεί η αρχή της πρόληψης, ως μία από τις βασικές αρχές της προστασίας.

Μέσα υλοποίησης της προστασίας

Το Πρωτόκολλο προβλέπει συγκεκριμένα μέτρα που πρέπει να λαμβάνουν τα κράτη μέρη για την προστασία της βιοποικιλότητας και του τοπίου. Τα κυριότερα από αυτά είναι:

- Θεσμοθέτηση προστατευομένων περιοχών ιδιαίτερης αξίας για την βιοποικιλότητα και το τοπίο (άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχ. α', Παράρτημα I),
- Συντήρηση ειδών και διαχείριση των βιοτόπων (άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχ. β', Παράρτημα III),
- Αειφόρος χρήση των ειδών με οικονομική σημασία, ιδιαίτερα των ζώωντων θαλασσιών πόρων (άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχ. γ'),
- Αποκατάσταση υποβαθμισμένων περιοχών με υψηλή σημασία για την βιοποικιλότητα και το τοπίο (άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχ. δ'),
- Αποκατάσταση και διατήρηση σε βέλτιστες συνθήκες τοπίων υψη-

¹⁷ "... where there is a threat of significant reduction or loss of biological diversity, lack of full scientific certainty should not be used as a reason for postponing measures to avoid or minimize such a threat."

λής φυσικής, ιστορικής, πολιτιστικής και αισθητικής αξίας (άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχ. ε'),

- Προστασία των οικοσυστημάτων του Ευξείνου Πόντου από την εισαγωγή εξωτικών ειδών (πρόληψη, περιορισμός, εξάλειψη) (άρθρο 5, παράγραφος 2).

Η φύση του Ευξείνου Πόντου ως κλειστής θάλασσας με ιδιαίτερα ευαίσθητη ισορροπία καθιστά τον κίνδυνο από τα εξωτικά είδη πολύ μεγαλύτερη απειλή για την βιοποικιλότητα σε σχέση με άλλες θαλάσσιες περιοχές.¹⁸ Χαρακτηριστική είναι η μεγάλη μείωση του πληθυσμού της σαρδέλας του Ευξείνου Πόντου (βασικού είδους διατροφής των κατοίκων της περιοχής) κατά την δεκαετία 1990, λόγω της τυχαίας εισαγωγής είδους μέδουσας το οποίο τρέφεται με τον γόνο αυτού του ιδιαίτερα δημοφιλούς αλιεύματος.¹⁹

Για την εφαρμογή των μέτρων προστασίας της βιοποικιλότητας και του τοπίου, τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται να:

- συντάσσουν απογραφή των συ-

στατικών της βιολογικής ποικιλότητας καθώς και αυτής των τοπίων,

- υιοθετήσουν «Κατάλογο Ειδών του Ευξείνου Πόντου που απειλούνται ή είναι σημαντικά λόγω του ρόλου τους στο οικοσύστημα»,

Τα μέρη δεν συμφώνησαν σε οριστικό Κατάλογο και έτσι υιοθέτησαν έναν προσωρινό Κατάλογο (Παράρτημα II του Πρωτοκόλλου) και συμφώνησαν στην αναθεώρηση του προσωρινού καταλόγου τρία έτη μετά την θέση σε ισχύ του Πρωτοκόλλου. Στην συνέχεια, ο Κατάλογος θα πρέπει να επικαιροποιείται ανά πενταετία.

- υιοθετήσουν κατάλογο τοπίων και βιοτόπων ιδιαίτερης σημασίας για τον Εύξεινο Πόντο,
- συνεργάζονται με διεθνείς οργανισμούς, με αρμοδιότητα σε θέματα που ρυθμίζονται από το Πρωτόκολλο,

Θα πρέπει να υπογραμμισθεί εδώ ότι ιδιαίτερα η βιοποικιλότητα στον Εύξεινο Πόντο εξαρτάται αναγκαστικά από την συνεργασία διεθνών οργανισμών²⁰ αλλά και κρατών

¹⁸ Vladislav Zolotarev, "The Black Sea Ecosystem Changes Related to the Introduction of New Mollusc Species", *Marine Ecology* (1996): 227-236.

¹⁹ Yuvenaly Zaitsev, "Mediterranean - Black Sea Faunal Exchange", στο *The Aegean Sea 2000, Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea*, επιμ. Bayram Öztürk (Istanbul: Turkish Marine Research Foundation, 2000), 5-6.

²⁰ Sibel Sezer, "The Role of International Environmental Institutions Protecting Regional Seas: A Focus on the Black Sea", στο *Problems of Regional Seas 2001, Proceedings of the International Symposium on the Problems of Regional Seas*, επιμ. Bayram Öztürk και Nesrin Algan, (Istanbul: 2001), 54-63. Πρβλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου - Μία νέα πρωτοβουλία περιφερειακής συνεργασίας, COM(2007) 160 τελικό, Βρυξέλλες, 11 Απριλίου 2007, 7, σύμφωνα με την οποία μία από τις προτεραιότητες της συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα κράτη της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου είναι η προστασία του περιβάλλοντος.

εκτός των έξι παρακτίων.²¹ Αρκεί να αναφερθεί ότι ο Δούναβης ευθύνεται για ιδιαίτερα μεγάλο μέρος της ρύπανσης του Ευξείνου Πόντου.²²

- υιοθετούν σε εθνικό επίπεδο στρατηγικές, σχέδια και/ή προγράμματα για την διατήρηση της ποικιλότητας των ειδών και των τοπίων, καθώς και για την αειφόρο εκμετάλλευση των θαλασσίων και παρακτίων βιολογικών πόρων και τοπίων,
- αναπτύξουν σύστημα επίβλεψης και αναφοράς της διατήρησης και διαχείρισης της βιοποικιλότητας και της προστασίας του τοπίου,
- ευαισθητοποιούν το κοινό σε θέματα βιοποικιλότητας και διατήρησης του τοπίου μέσω πληροφόρησης και παιδείας.

Ευθύνη και αποκατάσταση ζημίας

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι διατάξεις του Πρωτοκόλλου που αφορούν στην ευθύνη για ζημίες που προκαλούνται στην ποικιλότητα των βιολογικών πόρων και του τοπίου. Ειδικότερα προβλέπεται ότι τα μέρη οφείλουν να υιοθετήσουν σε εσωτε-

ρικό επίπεδο νομοθετικές ρυθμίσεις για την ευθύνη φυσικών ή νομικών προσώπων για βλάβες που προξενούν στην βιοποικιλότητα και στο τοπίο σε περιοχές που ασκούν, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, κυριαρχία, κυριαρχικά δικαιώματα ή δικαιοδοσία (άρθρο 11, παράγραφος 2). Ο περιορισμός σε ζώνες υπό κρατική κυριαρχία, κυριαρχικά δικαιώματα ή δικαιοδοσία, ακολουθεί το πρότυπο της Σύμβασης 1992 για την προστασία του Ευξείνου Πόντου από ρύπανση (άρθρο XVI), μολονότι, όπως είπαμε, το Πρωτόκολλο εφαρμόζεται και στην ανοιχτή θάλασσα. Η ιστορία των διαπραγματεύσεων δεν διευκρινίζει εάν ο ανωτέρω περιορισμός αποτελεί επιλογή των μερών ή μηχανική αντιγραφή της κύριας Σύμβασης του 1992, το πεδίο εφαρμογής της οποίας δεν περιλαμβάνει την ανοιχτή θάλασσα. Ανεξάρτητα πάντως από την απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα, η διατύπωση δεν θεμελιώνει εξω-εδαφική αρμοδιότητα των μερών στο, περιορισμένο άλλωστε, τμήμα ανοιχτής θάλασσας στον Εύξεινο Πόντο, και δεν θίγει την αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους

²¹ Alain Piquemal, "La protection de la biodiversité en Méditerranée et Mer Noire", στο *Espaces et ressources maritimes*, αρ. 10 (1996): 153-161· J.L. Suárez de Vivero και J.C. Rodríguez Mateos, "The Mediterranean and Black Sea: Regional integration and maritime nationalism", *Marine Policy* 26, αρ. 5 (Σεπτέμβριος 2002): 383-401· Εμμανουέλλα Δούση, «Η προστασία του περιβάλλοντος στο Αιγαίο Πέλαγος και τη Μαύρη Θάλασσα υπό το πρίσμα της Σύμβασης για το δίκαιο της θάλασσας», στο *Το δίκαιο της θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα*, επιμ. Χαριτίνη Δίπλα και Χρήστος Ροζάκης (Αθήνα: Σιδέρης Ι., 2004), 295-313.

²² B. Alexandrov, N. Belrinsky, Y. Bogatoba, S. Bushev, G. Garkavaya, και Yu. Zaitsev, "The Danube Role in the Black Sea Contamination", στο *Proceedings of the International Symposium on the Problems of Regional Seas 2001*, επιμ. Bayram Öztürk και Nesrin Algan (Istanbul: Turkish Marine Research Foundation 2001) 64-75.

της σημαίας στην ζώνη αυτή.

Περαιτέρω, τα συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διευκολύνουν, σύμφωνα με την εσωτερική τους έννομη τάξη, την άσκηση ενδίκων βοηθημάτων ή διαδικασιών που αποσκοπούν στην ταχεία και πρόσφορη αποζημίωση ή άλλη αποκατάσταση ζημίας που προκαλούν φυσικά ή νομικά πρόσωπα υπό την δικαιοδοσία τους στην βιοποικιλότητα και το τοπίο εξαιτίας ρύπανσης ή ανθρώπινης δραστηριότητας (άρθρο 11, παράγραφος 3). Επιπλέον, προβλέπεται ότι τα μέρη του Πρωτοκόλλου συνεργάζονται για την ενίσχυση και εναρμόνιση των εθνικών ρυθμίσεων σε θέματα ευθύνης, υπολογισμού και αποζημίωσης βλάβης που προκαλείται από ανθρώπινες δραστηριότητες και/ή ρύπανση του θαλασσιού περιβάλλοντος του Ευξεινού Πόντου, προς τον σκοπό της εξασφάλισης του υψηλότερου επιπέδου αποτροπής και προστασίας της ποικιλότητας των εμβίων όντων και του τοπίου του Ευξεινού Πόντου στο σύνολό του (άρθρο 11, παράγραφος 4).

Η υλοποίηση των ανωτέρω δεσμεύσεων απαιτεί την υιοθέτηση μέτρων που θα επηρεάσουν το καθεστώς της αστικής ευθύνης στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέρους. Το προστατευόμενο αγαθό, η βλάβη του οποίου γεννά την ευθύνη και την συνακόλουθη υποχρέωση αποζημίωσης, είναι η βιολογική ποικιλότητα και η ποικιλότητα του τοπίου. Το δεδομένο αυτό

θέτει το ερώτημα του δικαιούχου της αποζημίωσης, του υποκειμένου εκείνου της έννομης τάξης το οποίο νομιμοποιείται να ασκήσει τα ένδικα βοηθήματα στα οποία αναφέρεται το Πρωτόκολλο (άρθρο 11). Υπενθυμίζουμε εδώ την επιτυχημένη διατύπωση του προοιμίου της Σύμβασης των ΗΕ για την βιολογική ποικιλότητα του 1992 «η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας αποτελεί κοινή ανησυχία της ανθρωπότητας». Οι σχετικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου μπορούν τότε να ερμηνευθούν ως νομική βάση που επιτρέπει στα συμβαλλόμενα μέρη να εισαγάγουν στην εθνική τους νομοθεσία ένα είδος *actio popularis* για ζημίες που αφορούν στην βιοποικιλότητα και την προστασία του τοπίου. Πρόκειται για ένα θέμα το οποίο θα αντιμετωπίσουν οι εθνικές αρχές που θα κληθούν να υλοποιήσουν στην εσωτερική έννομη τάξη την δέσμευση για την πρόβλεψη της ευθύνης φυσικών ή νομικών προσώπων για βλάβες που προξενούν στην βιοποικιλότητα και στο τοπίο. Χρήσιμες δε κατευθύνσεις μπορεί να αντληθούν σε αυτήν την συνάφεια από την Σύμβαση για την πρόσβαση στην πληροφορηση, την συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στην δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος (Aarhus, Δανία, 25 Ιουνίου 1998).

Επίσης πολύπλοκο ζήτημα θα αποβεί στην πράξη ο υπολογισμός της αποζημίωσης για ζημία στην βιοποικιλότητα και στο τοπίο, και το οποίο θα λυθεί σε κάθε κράτος με

βάση τις γενικές αρχές περί υπολογισμού του ύψους της αποζημίωσης που ισχύουν στις εσωτερικές έννομες τάξεις.

Πάντως, οι διατάξεις περί ευθύνης για ζημιές στην βιοποικιλότητα και το τοπίο μπορεί να θεωρηθεί ως ένας έμμεσος και ατελής τρόπος για την κατοχύρωση και σε αυτά τα θέματα της αρχής «όποιος ρυπαίνει, πληρώνει».

Προσωρινά συμπεράσματα

Από την ανωτέρω συνοπτική έκθεση ορισμένων καιριών σημείων του Πρωτοκόλλου για την βιοποικιλότητα και την προστασία του τοπίου στον Εύξεινο Πόντο συνάγεται ότι, παρά τις αδιαμφισβήτητες ατέλειες και ελλείψεις, αποτελεί ένα βήμα προς την σωστή κατεύθυνση²³ στην πολύπαθη, σε σχέση με την ποιότητα του περιβάλλοντος, περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Βέβαια, ασφαλή συμπεράσματα δεν μπορεί να εξαχθούν πριν από την θέση σε ισχύ του Πρωτοκόλλου και την εφαρμογή του στην πράξη.

Ήδη από τώρα, ωστόσο μπορούμε να υπομνήσομε τρεις κατευθύνσεις προς τις οποίες θα πρέπει

να κινηθούν τα μέρη του Πρωτοκόλλου για την επιτυχή εφαρμογή του· αφορούν δε προϋποθέσεις για την ουσιαστική εφαρμογή κάθε διεθνούς συμβατικού κειμένου προστασίας του περιβάλλοντος.

Πρόκειται κατ' αρχάς για την νομοθετική πρόκληση, δηλαδή για την ανάγκη να υιοθετηθεί το κατάλληλο ρυθμιστικό πλαίσιο για την εφαρμογή των διεθνών δεσμεύσεων. Ακολουθεί η θεσμική πρόκληση της ενίσχυσης των διοικητικών δομών και της αύξησης της αποτελεσματικότητας των θεσμών που επιφορτίζονται σε εθνικό επίπεδο την υλοποίηση του συμπεφωνημένου ρυθμιστικού πλαισίου. Και ασφαλώς θα πρέπει να αντιμετωπισθεί η οικονομική πρόκληση, καθώς η διατήρηση της βιοποικιλότητας και η προστασία του τοπίου απαιτούν σημαντικές επενδύσεις, που δεν είναι εύκολο να εξοικονομηθούν από τα κράτη του Ευξείνου Πόντου (ή τουλάχιστον ορισμένα από αυτά).²⁴ Απαιτείται για τον λόγο αυτό τα κράτη μέρη του Πρωτοκόλλου να εξειδικεύσουν άμεσες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες προτεραιότητες και να επεξεργασθούν στρατηγικές χρηματοδοτήσεις αυτών των προτεραιοτήτων.

²³ Για τις ατέλειες του αρχικού συμβατικού πλαισίου του 1992 (Σύμβαση και τρία Πρωτόκολλα), βλ. Emmanuella Doussis, "Environmental Protection of the Black Sea: A Legal Perspective", *Southeast European and Black Sea Studies* 6, αρ. 3 (Σεπτέμβριος 2006): 355-369.

²⁴ Βλ. Έκθεση της Επιτροπής Οικονομικών, Εμπορικών, Τεχνολογικών και Περιβαλλοντικών Υποθέσεων της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου, 1997, για τις δαπάνες σε θέματα περιβάλλοντος Ρωσίας και Τουρκίας, Report on "Black Sea Environmental Protection: New Challenges" (Rapporteur: Eleftherios Tziolas, Greece), Text adopted by the 17th PABSEC General Assembly, Baku, 20 Ιουνίου 2001), Έγγρ. GA17/EC16/REP/01, παράγραφος 28, σελ. 21.

Επιστημονική & τεχνολογική συνεργασία στην περιοχή του Ευξεινού Πόντου

Επιτεύγματα, όρια και προοπτικές

Εισαγωγή

Σκοπός του άρθρου αυτού είναι η παρουσίαση της Επιστημονικής και Τεχνολογικής (E&T) συνεργασίας στην περιοχή του Ευξεινού Πόντου και ιδιαίτερα των πρωτοβουλιών στο πλαίσιο του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξεινού Πόντου (ΟΣΕΠ) ο οποίος αποτελεί την πλέον θεσμοθετημένη μορφή περιφερειακής συνεργασίας στην περιοχή.¹ Σύμφωνα με τον καταστατικό του Χάρτη, ο ΟΣΕΠ δραστηριοποιείται σε μία σειρά τομέων που σχετίζονται με την οικονομική συνεργασία των κρατών μελών. Σε αυτούς τους τομείς περιλαμβάνεται και η συνεργασία στην E&T ως επακόλουθο του σημαντικού ερευνητικού δυναμικού

Γράφουν οι

Δρ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΟΝΑΣ

Ειδικός Λειτουργικός Επιστήμονας
στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών,
Σύμβουλος για θέματα E&T του
Διεθνούς Κέντρου Μελετών
Ευξεινού Πόντου

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

Project Manager του Διεθνούς
Κέντρου Μελετών
Ευξεινού Πόντου

των κρατών μελών του ΟΣΕΠ και της αδιαμφισβήτητης συνεισφοράς της E&T στην αειφόρο ανάπτυξη.

Ταυτόχρονα, η συνεργασία στην E&T αναγνωρίζεται σε πρόσφατη Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής² ως ένας από τους τομείς-κλει-

¹ Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξεινού Πόντου απέκτησε διεθνή νομική προσωπικότητα ως περιφερειακός οικονομικός οργανισμός την 1η Μαΐου 1999 όταν και τέθηκε σε ισχύ ο καταστατικός Χάρτης ΟΣΕΠ που υπογράφηκε από τους αρχηγούς Κρατών και Κυβερνήσεων στην Γιάλτα, στις 5 Ιουνίου 1998. Σήμερα, τα κράτη μέλη του Οργανισμού είναι τα παρακάτω: Αλβανία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Βουλγαρία, Γεωργία, Ελλάδα, Μολδαβία, Ουκρανία, Ρουμανία, Ρωσία, Σερβία και Τουρκία. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. www.bsec-organization.org

² European Commission, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Black Sea Synergy. A New Regional Cooperation Initiative," Βρυξέλλες, 11 Απριλίου 2007, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf.

διά ο οποίος πρέπει να ληφθεί υπόψη από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) στα επόμενα βήματα προσέγγισης με την περιοχή του Ευξείνου Πόντου.

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν, γίνεται σαφές ότι υπάρχει ένα ευνοϊκό πλαίσιο για την ανάπτυξη της Ε&Τ συνεργασίας τόσο μεταξύ των χωρών της περιοχής όσο και μεταξύ ΟΣΕΠ και ΕΕ. Το πλαίσιο αυτό έχει επιτρέψει την ανάπτυξη πρωτοβουλιών στις οποίες πρωταγωνιστικό ρόλο έχει αναλάβει το Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙΚΕΜΕΠ) οι οποίες έχουν οδηγήσει σε σημαντικά βήματα προόδου, όπως συνοπτικά περιγράφεται στο πρώτο μέρος του άρθρου, καθιστώντας τον τομέα Ε&Τ ένα από τους πιο δυναμικούς στον Οργανισμό.

Στο δεύτερο μέρος του άρθρου γίνεται ανάλυση των ορίων και περιορισμών που ανιχνεύονται και που επιβάλλουν τον προσεκτικό σχεδιασμό των επόμενων κινήσεων ώστε να μπορέσει να υπάρξει περαιτέρω πρόοδος.

Τέλος, στο τρίτο μέρος του άρθρου αναλύονται οι προοπτικές οι οποίες υπάρχουν για στενότερη Ε&Τ συνεργασία στο υπάρχον τοπίο και παρά τους όποιους περιορισμούς, και σκιαγραφούνται κάποιες ρεαλιστικές προτάσεις η υλοποίηση των οποίων θα μπορούσε να οδηγήσει σε ακόμα πιο ουσιαστική συνεργασία με απτά και μετρήσιμα αποτελέσματα.

Επιτεύγματα

Σε αυτό το μέρος του άρθρου, θα αναφερθούμε συνοπτικά σε δράσεις

με έντονα πολιτικό χαρακτήρα όπως η υιοθέτηση του «Σχεδίου Δράσης ΟΣΕΠ για Συνεργασία στην Επιστήμη και Τεχνολογία» ή στην θεσμοθέτηση της συνεργασίας μεταξύ των Ακαδημιών Επιστημών των κρατών μελών του ΟΣΕΠ, όσο και σε δράσεις πιο επιχειρησιακού χαρακτήρα όπως η «μελέτη του Ερευνητικού Δυναμικού των χωρών του Ευξείνου Πόντου» ή η δημιουργία του Ταμείου Ανάπτυξης Έργων ΟΣΕΠ (Project Development Fund).

Προτού όμως αναφερθούμε στα παραπάνω επιτεύγματα πρέπει να σταθούμε στις *Διμερείς Διακρατικές Συμφωνίες Ε&Τ συνεργασίας* που έχουν συναφθεί μεταξύ των κρατών μελών του Οργανισμού και οι οποίες αποτελούν την βάση πάνω στην οποία οικοδομήθηκαν όλα τα επόμενα βήματα. Το δίκτυο αυτό των διμερών συνεργασιών είναι ανεξάρτητο και σε μεγάλο βαθμό προϋπήρχε του Οργανισμού, είναι πυκνό και εξακολουθεί να αναπτύσσεται, εκφράζει δε την θέληση των ερευνητικών κοινοτήτων των χωρών της περιοχής για συνεργασία σε κοινούς ερευνητικούς στόχους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Ελλάδα έχει συνάψει Διμερείς Διακρατικές Συνεργασίες με τα 9 από τα υπόλοιπα 11 κράτη μέλη του Οργανισμού. Οι διακρατικές αυτές συνεργασίες είναι ενεργές, χρηματοδοτούν κυρίως ανταλλαγές ερευνητών για έρευνα με κοινούς ερευνητικούς στόχους, πέρα δε από την επιθυμία της ερευνητικής κοινότητας για συνεργασία

με επιστήμονες της περιοχής, οι διακρατικές συνεργασίες εκφράζουν και το γενικότερο πολιτικό ενδιαφέρον της χώρας για την περιοχή του Ευξείνου Πόντου.

Υιοθέτηση του Σχεδίου Δράσης ΟΣΕΠ για Συνεργασία στην Επιστήμη και Τεχνολογία ("BSEC Action Plan on Cooperation in Science and Technology")

Αναμφισβήτητα, η πιο σημαντική πολιτική πρωτοβουλία που αναπτύχθηκε στον τομέα της Ε&Τ ήταν η προετοιμασία του Σχεδίου Δράσης "BSEC Action Plan on Cooperation in Science and Technology", το οποίο υιοθετήθηκε από τους Υπουργούς αρμόδιους για θέματα Έρευνας και Τεχνολογίας των κρατών μελών του ΟΣΕΠ (Αθήνα, 28 Σεπτεμβρίου 2005) και επικυρώθηκε στη συνέχεια από το Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών του ΟΣΕΠ (Κισινάου, 28 Οκτωβρίου 2005). Το Σχέδιο Δράσης αναγνωρίζει την σημασία της Ε&Τ συνεργασίας μεταξύ των χωρών της περιοχής ως μοχλό για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία και, αφετέρου, προτείνει σειρά δράσεων στις οποίες θα πρέπει κατά προτεραιότητα να εστιάσει η Ε&Τ συνεργασία σε περιφερειακό επίπεδο. Το Σχέδιο Δράσης επικεντρώνεται βέβαια στη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών ΟΣΕΠ,

κάνει όμως παράλληλα ρητή αναφορά και στην ενδυνάμωση της συνεργασίας ΟΣΕΠ-ΕΕ που αποτελεί στόχο του Οργανισμού αλλά και των κρατών μελών. Επίσης, το κείμενο σκιαγραφεί πιθανούς μηχανισμούς και διαδικασίες για την υλοποίηση των στόχων του.³

Το ΔΙΚΕΜΕΠ συνέβαλε καθοριστικά στην διαδικασία προετοιμασίας και υιοθέτησης του Σχεδίου Δράσης σε δύο επίπεδα:

- Υπό την ιδιότητά του ως το αναγνωρισμένο think-tank του ΟΣΕΠ προετοίμασε το πρώτο σχέδιο του κειμένου το οποίο παρουσίασε στην Ομάδα Εργασίας ΟΣΕΠ για την Ε&Τ, που αποτελεί το θεσμικό όργανο για την σχετική διαβούλευση μεταξύ των κρατών μελών του Οργανισμού.
- Παράλληλα, εξασφάλισε την αναγκαία χρηματοδότηση για την διεξαγωγή των απαιτούμενων συναντήσεων τόσο της Ομάδας Εργασίας Ε&Τ του ΟΣΕΠ όσο και της Υπουργικής Διάσκεψης. Η χρηματοδότηση προήλθε μέσω σχετικής πρότασης που το ΔΙΚΕΜΕΠ προετοίμασε και κατέθεσε στα πλαίσια του 6ου Προγράμματος Πλαισίου για την Έρευνα (6ΠΠ) της ΕΕ και η οποία αξιολογήθηκε θετικά και χρηματοδοτήθηκε (έργο "Action Plan in Science and Technology for the Black Sea countries - Action Plan-BS").

³ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το σχέδιο δράσης βλ. George Bonas, επιμ., *BSEC Action Plan on Cooperation in Science and Technology: A Compendium* (Athens: ICBSS, 2006). George Bonas και Dimitrios Filippidis, "Science and Technology in the BSEC Region: Proposals for enhanced cooperation", *ICBSS Policy Brief*, αρ. 4 (Athens: ICBSS, Ιούλιος 2007).

Το Σχέδιο Δράσης έχει διάρκεια 4 ετών και έχει ήδη προκαλέσει μια δυναμική στην περιοχή και μια κινητοποίηση των κρατών μελών για την επίτευξη των στόχων του. Είναι χαρακτηριστικό ότι λίγους μήνες μετά την υιοθέτησή του, τον Μάρτιο του 2006, επίσης στην Αθήνα, η Ομάδα Εργασίας E&T υιοθέτησε ένα Πρόγραμμα Εργασίας (Work Programme) που καταγράφει λεπτομερώς τις τρέχουσες εξελίξεις και συγκεκριμενοποιεί τους στόχους και τις προτεραιότητες για το άμεσο μέλλον. Στη συνέχεια, τον Οκτώβριο του 2007, οργάνωθηκε στην Κωνσταντινούπολη Υπουργική Διάσκεψη για την πρώτη αποτίμηση και κυρίως επαναβεβαίωση των στόχων του Σχεδίου Δράσης.

Συνεργασία των Εθνικών Ακαδημιών Επιστημών

Στις περισσότερες από τις χώρες της περιοχής του Ευξείνου Πόντου οι Εθνικές Ακαδημίες Επιστημών εξακολουθούν να αποτελούν τους σημαντικότερους ερευνητικούς φορείς σε αριθμό ερευνητών, ερευνητικών αποτελεσμάτων και υποδομών, παρά τις δομικές αλλαγές στο ερευνητικό σύστημα αρκετών χωρών οι οποίες είναι ακόμα και σήμερα ανολοκλήρωτες. Το ΔΙΚΕΜΕΠ αντιλαμβανόμενο το δυναμικό της E&T συνεργασίας στην περιοχή και τη σημασία των Ακαδημιών Επιστημών ιδιαίτερα δε σε μια περίοδο που η δραστηριότητα της Ομάδας Εργασίας E&T ήταν περιορισμένη, προετοίμασε και οργάνωσε το 1ο Συνέδριο των Αντιπρο-

σώπων των Εθνικών Ακαδημιών των χωρών μελών του ΟΣΕΠ (Αθήνα, 15-17 Απριλίου 2002) το οποίο αποτέλεσε ορόσημο για την προώθηση της συνεργασίας στην E&T. Κατά την διάρκεια του συνεδρίου συζητήθηκαν οι σημαντικότερες προτεραιότητες για την συνεργασία μεταξύ των χωρών του ΟΣΕΠ και της ΕΕ στον τομέα της E&T.

Το παραπάνω Συνέδριο αποτέλεσε το έναυσμα μιας σειράς πρωτοβουλιών που ανέλαβε στη συνέχεια το ΔΙΚΕΜΕΠ κατατάσσοντας τον τομέα της E&T πρωτοπόρο στα πλαίσια του Οργανισμού.

Η πρωτοβουλία συνεχίστηκε με το 2ο Συνέδριο των Αντιπροσώπων των Εθνικών Ακαδημιών των χωρών μελών του ΟΣΕΠ (Αττάλεια, 6-7 Απριλίου 2006) το οποίο έλαβε χώρα στα πλαίσια του έργου 'Research Potential of the Black Sea countries' (BS-ResPot) με συντονιστή το ΔΙΚΕΜΕΠ. Στο συνέδριο αυτό επαναβεβαιώθηκε η πρόθεση των Ακαδημιών για περαιτέρω συνεργασία, ενώ δόθηκε η ευκαιρία στους αντιπροσώπους να συζητήσουν για τα μελλοντικά βήματα τα οποία πρέπει να γίνουν ώστε να ενισχυθούν οι δεσμοί μεταξύ των Ακαδημιών της περιοχής και της ΕΕ.

Παράλληλα, μετά από απόφαση του 1ου Συνεδρίου των Αντιπροσώπων των Εθνικών Ακαδημιών των χωρών μελών του ΟΣΕΠ εγκαθιδρύθηκε το Συμβούλιο των Προέδρων των Εθνικών Ακαδημιών των χωρών μελών του ΟΣΕΠ. Η 1η Συνάντηση του Συμβουλίου έγινε στο Κίεβο, στις

9-10 Δεκεμβρίου 2002 και η 2η στην Άγκυρα στις 5 Οκτωβρίου 2007.

Μελέτη του Ερευνητικού Δυναμικού των χωρών της περιοχής του Ευξείνου Πόντου ("Research Potential of the Black Sea countries - BS-ResPot")

Η εκπόνηση της μελέτης για το ερευνητικό δυναμικό των χωρών της περιοχής του Ευξείνου Πόντου ήταν μια πρωτοβουλία του ΔΙΚΕΜΕΠ η οποία χρηματοδοτήθηκε από το 6ΠΠ μέσω του έργου "Research Potential of the Black Sea Countries" (BS-ResPot). Στο έργο συνεργάστηκαν με το ΔΙΚΕΜΕΠ, που είχε το γενικό συντονισμό, το Joanneum Research (Αυστρία), η Τουρκική Ακαδημία Επιστημών (TÜBA) και το STEPS Centre της Ουκρανικής Ακαδημίας Επιστημών.

Κύριος στόχος του έργου αυτού, ήταν η δημιουργία για πρώτη φορά ενός αξιόπιστου επιστημονικού υπόβαθρου που θα επέτρεπε στη συνέχεια τη μετατροπή σε συγκεκριμένες δράσεις της υπαρκτής πολιτικής βούλησης των χωρών μελών του ΟΣΕΠ για συνεργασία στον τομέα της E&T.

Η μελέτη περιλαμβάνει αφενός μια συστηματική καταγραφή του ερευνητικού συστήματος για καθεμιά από τις 12 χώρες του Οργανι-

σμού, σε καθορισμένη και συγκρίσιμη μορφή («κάθετα» - ανά χώρα), και αφετέρου την συγκριτική μελέτη επιμέρους δεικτών E&T απόδοσης (π.χ. αριθμός δημοσιεύσεων και πατεντών, δαπάνες για την Έρευνα, κ.λπ.), για το σύνολο των κρατών μελών του Οργανισμού («οριζόντια» - ανά δείκτη). Στη συνέχεια η μελέτη καταλήγει σε προτάσεις για την ενδυνάμωση του ερευνητικού δυναμικού και της συνεργασίας μεταξύ των χωρών, ενώ εστιάζει και σε θέματα ειδικότερου ενδιαφέροντος για τον Οργανισμό, όπως του ρόλου των Εθνικών Ακαδημιών Επιστημών και της δυνατότητας εγκαθίδρυσης ενός Κέντρου Καινοτομίας για τον Εύξεινο Πόντο (Black Sea Innovation Centre).⁴

Στο πλαίσιο του ίδιου έργου ήταν επίσης σημαντική η οργάνωση ημερίδων εργασίας (workshops) σε τρεις θεματικές ενότητες («Περιβάλλον», «Τρόφιμα, Γεωργία και Βιοτεχνολογία» και «Ενέργεια»), όπου εμπειρογνώμονες στις παραπάνω ενότητες τόσο από την περιοχή όσο και από την ΕΕ διατύπωσαν προτάσεις για ερευνητικά πεδία αμοιβαίου ενδιαφέροντος τα οποία θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν στη διάρκεια του Ευρωπαϊκού 7ου Προγράμματος Πλαίσιου που μόλις ξεκινούσε.⁵

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το έργο BS-ResPot, βλ. George Bonas, *Research Potential of the Black Sea countries: Recommendations for RTD Policies* (Athens: ICBSS, 2007), http://icbss.org/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=62

⁵ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα συμπεράσματα των εργαστηρίων βλ. George Bonas και Dimitrios Filippidis, επιμ., *Scientific and Technological Cooperation in the Black Sea Region: Policy Issues and Research Topics* (Athens: ICBSS, 2007), http://icbss.org/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=62

Ταμείο Ανάπτυξης Έργων του ΟΣΕΠ (Project Development Fund - PDF)⁶

Το Ταμείο Ανάπτυξης Έργων του ΟΣΕΠ (Project Development Fund - PDF) δημιουργήθηκε με το Ψήφισμα (απαιτεί την συναίνεση όλων των κρατών μελών) του 7ου Συμβουλίου των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών του ΟΣΕΠ (Τίρανα, 25 Οκτωβρίου 2002) με σκοπό την ενίσχυση έργων, σε πρωταρχικό στάδιο, με έντονο περιφερειακό χαρακτήρα. Το PDF αποτελεί μια πολύ σημαντική εξέλιξη στο πλαίσιο του Οργανισμού καθώς για πρώτη φορά τα κράτη μέλη αποφάσισαν να δημιουργήσουν ένα κοινό ταμείο για τη στήριξη έργων που επιλέγονται κυρίως με αξιοκρατικά και κατά δεύτερο μόνο λόγο με πολιτικά κριτήρια. Το PDF δεν αποτελεί εργαλείο σχεδιασμένο αποκλειστικά για τη χρηματοδότηση της Ε&Τ αλλά αντίθετα, χρηματοδοτεί όλους τους τομείς δραστηριότητας του Οργανισμού. Παρόλα αυτά έχει ήδη στηρίξει πολλά έργα του τομέα Ε&Τ, ενώ όπως διαπιστώνεται υπάρχει μια εξαιρετικά αυξημένη ροή αιτήσεων για χρηματοδότηση στον τομέα αυτό, γεγονός το οποίο δείχνει την επιθυμία και ανάγκη για συνεργασία των ερευνητών της περιοχής.

Όρια και περιορισμοί

Όπως συμπεραίνουμε από τα παραπάνω, πολλά βήματα έχουν γί-

νει στην Επιστημονική και Τεχνολογική συνεργασία μεταξύ των χωρών του Οργανισμού. Τα βήματα αυτά αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία αν ληφθούν υπόψη οι υπάρχουσες συνθήκες και τα όρια που αυτές θέτουν, όπως συνοπτικά θα περιγράψουμε στη συνέχεια.

Για τα περισσότερα κράτη μέλη του Οργανισμού (10 από τα 12 κράτη) κύριο μέλημα αποτέλεσε η αναδιοργάνωση του ερευνητικού τους συστήματος μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και στην μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Ακόμα και σήμερα, οι εσωτερικές δομές και ισορροπίες σε πολλές χώρες δεν έχουν αποκρυσταλλωθεί και το θέμα αυτό εξακολουθεί να απορροφά μεγάλο μέρος των πόρων και του δυναμισμού των κύριων πρωταγωνιστών (διοίκηση, ερευνητικοί φορείς, πανεπιστήμια, κ.λπ.). Θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι προσπάθειες αναδιοργάνωσης γίνονται σε ένα εξαιρετικά δυσμενές περιβάλλον λόγω των τεράστιων οικονομικών προβλημάτων και των συνεπαγόμενων περικοπών στις δαπάνες για την Έρευνα που είχαν σαν επακόλουθο την ακατάπαυστη διαρροή εγκεφάλων (brain drain), την απαξίωση του έργου του ερευνητή και την απαξίωση των ερευνητικών υποδομών.

Ταυτόχρονα, για κάποια κράτη μέλη του Οργανισμού (την Ελλάδα στην αρχή, την Βουλγαρία, την Ρουμανία και την Τουρκία στη συνέχεια),

⁶ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το PDF, βλ. http://www.bsec-organization.org/main.aspx?ID=Project_Development_Fund

η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή το καθεστώς Υποψήφιας ή/και Συνδεδεμένης χώρας με το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Ε&Τ, οδήγησε στον επαναπροσδιορισμό των προτεραιοτήτων του Ερευνητικού συστήματος με βάση τους στόχους της ΕΕ. Το ίδιο ισχύει σε μικρότερο βέβαια βαθμό και για την Αλβανία και την Σερβία που επίσης στρέφονται προς τα ειδικά Προγράμματα που έχει σχεδιάσει η ΕΕ για τα Δυτικά Βαλκάνια. Για όλες τις παραπάνω χώρες η Ε&Τ συνεργασία στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ έπεται της ανάγκης για συνεργασία με την ΕΕ.

Σε ένα άλλο επίπεδο, θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη οι αδυναμίες που έχουν επισημανθεί από πολιτικής πλευράς σχετικά με την λειτουργία και αποτελεσματικότητα του Οργανισμού: συχνά μειωμένη απόδοση και έλλειψη συνέχειας και σταθερότητας στο έργο των Ομάδων Εργασίας, έλλειψη μηχανισμού συστηματικής παρακολούθησης της υλοποίησης των αποφάσεων από πλευράς Διεθνούς Γραμματείας, κ.λπ.

Ένας τελευταίος αλλά εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η έλλειψη χρηματοδότησης από τον Οργανισμό, η οποία θα λειτουργούσε ως κίνητρο ή πόλος συσπείρωσης για συντονισμένη κοινή δράση στην Ε&Τ.

Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες αυτές, αφενός μεγιστοποιείται η αξία και σημασία των βημάτων και επιτευγμάτων που έχουν ήδη γίνει, αφετέρου όμως γίνονται φανερά και

τα όρια πέρα από τα οποία η όποια ενέργεια ή πρωτοβουλία θα απαιτήσει εξαιρετικά προσεκτικό σχεδιασμό και ιδιαίτερη προσπάθεια για να μπορέσει να υλοποιηθεί. Με άλλα λόγια, αποτέλεσε επίτευγμα η υιοθέτηση ενός Σχεδίου Δράσης για την Ε&Τ στο πλαίσιο του Οργανισμού, με δεδομένες τις εσωτερικές δυσκολίες της κάθε χώρας, τις συχνά αποκλίνοσες προτεραιότητες, την έλλειψη ισχυρού συντονισμού από πλευράς Ομάδας Εργασίας και Διεθνούς Γραμματείας και, βέβαια, την έλλειψη οικονομικών κινήτρων. Πώς όμως θα πάμε ένα βήμα παραπέρα, δηλαδή σε πιο δεσμευτικές αποφάσεις και σε πιο συγκεκριμένες δράσεις, λαμβάνοντας υπόψη το υπάρχον πλαίσιο και τα όρια που αυτό επιβάλλει;

Οι επόμενοι στόχοι

Για τον σχεδιασμό των επόμενων στόχων Ε&Τ συνεργασίας των κρατών μελών ΟΣΕΠ, θα πρέπει καταρχήν να ληφθεί υπόψη το γενικότερο πολιτικό πλαίσιο, το οποίο στην παρούσα συγκυρία είναι ευνοϊκό: ο Οργανισμός εόρτασε πρόσφατα τα 15 χρόνια του και είναι πλέον επιτακτικό το αίτημα από πλευράς πολιτικής ηγεσίας για πιο ουσιαστικές και συγκεκριμένες δράσεις.

Ταυτόχρονα, υπάρχει αυξημένο ενδιαφέρον από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον Οργανισμό (Black Sea Synergy) και για την ενίσχυση της συνεργασίας μαζί του, πράγμα που δημιουργεί ευκαιρίες

και για τη συνεργασία μεταξύ των χωρών ΟΣΕΠ.

Στο πλαίσιο αυτό, η Γενική Διεύθυνση Έρευνας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αποφάσισε πρόσφατα να χρηματοδοτήσει έργα τύπου “INCUNET” που αποβλέπουν στην ενίσχυση του πολιτικού διαλόγου για τον προσδιορισμό κοινών ερευνητικών προτεραιοτήτων. Το έργο ‘INCUNET’ που αφορά την Ανατολική Ευρώπη και Κεντρική Ασία (Eastern Europe and Central Asia-EECA), που περιλαμβάνει σχεδόν όλες τις χώρες ΟΣΕΠ, το έχει σχεδιάσει και αναλάβει ως συντονιστής το ΔΙΚΕΜΕΠ ως αναγνώριση του καθοριστικού του ρόλου στην υιοθέτηση του Σχεδίου Δράσης αλλά και της υλοποίησης άλλων έργων στην περιοχή. Το έργο αυτό (IncoNet EECA) στο οποίο μετέχουν φορείς από 21 χώρες, περιλαμβάνει την δημιουργία μιας Περιφερειακής Πλατφόρμας Διαλόγου EU-EECA αλλά και την στήριξη της λειτουργίας της Ομάδας Εργασίας ΟΣΕΠ για την Ε&Τ.⁷ Δίνεται συνεπώς η δυνατότητα μιας πιο συστηματικής και ουσιαστικής λειτουργίας της Ομάδας Εργασίας γεγονός που δημιουργεί το πλαίσιο για την προώθηση πρωτοβουλιών και στο εσωτερικό του Οργανισμού.

Μέσα από το ίδιο έργο θα υπάρξει η δυνατότητα υποστήριξης μιας Υπουργικής Διάσκεψης χωρών ΟΣΕΠ το 2010 δηλαδή αμέσως μετά τη λήξη του 4ετούς διάρκειας Σχεδί-

ου Δράσης Ε&Τ όταν θα απαιτείται η αποτίμησή του και ενδεχομένως η ανανέωση ή μετεξέλιξή του.

Είναι αυτονόητο ότι τόσο η στήριξη της Ομάδας Εργασίας όσο και η σύγκλιση μιας Υπουργικής Διάσκεψης, θα γίνουν μέσω των θεσμοθετημένων διαδικασιών του Οργανισμού, δηλαδή υπό την ευθύνη και αιγίδα της Προεδρίας του Οργανισμού και με την συνδρομή της Χώρας-Συντονιστή για την Ε&Τ. Παρόλα αυτά, γίνεται φανερός ο καταλυτικός ρόλος του ΔΙΚΕΜΕΠ στον Οργανισμό: το ΔΙΚΕΜΕΠ συνδυάζοντας αφενός βαθιά γνώση των αναγκών και στόχων του Οργανισμού και, αφετέρου, την τεχνογνωσία αξιοποίησης ευκαιριών χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όπου έχει κατακτήσει το ρόλο αξιόπιστου συνομιλητή, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την υλοποίηση μελλοντικών κινήσεων που θα συν-αποφασισθούν από τα κράτη μέλη του Οργανισμού και από τα θεσμικά του όργανα.

Πέρα από την προαναφερθείσα στήριξη της λειτουργίας της Ομάδας Εργασίας ΟΣΕΠ για την Ε&Τ και την πρόνοια για ενδεχόμενη Υπουργική Διάσκεψη το 2010, αυτό που αποτελεί πραγματική πρόκληση και πολιτικό στόχο για τον Οργανισμό είναι η υλοποίηση συγκεκριμένων και συνεπώς πιο δεσμευτικών δράσεων. Ο τομέας της Ε&Τ είναι ίσως ο πιο πρόσφορος για μια τέτοια πρωτοβουλία δεδομένου ότι δεν υπάρχουν

⁷ Για περισσότερες πληροφορίες για το έργο IncoNet EECA, βλ. www.inco-eeca.net

ουσιαστικά πολιτικά ή οικονομικά εμπόδια ή ανταγωνισμοί, όπως ίσως συμβαίνει σε άλλους τομείς, ενώ ταυτόχρονα η Ε&Τ είναι τομέας που από τη φύση του ξεπερνάει τα εθνικά όρια και είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την διεθνή συνεργασία.

Μια τέτοια δεσμευτική δράση για τα κράτη μέλη του ΟΣΕΠ θα μπορούσε να στηριχθεί στις πολυάριθμες διμερείς συνεργασίες στην Ε&Τ που υλοποιούνται από χρόνια μεταξύ των χωρών του Οργανισμού. Θα μπορούσε για παράδειγμα να υπογραφεί μια *δεσμευτική συμφωνία* μεταξύ των κρατών μελών που θα περιλαμβάνει:

- Την δημιουργία και δημοσίευση μιας λίστας βασικών ερευνητικών υποδομών υπερεθνικού χαρακτήρα με βάση τις προτάσεις κάθε χώρας.
- Την υποχρεωτική ένταξη μιας δράσης του τύπου «πρόσβαση σε ερευνητικές υποδομές ΟΣΕΠ» κάθε φορά που επαναδιαπραγματεύεται και ανανεώνεται μια διμερής διακρατική συμφωνία Ε&Τ.

Κατά τα λοιπά η ενδεχόμενη χρηματοδότηση τέτοιων δράσεων θα ακολουθήσει τις συνήθεις διαδικασίες των διμερών διακρατικών συμφωνιών Ε&Τ, δεν θα απαιτηθούν δηλαδή επιπλέον κονδύλια ή ειδικές διαδικασίες. Τα οφέλη όμως από μια τέτοια συμφωνία θα είναι πολυεπίπεδα: ο κοινός και δεσμευτικός χαρακτήρας της συμφωνίας για πρώτη φορά στον Οργανισμό, η χρηματοδότηση διμερών μεν δραστηριοτήτων που θα αφορούν όμως και θα "φέρουν το λογότυπο" ΟΣΕΠ, η προβολή υποδο-

μών ιδιαίτερης σημασίας που ήδη υπάρχουν στις χώρες ΟΣΕΠ, κ.λπ.

Η σύναψη μιας τέτοιας δεσμευτικής συμφωνίας θα χρειασθεί προσεκτικό συντονισμό με τις διαδοχικές Προεδρίες του Οργανισμού, με την Χώρα-Συντονιστή για την Ε&Τ, με την Διεθνή Γραμματεία και βέβαια με όλα τα κράτη μέλη. Το ΔΙΚΕΜΕΠ μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην προσπάθεια αυτή, καθώς μέσα από τις πρωτοβουλίες που έχει ήδη αναλάβει (στο πλαίσιο του έργου IncoNet EECA) έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την υλοποίηση της προσπάθειας αυτής: στήριξη της Ομάδας Εργασίας για την Ε&Τ όπου θεσμικά θα συζητηθεί και προετοιμασθεί μια τέτοια συμφωνία, και στήριξη μιας Υπουργικής Διάσκεψης στην οποία θα μπορούσε τελικά να υπογραφεί η συμφωνία.

Οι παραπάνω στόχοι συνάδουν απόλυτα με τις συζητήσεις και την προσπάθεια που γίνεται στο επίπεδο του Οργανισμού για την ενίσχυση του ρόλου των Ομάδων Εργασίας και για την βελτίωση της λειτουργίας τους. Συνεπώς, η επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων θα αποτελέσει πιλοτική εφαρμογή ενός πιο αποτελεσματικού τρόπου λειτουργίας του τομέα Ε&Τ ο οποίος θα αποτελέσει και παράδειγμα προς μίμηση για άλλους τομείς δραστηριότητας του Οργανισμού.

Συμπεράσματα

Με βάση όσα προαναφέραμε τα οποία ουσιαστικά αφορούν μόνο την

τελευταία πενταετία, γίνεται φανερό ότι ο τομέας της Ε&Τ είναι από τους πιο δυναμικούς και παραγωγικούς στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ.

Από την πλευρά της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δείχνει αυξημένο ενδιαφέρον για την περιοχή σε γενικότερο πολιτικό επίπεδο, ιδιαίτερα δε στον τομέα της Ε&Τ έχει προχωρήσει ακόμα περισσότερο: όχι μόνο έχει στηρίξει οικονομικά πολλές πρωτοβουλίες που έχουν υλοποιηθεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη αλλά μετέχει ως παρατηρητής και στις συναντήσεις της Ομάδας Εργασίας Ε&Τ του Οργανισμού ήδη από τις αρχές του 2005, μετά από πρόσκληση της τότε Ελληνικής Προεδρίας του Οργανισμού και ενόψει των διαβουλεύσεων για την προετοιμασία του Σχεδίου Δράσης.

Το ΔΙΚΕΜΕΠ αποτέλεσε τον πρωτοπόρο και καταλύτη στην εντυπωσιακή κινητικότητα του τομέα Ε&Τ στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ: ξεκινώντας από την Διάσκεψη των Ακαδημιών το 2002, μέσα από προσεκτικά μελετημένα βήματα τόσο σε επιστημονικό επίπεδο (μελέτη “BS-ResPot”) όσο και σε πολιτικό επίπεδο (προετοιμασία του Σχεδίου Δράσης) και σε στενή συνεργασία με τα θεσμικά όργανα και τα κράτη μέλη του Οργανισμού, έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη τόσο των κρατών μελών του ΟΣΕΠ όσο και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που το θεωρεί σταθερό και αξιόπιστο συνομιλητή στην προσέγγισή της με την περιοχή και δίαυλο για την χρηματοδότηση δράσεων Ε&Τ προς όφελος των κρατών μελών του ΟΣΕΠ.

Αυτή τη στιγμή και ως απόρροια των παραπάνω, το ΔΙΚΕΜΕΠ συντονίζει ένα εξαιρετικά σημαντικό έργο στο χώρο του πολιτικού διαλόγου ΕΕ - ευρύτερης περιοχής Ευξείνου Πόντου (IncoNet EECA), επικεφαλής μιας ομάδας φορέων από 21 χώρες. Το έργο αυτό εκτός από τη γενικότερη πολιτική του σημασία, περιλαμβάνει και συγκεκριμένες δράσεις υποστήριξης των λειτουργιών του Οργανισμού: στήριξη της Ομάδα Εργασίας Ε&Τ και στήριξη μιας πιθανής Υπουργικής Διάσκεψης το 2010, όταν το Σχέδιο Δράσης θα έχει λήξει και θα χρειάζεται η υιοθέτηση στο υψηλότερο πολιτικό επίπεδο νέων στόχων.

Η ευνοϊκή αυτή συγκυρία, που είναι αποτέλεσμα συστηματικού σχεδιασμού και συνεπούς υλοποίησης των επιμέρους βημάτων, δίνει την δυνατότητα επιδίωξης ενός πιο φιλοδοξου αλλά ταυτόχρονα και ρεαλιστικού στόχου: της σύναψης μιας δεσμευτικής συμφωνίας μεταξύ των κρατών μελών ΟΣΕΠ στο χώρο της Ε&Τ, με τα χαρακτηριστικά που περιγράφηκαν παραπάνω. Μια τέτοια συμφωνία θα δώσει μια νέα δυναμική στη συνεργασία μέσα στον Οργανισμό και θα αποτελέσει παράδειγμα και για άλλους τομείς δραστηριότητάς του.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι μεγάλα βήματα προόδου έχουν γίνει την τελευταία πενταετία στον τομέα Ε&Τ στον ΟΣΕΠ, λόγω της βούλησης των κρατών μελών και της επιστημονικής κοινότητας για αυξημένη συνεργασία, του ενδιαφέ-

ροντος και της στήριξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και βέβαια χάρη στις συστηματικές προσπάθειες του ΔΙΚΕΜΕΠ. Επίσης πολλές και σημα-

ντικές δραστηριότητες βρίσκονται σε εξέλιξη ή σχεδιάζονται με προσεκτικό και ρεαλιστικό τρόπο ώστε να αποτελέσουν τις αυριανές επιτυχίες.

Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας στη Μεταψυχροπολεμική εποχή

Σε αναζήτηση μίας στρατηγικής (διαπεριφερειακής) συμμαχίας με την ΕΕ

"Who rules East Europe commands the Heartland;
Who rules the Heartland commands the World-Island;
Who rules the World-Island commands the world."¹

"Who controls the rimland rules Eurasia;
who rules Eurasia controls the destinies of the world."²

Εισαγωγή: Το μεταψυχροπολεμικό *momentum* της περιοχής

Ο Zbigniew Brzezinski, ακολουθώντας την παράδοση των Halford Mackinder και Nicholas Spykman και

Γράφει

ο ΓΙΑΝΝΗΣ
ΤΣΑΝΤΟΥΛΗΣ

Ερευνητής στο Διεθνές
Κέντρο Μελετών
Ευξείνου Πόντου

αναφερόμενος στην γεωπολιτική θεώρηση του μεταψυχροπολεμικού κόσμου στο έργο του *The Grand Chessboard*, παρομοίασε τον γεωπολιτικό χώρο της Ευρασίας με μία σκακιέρα πάνω στην οποία εξελισσόταν ο αγώνας και η αναζήτηση για παγκόσμια κυριαρχία στον 21ο αιώνα. Ειδικότερα για την ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, την

¹ Sir Halford John Mackinder, "The Geographical Pivot of History", *The Geographical Journal* 23, αρ. 4 (Απρίλιος 1904): 421-437.

² Nicholas John Spykman, *The Geography of the Peace* (New York: Harcourt, Brace and Co., 1944), 43.

οποία εντόπιζε στη συμβολή της νότιας και δυτικής Ευρασίας, ανέφερε μεταξύ άλλων τα πλούσια ενεργειακά αποθέματα της περιοχής ως την σημαντικότερη παράμετρο προσδιορισμού των κανόνων του «μεγάλου παιχνιδιού» (Great Game) στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον. Μελετώντας σήμερα τα σχόλια και τις παρατηρήσεις του σχετικά με τη γεωπολιτική βαρύτητα της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι η ανάλυση του υπήρξε ιδιαίτερα εύστοχη και συγχρόνως σημαντικά επίκαιρη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια.³

Πράγματι, μέσα στον κυκεώνα των αλλαγών που προκάλεσε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου στην δομή και στην λειτουργία του συστήματος των διεθνών σχέσεων, η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας με ταχείς ρυθμούς άρχισε να αναπτύσσει μία περιφερειακή διάσταση/ταυτότητα και να μετατοπίζεται σταδιακά στο επίκεντρο της προσοχής αποτελώντας, ως ένα βαθμό, ένα από τα «γεωπολιτικά λάφυρα» της εποχής και σημείο αναφοράς του γεωστρατηγικού σχεδιασμού της Ένωσης. Μέχρι την κατάργηση του διπολισμού, η Μαύρη Θάλασσα βρισκόταν σε καθεστώς απομόνωσης ακόμη και –κατά έναν παράδοξο τρόπο– εντός της

επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων. Από πολλές απόψεις, όπως εύστοχα επισήμανε ο Ronald Asmus, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας υπήρξε το «τρίγωνο των Βερμούδων» για το δυτικό πολιτικό και ακαδημαϊκό κόσμο.

Από το περιθώριο στο προσκήνιο των νέων συσχετισμών ισχύος

Σχετικά με την στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τόσο η προετοιμασία για την εγκαθίδρυση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης όσο και το ότι προτεραιότητα είχε δοθεί στις προετοιμασίες για την ένταξη των νέων κρατών συνέβαλλαν αποφασιστικά στο να τοποθετηθεί η Μαύρη Θάλασσα στο περιθώριο των εξελίξεων. Κυρίως όμως, όπως εύστοχα το διατύπωσε ο Chris Hill, η ΕΕ την δεκαετία του 1990 δεν διέθετε τις απαιτούμενες θεσμικές δομές και τα κατάλληλα εργαλεία πολιτικής για να κινηθεί με αποτελεσματικότητα στην διεθνή σκηνή και οποιαδήποτε προτροπή για ανάληψη δράσης διεθνώς, δεν ήταν ρεαλιστική.⁵ Πέρα όμως από τις θεσμικές δομές και τα εργαλεία πολιτικής, που έκαναν δειλά την εμφάνιση τους αρχικά με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και στη συνέχεια με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού δεν υπήρξε

³ Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard* (New York: Basic Books, 1997), 30-40.

⁴ Ο συγκεκριμένος όρος μπορεί να βρεθεί στο: Ronald Asmus "Developing a New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region", *Istanbul Paper*, αρ. 2 (German Marshall Fund, Ιούνιος 2004), 1.

⁵ Christopher Hill, "The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role", *Journal of Common Market Studies* 31, αρ. 3 (Σεπτέμβριος 1993): 315-318.

γενικά ο απαραίτητος πολιτικός δυναμισμός ώστε να διαμορφωθεί μία συνεκτική πολιτική προσέγγισης της ευρύτερης περιοχής της Μαύρης Θάλασσας. Όπως επισημαίνουν ο Βαλινάκης και ο Aydin, η ΕΕ δεν κατόρθωσε να ενισχύσει την διαδικασία της περιφερειακής ολοκλήρωσης στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, ιδίως μέσω της σύσφιξης των σχέσεων με τον ΟΣΕΠ, και να αναπτύξει μία διαπεριφερειακή σχέση.⁶ Το αξιοσημείωτο είναι ότι παρόλο που η διαδικασία της περιφερειακής συνεργασίας αντιμετωπίζεται από την ΕΕ ως μία διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και επιλυσής των διενέξεων, η περίπτωση του ΟΣΕΠ και των άλλων μικρότερης σημασίας περιφερειακών οργανισμών της περιοχής αποτέλεσαν σε ένα βαθμό την εξαίρεση.⁷

Επιπλέον, η Μαύρη Θάλασσα υπήρξε και σε πολιτισμικούς όρους μια «μαύρη τρύπα» στην ευρωπαϊκή

ιστορική συνείδηση. Η Ευρώπη τήρησε όχι μόνο στάση αδιαφορίας και απάθειας απέναντι στα προβλήματα της περιοχής, αλλά έδειξε και να πάσχει από ένα είδος ιστορικής αμνησίας αγνοώντας τον πλούσιο πολιτισμό και την ουσιαστική συμβολή της περιοχής στη διάδοση του δυτικού πολιτισμού.

Ουσιαστικά, η ΕΕ δραστηριοποιήθηκε στην περιοχή κυρίως μέσω της οικονομικής συνεργασίας και της προσφοράς τεχνικής βοήθειας αναπτύσσοντας διάφορα επενδυτικά και ενεργειακά προγράμματα για την περιοχή (TACIS, INOGATE, TRACECA κ.α.),⁸ καθώς και υιοθετώντας στο διμερές επίπεδο ξεχωριστά Συμφωνίες Συνεταιρισμού και Συνεργασίας (PCAs) και Κοινές Στρατηγικές για τη Ρωσία και την Ουκρανία.

Λαμβάνοντας υπόψη, όμως, τους νέους γεωπολιτικούς συσχετισμούς, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας

⁶ Yannis Valinakis, "The Black Sea Region: Challenges and Opportunities for Europe", *Chaillot Paper* 36, (Paris: WEU-ISS, Φεβρουάριος 1999), 54· Mustafa Aydin, "Europe's New Region: The Black Sea in the Wider European Neighborhood", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 5, αρ. 2 (Φεβρουάριος 2005): 257-283.

⁷ Roberto Aliboni, "Globalization and the wider Black Sea Area: Interaction with the European Union, Eastern Mediterranean and the Middle East", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 6, αρ. 2 (Ιούνιος 2006):162.

⁸ Η ΕΕ έχει αναπτύξει αρκετά προγράμματα τα οποία όμως είχαν αμιγώς τεχνικό χαρακτήρα και δεν διέθεταν ισχυρή πολιτική βάση. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν το INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe), με στόχους: τον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση των δικτύων μεταφοράς υδρογονανθράκων, που πάσχουν από παλαιότητα και ελλιπή συντήρηση, την αναζήτηση εναλλακτικών επιλογών για τη μεταφορά υδρογονανθράκων από την περιοχή της Κεντρικής Ασίας και της Κασπίας προς την Ευρώπη, πέραν αυτής που διέρχεται από τη Ρωσία, τη βελτίωση του περιφερειακού εμπορίου ενεργειακών προϊόντων και το TRACECA [το οποίο εστιάζει στη δημιουργία ενός ευρω-ασιατικού μεταφορικού διαδρόμου στον άξονα Κεντρική Ασία-Κασπία-Καύκασος-Μαύρη Θάλασσα-Ανατολική Ευρώπη. Για μία πρόσφατη επισκόπηση των τομέων συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και της ευρύτερης περιοχής του Εύξεινου Πόντου, βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «Συνέργεια του Εύξεινου Πόντου - Μία νέα πρωτοβουλία περιφερειακής συνεργασίας», Βρυξέλλες, 11.4.2007, COM(2007) 160 τελικό.

έχει αποκτήσει ένα νέο *momentum*. Σε αυτό συνηγορούν μία σειρά από παράγοντες. Συγκεκριμένα:

- i. Η δυναμική και πολυδιάστατη (οικονομική, ενεργειακή, πολιτική) πλέον παρουσία ισχυρών εξω-περιφερειακών δρώντων, ικανών να ανταγωνιστούν τα συμφέροντα της Ένωσης, και η ουσιαστική αναβάθμιση των κρατών της περιοχής, προεξέχοντος της Ρωσίας, που δείχνουν σταδιακά να αποκτούν σταθερό βηματισμό ξεπερνώντας το «ψυχροπολεμικό hangover» της μετάβασης.
- ii. Η γεωγραφική θέση της περιοχής, το γεγονός, δηλαδή, ότι η Μαύρη Θάλασσα αποτελεί κομβικό σημείο διέλευσης σημαντικών ενεργειακών πόρων, είτε μέσω των στενών του Βοσπόρου είτε μέσω διαφόρων αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, με κάποιους να βρίσκονται στο στάδιο της κατασκευής και της επεξεργασίας (π.χ. South Stream).⁹
- iii. Η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, όπως αυτή έχει εκφραστεί κυρίως μέσα από την αύξη-

ση του ΑΕΠ, των εμπορικών συναλλαγών και των ξένων επενδύσεων δημιουργώντας στην ανατολική της περιφέρεια μία ιδιαίτερος ελπιδοφόρα νέα αγορά.¹⁰

- iv. Τα ζητήματα ασφάλειας, καθώς η περιοχή φιλοξενεί τόσο μία σειρά από διακρατικές και «ενδοκρατικές» συρράξεις, γνωστές ως «παγωμένες διενέξεις» (Γεωργία-Αμπχαζία, Γεωργία-Νότια Οσσετία, Αζερμπαϊτζάν-Αρμενία, Μολδαβία-Υπερδνειστερία) όσο και άλλα ζητήματα ήπιας ασφάλειας όπως το οργανωμένο έγκλημα, η λαθρομετανάστευση κ.λπ.
- v. Οι ιδιαίτερα σύνθετες σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ-Ρωσίας, ΕΕ-Ρωσίας και η (προβληματική) ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στις θεσμικές δομές της ΕΕ.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες έχουν προσδώσει ένα γεωπολιτικό πλουραλισμό στην περιοχή μετατρέποντας την παράλληλα σε ένα πεδίο γεωπολιτικών ανταγωνισμών. Ιδίως οι πρόσφατες διευρύνσεις, με την ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στις ευρω-ατλαντικές δομές,

⁹ Όπως επισημαίνει ο Solana, η ΕΕ ήδη ικανοποιεί τις ενεργειακές της ανάγκες από εξωτερικές πηγές σε ποσοστό 50% και όλες οι ενδείξεις συγκλίνουν στο ότι αυτή η εξάρτηση θα προσεγγίσει το 90% για πετρέλαιο, το 70% για φυσικό αέριο και 66% για άνθρακα μέχρι το 2030. Πάνω από το 50% των εισαγωγών ενεργειακών πόρων –και κυρίως το φυσικό αέριο– αναμένεται να μεταφερθεί από την Μαύρη Θάλασσα. Βλ. Javier Solana, "Towards an EU external energy policy" (Ομιλία στο EU Energy Conference, Βρυξέλλες, 20 Νοεμβρίου, 2006) και Dimitrios Triantaphyllou "Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 7, αρ. 2 (Ιούνιος 2007): 289-302.

¹⁰ Όπως αναφέρεται σε έκθεση του Κέντρου Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών (CSIS), τα κράτη της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας παρουσιάζουν ετησίως αύξηση στο ΑΕΠ που κυμαίνεται από 5% έως 8% αν και πρέπει να σημειωθεί η χαμηλή βάση εκκίνησης της αναπτυξιακής δυναμικής για ορισμένες από τις χώρες της περιοχής. Βλ. "Economic Development and Security in the Black Sea region" (Report by the CSIS New European Democracies Project, 31 Οκτωβρίου 2006), 2-3.

αναδεικνύουν την αναβαθμισμένη σημασία της περιοχής καθώς συνολικά σηματοδότησαν σε ένα βαθμό την μετατόπιση των διαχωριστικών γραμμών του Ψυχρού Πολέμου από την καρδιά της ευρωπαϊκής ηπείρου στην ανατολική της περιφέρεια. Συνολικά, αυτοί οι παράγοντες αποδείχθηκαν βασικά συστατικά στοιχεία μιας ευρύτερης διαδικασίας που μετέβαλλε πλήρως την αρχιτεκτονική ασφάλεια της Ευρώπης δημιουργώντας, προεξέχοντος των ζητημάτων ενεργειακής ασφάλειας, ένα μάλλον περίπλοκο γεωπολιτικό πάζλ.

Η γεωπολιτική και γεωενεργειακή ταυτότητα της περιοχής

Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας είναι μια διακριτή γεωγραφική περιοχή πλούσια σε φυσικούς πόρους και τοποθετημένη στρατηγικά στη σύνδεση της Ευρωπαϊκής ηπείρου, της κεντρικής Ασίας και της Μέσης Ανατολής. Ως γεωπο-

λιτικό κατασκεύασμα –παρά ένα απλό γεωγραφικό διάστημα– καθώς η χρήση του σύνθετου όρου «ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας» υπερβαίνει τα απλά πολιτικά και γεωγραφικά κριτήρια και αναφέρεται σε μια έκταση που εκτείνεται από τη νοτιοανατολική Ευρώπη στις δυτικές ακτές της Κασπίας θάλασσας, ο γεωπολιτικός όρος «ευρύτερη Μαύρη Θάλασσα» έχει ως στόχο να παρουσιάσει όσο το δυνατόν πληρέστερα τους συσχετισμούς στην ταραχώδη μετα-σοβιετική Ευρασία.¹² Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, δύο είναι κυρίως οι θεματικές που συνδιαμορφώνουν το γεωπολιτικό προσανατολισμό της Ένωσης: η ασφάλεια και η ενέργεια.

Αντιμετωπίζοντας τις «παγωμένες διενέξεις»

Σχετικά με τα θέματα ασφάλειας, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας παρουσιάζει σχεδόν όλα τα είδη προκλήσεων ασφάλειας που χαρακτηρίζουν τη μεταψυχροπολεμική περίοδο.¹³ Οι αποσχιτικές τάσεις

¹¹ Η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας περιλαμβάνει την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και τη Μολδαβία στη δύση, την Ουκρανία και τη Ρωσία στο βορρά, τη Γεωργία, την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν στην ανατολή και την Τουρκία στο νότο. Παρόλο που η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Μολδαβία και η Ελλάδα δεν είναι παράκτια κράτη, η ιστορία, η εγγύτητα και οι στενοί τους δεσμοί με την περιοχή τους καθιστούν φυσικούς περιφερειακούς δράστες ('natural regional actors'). Πρέπει να αναφερθεί ότι υιοθετώ την προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και άλλων μελετητών (δηλ. Aydın et al.) προς τη γεωγραφία της περιοχής για ποικίλους λόγους και εφεξής όρους όπως «ο χώρος της Μαύρης Θάλασσας», «η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας» ή απλά «η Μαύρη Θάλασσα» θα υποδηλώνουν την ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας όπως ορίστηκε εδώ.

¹² Mustafa Aydın, "Regional Cooperation in the Black Sea and the role of Institutions", *Perceptions* (Φθινόπωρο 2005): 59-61

¹³ Δηλαδή, ο πολιτικο-οικονομικός μετασχηματισμός των πρόσφατα ανεξάρτητων κρατών, οι περιφερειακές συγκρούσεις και αυτονομιστικές κινήσεις, η δύσκολη διαδικασία του εκδημοκρατισμού, η εσωτερική και διεθνής τρομοκρατία, η ασφάλεια στην μεταφορά του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, οι οικολογικοί κίνδυνοι και η οικονομική υπανάπτυξη.

στην ανατολική γειτονιά της δεν αποτελούν μόνο πιθανές εστίες αποσταθεροποίησης, αλλά και σε ένα σημαντικό βαθμό κριτήριο για τις διμερείς και πολυμερείς σχέσεις που επιδιώκει να προωθήσει η ΕΕ με τα κράτη της περιοχής και όχι μόνο. Η σύγκρουση στην Υπερδνειστερία συνιστά μια δοκιμή για τις σχέσεις της ΕΕ με τη Μολδαβία, την Ουκρανία και τη Ρωσία. Οι συγκρούσεις στην Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία είναι μια δοκιμή για τις σχέσεις της ΕΕ με τη Γεωργία και τη Ρωσία και η σύγκρουση του Ναγκόρνο-Καραμπάχ εντοπίζεται στην καρδιά των σχέσεων της ΕΕ με την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν αποτελώντας, επίσης, σημαντικό παράγοντα στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκία και ΕΕ-Ρωσία. Ο Nicu Popescu ορθά υποστηρίζει ότι η ΕΕ δύσκολα θα διεκδικήσει έναν ενεργό ρόλο στην περιοχή χωρίς να διαταράξει τις λεπτές ισορροπίες στην περιοχή.¹⁴ Είναι δεδομένο όμως ότι, η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας συμπεριλαμβάνεται *de facto* στην ημερήσια διάταξη ασφάλειας της ΕΕ αφενός σε πρακτικό επίπεδο, με το διορισμό Ειδικών Αντιπροσώπων της ΕΕ για τον Καύκασο και τη Μολδαβία και αφετέρου σε εννοιολογικό επίπεδο, δεδομένου ότι η περιοχή έχει αναγνωρισθεί ως

μία περιοχή όπου τα κύρια εργαλεία της Κοινής και Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας μπορούν να βρουν πρακτική εφαρμογή.¹⁵

Ο ενεργειακός γρίφος

Μαζί με το ζήτημα των «παγωμένων συγκρούσεων» εξίσου σημαντικό, αν όχι σημαντικότερο, είναι το πολυσύνθετο ζήτημα της ενέργειας για την ΕΕ. Υποστηρίζεται ευρέως ότι τα ζητήματα σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια περιλαμβάνουν πρώτιστα, αλλά όχι αποκλειστικά, προβλήματα και ανησυχίες σχετικά με τη μεταφορά του φυσικού αερίου και του ακατέργαστου πετρελαίου στις εξωτερικές αγορές. Εντούτοις, αυτό δεν αντικατοπτρίζει πλήρως την σύνθετη πραγματικότητα.

Πράγματι, η έννοια της ασφάλειας επεκτείνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να περιλαμβάνει επίσης πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές υπερβαίνοντας τη στρατιωτική διάσταση.¹⁶ Ο όρος ενεργειακή ασφάλεια εστιάζει κυρίως στο στόχο των κυβερνήσεων για εξασφάλιση επαρκών προμηθειών ενέργειας σε προσιτές τιμές ενώ σχετίζεται και με τις πιθανότητες διακοπής στην παροχή ενέργειας σε ένα κράτος, καθιστώντας τη διαφοροποίηση των προμη-

¹⁴ Nicu Popescu, "Europe's Unrecognised Neighbours - The EU in Abkhazia and South Ossetia", *Working Document*, σφ. 260 (Brussels: CEPS, Μάρτιος 2007), 1.

¹⁵ Damien Helly, "EU Policies in the South Caucasus", Conference - Europe and the South Caucasus", Baku, CERl / Sciences Po (Ιούνιος 2001), 2-4.

¹⁶ Barry Buzan, Ole Waever και Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (Boulder, Colo and London: Lynne Rienner, 1998).

θειών τη μόνη διέξοδο.¹⁷ Επιπλέον, η ενεργειακή ασφάλεια αφορά επίσης στο ζωτικής σημασίας ζήτημα της πρόσβασης και μεταφοράς της ενέργειας, δεδομένου ότι είναι σημαντικό η ενέργεια να μεταφέρεται με ασφάλεια μέσω των διάφορων αγωγών ή από άλλα μέσα μεταφοράς. Αυτό αποτελεί ένα ιδιαίτερο πρόβλημα στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης και της Κασπίας Θάλασσας λόγω των προαναφερθέντων εκκρεμών εθνικών συγκρούσεων σε συνδυασμό με την αύξηση των δραστηριοτήτων των ριζικών ισλαμικών ομάδων στο βόρειο και νότιο Καύκασο.

Μέσα σε ένα πλαίσιο συνεχούς αστάθειας στη Μέση Ανατολή, αύξησης των τιμών του πετρελαίου, αύξησης της ζήτησης από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες οικονομίες της Κίνας και της Ινδίας και γενικότερης ρευστότητας της αγοράς –ιδίως σε όρους προσφοράς από τις χώρες του ΟΠΕΚ–, που εγείρουν αυξανόμενες ανησυχίες για τον ενεργειακό ανεφοδιασμό της Ευρώπης, η ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, από κάθε άποψη, αναδύεται ως μία κομβική περιοχή παραγωγής και κυρίως διέλευσης ενέργειας, (energy security hub). Όπως αναφέ-

ρει ο Ian Lesser, «η Μαύρη Θάλασσα έχει μετατραπεί σε ένα σκηνικό θεάτρου πάνω στο οποίο εξελίσσεται το νέο έργο της ενεργειακής ασφάλειας, με τις χώρες παραγωγούς όσο και τις χώρες διέλευσης να αποτελούν τους πρωταγωνιστές».¹⁸

Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που απεικονίζουν τη γεω-ενεργειακή ταυτότητα της Μαύρης Θάλασσας σχετικά με τα ζητήματα της ενέργειας είναι τα ακόλουθα:

- i. Καταρχάς, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας γεωγραφικά βρίσκεται σε τέτοιο σημείο που μπορεί να αποτελέσει κανάλι και δίοδο μεταφοράς των ενεργειακών πόρων από το Αζερμπαϊτζάν, το Ιράν και την κεντρική Ασία.¹⁹ Συνολικά, ο παράγοντας της ενεργειακής διέλευσης της περιοχής Μαύρης Θάλασσας δεν πρέπει να υποτιμηθεί, δεδομένου ότι το πετρέλαιο δεν μεταφέρεται αποκλειστικά μέσω θαλάσσης αλλά και μέσω των υπαρχουσών αγωγών και σύντομα μέσω άλλων που βρίσκονται στο στάδιο της επεξεργασίας και της κατασκευής σε Ουκρανία, Ρωσία και Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, Τουρκία,

¹⁷ Gareth Winrow, "Energy Security in the Black Sea - Caspian Region", *Perceptions* (Φθινόπωρο 2005): 85.

¹⁸ Ian O. Lesser, *Global Trends, Regional Consequences: Wider Strategic Influences on the Black Sea*, ICBSS Xenophon Paper, αρ. 4 (Athens: ICBSS, Νοέμβριος 2007), 14, http://www.icbss.org/index.php?option=com_content&task=view&id=31&Itemid=45.

¹⁹ Όπως αναφέρει και ο Μάνος Καραγιάννης στο παρόν τεύχος, αξίζει να επισημανθεί ότι το πετρέλαιο της Κασπίας παρουσιάζει συγκεκριμένα πλεονεκτήματα καθώς είναι καλής ποιότητας και δεν απαιτείται εις βάθος διύλιση ενώ είναι και εύκολα εξαγωγίμο καθώς δεν υπόκειται στους ποσοτικούς περιορισμούς του ΟΠΕΚ.

- Βουλγαρία και Ελλάδα. Ειδικά, εάν κάποιος συνυπολογίσει τη συμφόρηση στα στενά του Βοσπόρου και την ανάγκη δημιουργίας νέων αγωγών η εικόνα γίνεται αρκετά σαφής.²⁰
- ii. Δεύτερον, όπως επισημαίνει ο Winrow, στη Μαύρη και στην Κασπία Θάλασσα υφίσταται μια πραγματική ανησυχία σχετικά με τις πιθανότητες υπονόμευσης του πετρελαίου και των αγωγών φυσικού αερίου –ιδίως αυτών που διατρέχουν τρίτες χώρες– από διάφορες τρομοκρατικές ομάδες.²¹ Επίσης, δεν πρέπει να παραβλέπει κανείς την πιθανότητα, ορισμένα κράτη διέλευσης να ρυθμίζουν τις ποσότητες των μεταφερόμενων πόρων και να ανεβάζουν τις τιμές των τελών διέλευσης.
- iii. Τρίτον, η κατασκευή αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου εκτός από το ζήτημα της ενεργειακής επάρκειας παρουσιάζει θετικές επιπτώσεις και στην οικονομία και ιδίως στον κατασκευαστικό τομέα προωθώντας με αυτόν τον τρόπο σταθερότητα, οικονομική ανάπτυξη και την περιφερειακή συνεργασία στον Καύκασο και σε όλη την περιοχή Μαύρης Θάλασσας.²²
- iv. Τέταρτον, η παροχή και μεταφορά ενέργειας μπορεί να αποτελέσει μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για ουσιαστική σταθερότητα στην περιοχή και κατ' επέκταση και στο κεντρικό τμήμα Μέσης Ανατολής. Υπό αυτό το πρίσμα, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως περιφέρεια της ευρωπαϊκής ηπείρου, αλλά αρχίζει να εξελίσσεται σε ένα «κεντρικό σημείο της δυτικής στρατηγικής ενδοχώρας» (“core component of West’s strategic hinterland”).²³
- v. Πέμπτον, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθεί, σε ένα βαθμό, και ως εναλλακτικός διάδρομος μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου παρακάμπτοντας τη Ρωσία και μειώνοντας έτσι τη δεσπόζουσα/μονοπωλιακή θέση που κατέχει η χώρα αυτή. Εντούτοις, πρέπει να σημειωθεί ότι η Ρωσία πρέπει να αντιμετωπίζεται ως ένας στρατηγικός σύμμα-

²⁰ Συγκεκριμένα, ο συνολικός όγκος ακατέργαστου πετρελαίου και άλλων πετρελαϊκών προϊόντων που διέρχονται τα Στενά ανέρχεται σε 117 εκατ. τόνους σε ετήσια βάση το 2002 και το 2003 ανήλθε σε 145 εκατ. τόνους και οι πιο πολλοί υπολογισμοί αναφέρουν θα φτάσει τα 190 εκατ. τόνους έως το 2009. Βλέπε John Roberts, "The Turkish Gate: Energy Transit and Security Issues", *CEPS EU-Turkey Working Document*, αρ. 11 (Brussels: CEPS, Οκτώβριος 2004), <http://www.ceps.be>

²¹ Winrow, 89

²² Iris Kempe και Kurt Klotzle "The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials, and Policy Options", *Policy Analysis*, αρ. 2 (Munich: C.A.P., Απρίλιος 2006), 9.

²³ Ronald Asmus και Bruce Jackson, "The Black Sea and the Frontiers of Freedom", *Policy Review*, (Ιούνιος-Ιούλιος 2004).

χος για την ΕΕ και όχι ως μία ανταγωνιστική δύναμη. Η διαμόρφωση μίας ισορροπημένης στρατηγικής σχέσης με την Ρωσία αποτελεί προτεραιότητα.

Είναι αρκετά προφανές ότι, από την άποψη της γεωγραφίας, η προσοχή επικεντρώνεται στο πώς το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο θα καταλήξουν με ασφάλεια σε σημαντικές καταναλωτικές αγορές της Ευρώπης. Εντούτοις, η ισορροπία μεταξύ μίας σειράς διαφορετικών παραμέτρων ποικίλλει αρκετά από χώρα σε χώρα και επομένως είναι ακόμα αμφίβολο το κατά πόσο θα μπορούσε να καθιερωθεί μία ευρωπαϊκή περιφερειακή προσέγγιση για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας προκειμένου να προωθηθούν τα τρία στοιχεία της ενεργειακής αλυσίδας: επαρκής προμήθεια, ασφαλής διέλευση και κατανάλωση σε λογικές τιμές.²⁴

Σχεδιάζοντας μία νέα (ευρωπαϊκή) στρατηγική για την περιοχή

Η πρώτη παρατήρηση είναι ότι η πολιτική της ΕΕ έναντι της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ως τμήμα μιας ελεγχόμενης διαφοροποίησης. Μόνο μέσω της διαφοροποιημένης ολοκλήρωσης (differentiated integration), η ΕΕ θα παραμείνει ικανή για περαιτέ-

ρω διεύρυνση και εμβάθυνση. Με τα γειτονικά κράτη να δηλώνουν την επιθυμία τους για συμμετοχή στα κοινοτικά όργανα και στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, η διαφοροποιημένη ολοκλήρωση είναι πιθανό να αποτελέσει το εργαλείο εξασφάλισης των δημοκρατικών προτύπων διακυβέρνησης σε μια ευρύτερη Ευρώπη. Αυτή η διαφοροποίηση, μέσω μίας αυξημένης συμμετοχής στις δομές της ΕΕ, μπορεί να παράσχει τα κίνητρα για μία ουσιαστική μεταρρύθμιση και συνεργασία στην περιοχή αποφεύγοντας συγχρόνως νέες διαχωριστικές γραμμές στην Ευρώπη.

Η δεύτερη παρατήρηση είναι ότι, με βάση την πολύτιμη εμπειρία της Βαλτικής Θάλασσας, η Μαύρη Θάλασσα πρέπει να προσεγγιστεί ως ένας ενιαίος χώρος που συνιστά τμήμα της ευρύτερης Ευρώπης, τοποθετώντας στο ίδιο group διάφορες χώρες, ανεξαρτήτως του αν αποτελούν κράτη μέλη της ΕΕ, υποψήφια κράτη ή κράτη τα οποία απλά επιδιώκουν μία προνομιακή σχέση. Το κύριο πλεονέκτημα μιας τέτοιας προσέγγισης είναι ότι η ΕΕ θα ξεπεράσει τα διλήμματα της διεύρυνσης και ίσως θα ομαδοποιήσει τις χώρες κατά τέτοιο τρόπο που καμία δεν θα αισθανθεί αποκλεισμένη από τα οφέλη της περαιτέρω ολοκλήρωσης με την ΕΕ. Επιπλέον, η ίδια η ΕΕ θα αποφύγει να αναμιχθεί

²⁴ John Roberts, "The Black Sea and European Energy Security", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 6, αρ. 2 (Ιούνιος 2006): 207-225.

σε μία διαδικασία τελικού καθορισμού των συνόρων της, που πιθανώς θα εξαιρούσε μερικές χώρες σε μόνιμη βάση προκαλώντας επί της ουσίας μόνο ένταση και καχυποψία. Ο Aydin έχει δίκιο όταν επισημαίνει ότι με αυτόν τον τρόπο η ΕΕ κρατά έναν «άσσο στο μανίκι της» (trump card) καθώς θα είναι σε θέση να ωθεί για την περαιτέρω συνέχιση των μεταρρυθμίσεων σε αυτήν την εύθραυστη περιοχή του κόσμου χωρίς πραγματικά να υπόσχεται πλήρη ένταξη.²⁵ Όπως λέει ο Asmus, το μυστικό είναι να μείνει η πόρτα μισάνοιχτη ("Keep the door open, even if only in an ambiguous way").²⁶

Εντούτοις, παρόλο που οι προαναφερθείσες παρατηρήσεις παρέχουν το κατάλληλο πλαίσιο συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και όντως συνθέτουν μία φιλόδοξη πολιτική προσέγγιση, το πλαίσιο αυτό κρίνεται ανεπαρκές. Συνοψίζοντας και συγχρόνως προσθέτοντας μερικές προτάσεις πολιτικής, η στρατηγική της ΕΕ προς την ευρύτερη περιοχή Μαύρης Θάλασσας θα μπορούσε υπό προϋποθέσεις να θεωρηθεί επιτυχής εφόσον περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

i. Αποφυγή οποιασδήποτε οριστικής τοποθέτησης σχετικά με τα ζητήματα της διεύρυνσης. Όπως

αναφέρθηκε και προηγουμένως, «η πόρτα να μείνει μισάνοιχτη». Κοινώς, η διαδικασία να μην εγκλωβιστεί σε περιοριστικά χρονοδιαγράμματα ή δηλώσεις που θα εκτροχιάζαν οποιαδήποτε συζήτηση σχετικά με το πώς να ενισχυθεί ουσιαστικά η παρουσία της ΕΕ στην περιοχή.

ii. Αξιοποίηση των υπάρχοντων περιφερειακών πλαισίων συνεργασίας –κυρίως του ΟΣΕΠ που αποτελεί την πιο ευρεία και θεσμικοποιημένη μορφή συνεργασίας– έτσι ώστε σταδιακά να αρχίσει να ενισχύεται ένα συναίσθημα περιφερειακής ταυτότητας. Αυτό για να επιτευχθεί απαιτεί την προώθηση κοινών προγραμμάτων δράσης με την οικονομική και πολιτική υποστήριξη της ΕΕ. Συγκεκριμένα παραδείγματα συνεργασίας είναι η ανάπτυξη ενός δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας της Μαύρης Θάλασσας, το οποίο θα συνδέει όλα τα παράκτια κράτη, καθώς επίσης και η σταδιακή εφαρμογή των δύο Μνημονίων Συνεργασίας για τον Οδικό Δακτύλιο της Μαύρης Θάλασσας –έκτασης 7.100 χιλιομέτρων που θα ενώνει το ευρωπαϊκό με το ασιατικό οδικό δίκτυο– και για την ανάπτυξη των Θαλάσσιων Διαδρομών στην περιοχή, η

²⁵ Mustafa Aydin, "Europe's next shore: the Black Sea region after EU enlargement", *Occasional Paper*, αρ. 53 (Paris: Institute for Security Studies, Ιούνιος 2004), 33.

²⁶ Ronald Asmus, "A New Black Sea Strategy", στο *Next Steps in forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea*, επιμ. Ronald Asmus (Washington: German Marshall Fund of the United States, 2006), 24.

εφαρμογή του οποίου θα οδηγήσει άμεσα σε αναβάθμιση των λιμενικών εγκαταστάσεων και στη συνεργασία των λιμανιών του Εύξεινου Πόντου.²⁷

- iii. Παροχή βοήθειας σε ζητήματα χαμηλής πολιτικής (έργα υποδομής, περιβαλλοντικά ζητήματα, επενδύσεις στην επιστήμη και τεχνολογία, μεταφορά τεχνογνωσίας σε θέματα χρηστής διακυβέρνησης) και εστίαση σε συγκεκριμένες περιοχές ακόμα και σε διμερές επίπεδο. Επιτυχής παρουσία της ΕΕ με συγκεκριμένα και απτά αποτελέσματα, που μπορεί να προωθήσει τη διάχυση (spillover) της συνεργασίας στους προαναφερθέντες τομείς καθώς και στα θέματα υψηλής πολιτικής όπως τα θέματα των διενέξεων και της ενεργειακής ασφάλειας που αναλύθηκαν διεξοδικά στο παρόν άρθρο.
- iv. Η συμπερίληψη της Βουλγαρίας, της Ρουμανία και της Ελλάδα στον πυρήνα της στρατηγικής της ΕΕ με παράλληλη ανάμιξη στους τομείς συνεργασίας και της Ρωσία και της Τουρκίας. Σε αντίθεση με τις ΗΠΑ, η ΕΕ δεν πρέπει να ενεργήσει ως ένας δρων που προσπαθεί να μεταβάλει την ισορροπία δυνάμεων και τους συσχετισμούς ισχύος στην περιοχή

με έναν τρόπο που προωθεί τα συμφέροντα του, αλλά μάλλον με έναν τρόπο που προωθεί τα αμοιβαία συμφέροντα και συνυπολογίζει τις εύθραυστες ισορροπίες της περιοχής.

- v. Η ενίσχυση και η διευκρίνιση παράλληλα του ρόλου και της παρουσίας των δύο Ειδικών Διαμεσολαβητών της ΕΕ (EU Special Representatives) στη Μολδαβία και στον νότιο Καύκασο δίνοντας την δυνατότητα στην ΕΕ να παρουσιάσει ενιαία και συνεκτική δράση στα θέματα της ασφάλειας που ταλανίζουν την περιοχή.

Εν κατακλείδι, το πραγματικό διακύβευμα για την περιοχή έγκειται στο πως η μετάβαση, η πρόοδος και τελικά ο εξευρωπαϊσμός της περιοχής μπορεί να υποστηριχθεί ως ο κυρίαρχος στόχος και ως αυτός που θα οδηγήσει σε μια γνήσια συναίνεση για την ουσιαστική αναβάθμιση της περιφερειακής διάστασης της περιοχής και συνεπώς στην εγκαθίδρυση μιας αμοιβαία ευεργετικής διαπεριφερειακής σχέσης με την ΕΕ. Τελικά όμως, κρίνοντας και από το επιτυχές παράδειγμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η ευημερία και η πρόοδος στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας έγκειται αρχικά στη δική της ολοκλήρωση και έπειτα με τον υπόλοιπο κόσμο.

²⁷ John Roberts, *Energy Cooperation among the BSEC member states: Towards an Energy Strategy for the BSEC*, ICBSX Xenophon Paper, αρ. 3 (Athens: ICBSX, Οκτώβριος 2007), 53-56, http://www.icbss.org/index.php?option=com_content&task=view&id=31&Itemid=45 .

Ελλάδα και παρευξείνια οικονομική συνεργασία

Η Ελλάδα έχει σταθερά υποστηρίξει την πολυμερή συνεργασία κυρίως στη γειτονιά της, αναγνωρίζοντας την ως βασικό μέσο για τη διατήρηση του πολιτικού διαλόγου μεταξύ γειτονικών χωρών με συχνά σημαντικές διμερείς διαφορές αλλά και ως εργαλείο περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης.¹

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και δεδομένης της αστάθειας στα βόρεια σύνορά της, η Ελλάδα έθεσε ως πρώτη προτεραιότητα στην εξωτερική της πολιτική τα Βαλκάνια. Μόνο μετά το 1995 η χώρα έγινε περισσότερο δραστήρια στην ευρύτερη γειτονιά της και ειδικότερα στην περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας (ή του Ευξείνου Πόντου). Ένα ακόμα σημείο καμπής στην πολιτική της Ελλάδας προς τον Ευξείνο Πόντο ήταν το έτος 2004, όταν ανέλαβε την προεδρία του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) επι-

Γράφει

η Δρ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΜΑΝΩΛΗ

Διευθύντρια Μελετών και Ερευνών του Διεθνούς Κέντρου Μελετών Ευξείνου Πόντου

χειρώντας μια ουσιαστικότερη διάδραση ΟΣΕΠ και Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Η διεύρυνση της ΕΕ προς τα ανατολικά και πιο συγκεκριμένα η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας ώθησε την Ελλάδα, ως μέλος της ΕΕ, να αναπτύξει μια πιο σφαιρική πολιτική για τον Ευξείνο Πόντο. Η περιοχή του Ευξείνου Πόντου, μετά την τελευταία διεύρυνση της ΕΕ (1.1.2007) καθίσταται νέο εξωτερικό σύνορο της ΕΕ αλλάζοντας έτσι τον χάρτη της γειτονιάς της Ελλάδας. Οι μη κοινοτικοί γείτονες της Ελλάδας στην βορειοανατολική γειτονιά της γίνονται πλέον χώρες όπως η Γεωργία και η Μολδαβία.

¹ Σωτήρης Βαλντέν, *Βαλκανική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση* (Αθήνα: Παπαζήση, 1994).

Από το στάδιο της «επιφύλαξης» στην ενεργό συμμετοχή

Παρότι η Ελλάδα υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη του ΟΣΕΠ το 1992, δεν επέδειξε μεγάλο ενθουσιασμό στα πρώτα χρόνια ύπαρξης της πρωτοβουλίας. Ωστόσο, η στάση της απέναντι στον ΟΣΕΠ πέρασε σταδιακά από το στάδιο της «επιφύλαξης» στην «ενεργό συμμετοχή».

Η Ελλάδα αντιμετώπισε τις αρχικές προσπάθειες ίδρυσης του ΟΣΕΠ με καχυποψία.² Το ενεργό ενδιαφέρον της Τουρκίας για την προώθηση της ιδέας τη διετία 1990 - 91 έγινε αντιληπτή ως απόκλιση από τα εν εξελίξει σχήματα συνεργασίας στα Βαλκάνια, τα οποία ήταν περισσότερο στραμμένα προς την Ευρώπη, καθώς συναντήσεις των Υπουργών Εξωτερικών των Βαλκανικών χωρών πραγματοποιούνταν κατά την ίδια χρονική περίοδο, με την Αλβανία να συμμετέχει για πρώτη φορά. Έτσι, ο πιο «ανατολικός» χαρακτήρας του ΟΣΕΠ (τουλάχιστον όσον αφορά τις χώρες που συμμετείχαν) αντιμετωπίστηκε αρχικά με ελληνική επιφυλακτικότητα.³ Η στάση αυτή επιβεβαιώθηκε με την «αργοπορημένη» εί-

σοδο της Ελλάδας στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση του ΟΣΕΠ (PABSEC) μόλις το 1995, δύο χρόνια μετά τη δημιουργία της Συνέλευσης. Πράγματι, η Ελλάδα είχε επιφυλάξεις σχετικά με τη δημιουργία μιας Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, όπως επίσης και σχετικά με τις μεθόδους λειτουργίας της, καθώς σύμφωνα με τις ελληνικές αντιλήψεις εκείνης της περιόδου, ο ΟΣΕΠ όφειλε να περιοριστεί στη σφαίρα της οικονομικής συνεργασίας και να μην αποκτήσει καμία πολιτική διάσταση.

Ωστόσο οι εξελίξεις στην Ευρώπη στη διάρκεια του 1991 είχαν αρχίσει να μεταβάλλουν προοδευτικά τη στάση της Ελλάδας η οποία εγκατέλειψε την πολιτική του «χαμηλού προφίλ»⁴ που ακολούθησε ως το 1995 και άρχισε να διαδραματίζει ενεργότερο ρόλο. Οι παράγοντες που οδήγησαν σε αυτό ήταν κυρίως:

- Η σταδιακή αναγνώριση για τις περιορισμένες δυνατότητες συνεργασίας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Ο καταστροφικός πόλεμος στη Βοσνία δεν άφηνε ελπίδες για ένα πλαίσιο ουσιαστικής, θεσμποιημένης περιφερειακής συνεργασίας.⁵

² Panos Kazakos, "Black Sea Economic Cooperation", *Development Potential and Economic Cooperation in Southeast Europe (Balkans)*, vol. A (Athens: University of Athens, December 1994): 168-202.

³ Theodore Couloumbis και Prodromos Yannas, "Alternative Futures in the Post-Cold War International System and their Implications for Greece", *Suedosteuropa Aktuell*, αρ. 20 (1995): 43.

⁴ Georgios Panandreu, "Goodwill Message", *Black Sea Trend Review* 1, issue 1 (Καλοκαίρι 2002): 18.

⁵ Yannis Valinakis, "La Grèce dans la nouvelle Europe", *Politique Etrangère* 59, αρ. 1, (1994): 227-228.

- Ο επαναπροσδιορισμός της θέσης της Ελλάδας εντός μιας διευρυμένης ΕΕ και οι σχέσεις της με τους νέους γείτονες της ΕΕ στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου.
- Η Ελλάδα συνειδητοποίησε τις ευκαιρίες που της δίνονταν ως το μοναδικό μέλος της ΕΕ στον ΟΣΕΠ.⁶ Ως αποτέλεσμα, άρχισε να διεκδικεί τον ρόλο του συνδετικού κρίκου μεταξύ ΟΣΕΠ και ΕΕ.
- Αναγνωρίστηκε η οικονομική σημασία της περιοχής. Ο Εύξεινος Πόντος άρχισε να αντιμετωπίζεται από τον ελληνικό ιδιωτικό τομέα ως πρόσφορος τόπος για επέκταση των δραστηριοτήτων του. Η εκμετάλλευση νέων αγορών στις οποίες μέχρι πρότινος οι επιχειρηματίες και οι επενδυτές δεν είχαν καμία πρόσβαση, πρόσφεραν νέες ευκαιρίες και δυναμική στην ελληνική οικονομία.

Ωστόσο, όπως δήλωναν οι Έλληνες αξιωματούχοι, πέρα από τα όποια επιχειρήματα αναφορικά με τα οικονομικά κίνητρα και τα κίνητρα ασφάλειας, ο παράγοντας ο οποίος επηρέασε καθοριστικά την απόφαση της Ελλάδας για συμμετο-

χή στις πρωτοβουλίες συνεργασίας στον Εύξεινο Πόντο ήταν η ύπαρξη πληθυσμών ελληνικής καταγωγής σε σχεδόν καθένα από τα νέα ανεξάρτητα κράτη, οι οποίοι μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης αντιμετώπιζαν προβλήματα επιβίωσης.⁷ Αναμενόταν λοιπόν, ότι η ελληνική παρουσία στον ΟΣΕΠ θα διευκόλυνε τις προσπάθειες παροχής οικονομικής βοήθειας στις ελληνικές κοινότητες του Ευξείνου Πόντου.

Η διμερής διάσταση

Η διμερής διάσταση της παρουσίας της Ελλάδας στον Εύξεινο Πόντο παραμένει ιδιαίτερα σημαντική. Εξάλλου, δύο χώρες που είναι στο κέντρο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής βρίσκονται στην περιοχή: η Ρωσία και η Τουρκία. Η ανάπτυξη διμερών σχέσεων με τη Ρωσία και την Τουρκία (όπως επίσης και η ανάπτυξη των σχέσεων Ρωσίας-Τουρκίας) φιλτράρει την ελληνική πολιτική προς τον Εύξεινο Πόντο.

Η Τουρκία αποτελεί την πλέον σημαντική απειλή για την εθνική ασφάλεια σύμφωνα με την ελληνική αντίληψη, εξαιτίας των διεκδικήσε-

⁶ «Η αίτηση της Ελλάδας για ένταξη στο ΟΣΕΠ είναι ξεκάθαρη ένδειξη ότι η πρωτοβουλία αυτή είναι συμπληρωματική της ΕΕ και συμβατή με άλλα ευρωπαϊκά σχήματα συνεργασίας», βλ. Oktay Ozuye, "Black Sea Economic Cooperation", *Mediterranean Quarterly* 3, αρ. 3 (Καλοκαίρι 1992): 52.

⁷ Στις αρχές της δεκαετίας του '90 ο πληθυσμός ελληνικής καταγωγής υπολογιζόταν στις 7.000 στην Αρμενία, στις 2000 στο Αζερμπαϊτζάν, στις 105.000 στη Γεωργία, και στις 90.000 στη Ρωσία. Μεγάλο ποσοστό του συγκεκριμένου πληθυσμού εγκατέλειψε τις εστίες του για την Ελλάδα μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Βλ., Βλάσσης Αγτζίδης, *Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Εύξεινου Πόντου* (Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, 1997): 589-698.

ών της στο Αιγαίο, τη στάση της απέναντι στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και βεβαίως λόγω της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο. Ακολουθώντας μια ενεργητικότερη πολιτική υποστήριξης του ευρωπαϊκού προσανατολισμού της Τουρκίας και παράλληλα ενίσχυσης της διμερούς αλληλεπίδρασης σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, η Ελλάδα προσπάθησε να μεταβάλει τις συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώνονται οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Στη διάρκεια των τελευταίων χρόνων ολοκληρώθηκε το εκτεταμένο πλαίσιο για δεκατρείς βασικές οικονομικές συμφωνίες, όπου μεταξύ άλλων περιλαμβάνονται: 1) ο αγωγός φυσικού αερίου από το Μπακού, ο οποίος διασχίζεται Ελλάδα και Τουρκία καταλήγει στην Ιταλία, 2) η συμφωνία για τη διασύνδεση των ηλεκτρικών δικτύων Ελλάδας, Τουρκίας και Βουλγαρίας, 3) η από κοινού κατασκευή της νέας γέφυρας του ποταμού Έβρου, που αποτελεί το φυσικό σύνορο μεταξύ των δύο χωρών, η ανακαίνιση της σιδηροδρομικής σύνδεσης και η διάνοιξη νέων συνδέσεων μεταξύ ελληνικών και τουρκικών λιμένων.⁸

Ιδιαίτερα, στην περιοχή του Ευξεινού Πόντου, και παρά τις όποιες διαφορές μεταξύ τους, οι δύο χώρες έχουν βρεθεί να εργάζονται από κοινού για την ενίσχυση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων των γειτόνων

τους. Η κοινή τους αντίληψη για την περιφερειακή συνεργασία πρωτίστως ως εργαλείο οικονομικής ανάπτυξης και όχι ως μηχανισμού ασφάλειας, έχει διευκολύνει την ελληνοτουρκική συνεργασία στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ.

Αναφορικά με τις σχέσεις Ελλάδας και Ρωσίας, αυτές ιστορικά είναι ιδιαίτερα στενές και βασίζονται στη στρατηγική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών σε ευρύτερα ζητήματα. Και οι δύο χώρες έχουν βρεθεί στην ίδια πλευρά στα πλαίσια του ΟΗΕ και ειδικότερα αναφορικά με ζητήματα της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (όπως π.χ. η αντίθεσή τους στον πόλεμο κατά της Σερβίας το 1999). Η Ελλάδα επίσης είναι υποστηρικτής της διατήρησης του πολιτικού διαλόγου και της στρατηγικής συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, αναγνωρίζοντας ότι η σύγκλιση των συμφερόντων τους στην Ευρώπη είναι προϋπόθεση για τη σταθερότητα ολόκληρης της ηπείρου. Πέραν των ιστορικών δεσμών μεταξύ των δύο χωρών (128,000 Έλληνες ζουν στη Ρωσία) υπάρχει και μια σημαντική οικονομική διάσταση η οποία σχετίζεται κυρίως με τον ενεργειακό τομέα. Χαρακτηριστικά, η Ρωσία καλύπτει το 82% των αναγκών της Ελλάδας σε φυσικό αέριο. Ιδιαίτερη σημασία στις σχέσεις των δύο χωρών έχει η συμφωνία για τον αγωγό πετρελαίου Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη, που

⁸ Theodore Skylakakis, "Economic Diplomacy: Greek Initiatives in Commerce and Conflict Prevention" (Remarks at the Woodrow Wilson International Center for Scholars, June 7, 2007).

υπογράφηκε στις 12 Μαρτίου 2007 στην Αθήνα από τον Έλληνα Πρωθυπουργό, το Ρώσο Πρόεδρο και το Βούλγαρο Πρόεδρο. Εξάλλου ιδιαίτερη δυναμική στην ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας-Ρωσίας προσδίνει η πρόσφατη υπογραφή της διακρατικής συμφωνίας για τον αγωγό φυσικού αερίου South Stream.

Οι διμερείς δεσμοί της Ελλάδας με τους υπόλοιπους γείτονές της στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου εστιάζονται κατά κύριο λόγο στην οικονομική συνεργασία μέσω του εμπορίου και των επενδύσεων, όπως επίσης και στην από κοινού αντιμετώπιση απειλών «ήπιας» ασφαλείας, όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, όπλων και ναρκωτικών.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με νέες προκλήσεις, μεταξύ των οποίων και το κύμα μεταναστών από τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας, που κατέστησαν αναγκαίο τον εντατικό διάλογο, τον συντονισμό πολιτικών και τη βαθύτερη συνεργασία μεταξύ της Ελλάδας και των αρχών των χωρών του Ευξείνου Πόντου. Ταυτόχρονα, η «φυσική» αυτή ροή των ανθρώπων (εκτιμάται ότι σήμερα οι μετανάστες είναι περίπου το 10% του πληθυσμού της χώρας) δημιούργησε ένα αίσθημα «κοινωνικής» ενσωμάτωσης κατά μήκος των συνόρων, η οποία θα μπορούσε να ενθαρρύνει το αίσθημα περιφερειακής ταυτότητας.

Βασισμένη στην εμπειρία της ένταξής της στην ΕΕ, η Ελλάδα ακο-

λούθησε μια συστηματική πολιτική διευκόλυνσης της ένταξης των βορείων γειτόνων της στην ΕΕ και στο NATO ως τα κατάλληλα πλαίσια μακροχρόνιας σταθερότητας. Η συμμετοχή στο NATO παρείχε την άμεση ομπρέλα ασφαλείας, ενώ η ένταξη στην ΕΕ προϋπέθετε θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις και τον εξευρωπαϊσμό αυτών των κοινωνιών. Η ελληνική οικονομία υπέφερε εξάλλου, για πολύ καιρό από τα κλειστά σύνορα στο βορρά (στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου) που κράτησαν τη χώρα μακριά από τις φυσικές γειτονικές της αγορές. Η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην ΕΕ μετατόπισε το κέντρο βαρύτητας της Ένωσης πιο κοντά στην Ελλάδα και τερμάτισε τη γεωγραφική της απομόνωση από την υπόλοιπη ευρωπαϊκή αγορά. Η Ελλάδα υποστήριξε με την ίδια ένταση τον πολιτικό διάλογο μεταξύ των ευρωατλαντικών δομών (NATO) και των χωρών της περιοχής πάντα στη βάση του ίδιου σκεπτικού.

Στις διμερείς της σχέσεις με τις παρευξείνιες χώρες, η Ελλάδα επιστράτευσε την ευρωπαϊκή προσέγγιση αναφορικά με την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή:

- Ολοκλήρωση των πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων, παράλληλα με τη διαδικασία εξευρωπαϊσμού, εκδημοκρατισμού και την προώθηση του κράτους δικαίου.
- Ασφάλεια των ενεργειακών αγωγών καθώς και της προσφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου.

- Επίλυση των «παγωμένων συγκρούσεων» εντός των υφιστάμενων μηχανισμών της διεθνούς κοινότητας και του διεθνούς δικαίου.

Υπάρχουν οικονομικά συμφέροντα;

Η περιοχή του Ευξείνου Πόντου αποτελεί την κοντινότερη ίσως αναδυόμενη αγορά για την Ελλάδα και μια ζώνη έντονου επιχειρηματικού ενδιαφέροντος.

Η κλίμακα της ελληνικής συμμετοχής τόσο στο εμπόριο όσο και στις επενδύσεις στην περιοχή φαίνεται από το γεγονός ότι οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των χωρών του ΟΣΕΠ και της Ελλάδας τετραπλασιάστηκαν την περίοδο 1992-2003 και συνεχίζουν να αυξάνονται με ταχύ ρυθμό.⁹ Εκτιμάται ότι οι ελληνικές εξαγωγές στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου αυξήθηκαν κατά περίπου 10% την περίοδο 2004-2005 και κατά 55% στη διάρκεια των δέκα πρώτων μηνών του 2006.¹⁰ Στη διάρκεια των τελευταίων δεκαπέντε χρόνων, η βόρεια γειτονιά της Ελλάδας έχει καταστεί ο βασικός προορισμός του ελλη-

νικού κεφαλαίου, παρά τα προβλήματα που οφείλονται στην οικονομική μετάβαση, στην απουσία ισχυρών κρατικών θεσμών και στα άλυτα προβλήματα ασφάλειας. Συνολικά, σήμερα περισσότερες από 3.000 ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στην περιοχή του ΟΣΕΠ.

Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση των εμπορικών και επενδυτικών ροών μεταξύ της Ελλάδας και των δύο άλλων μεγάλων αγορών στην περιοχή (Ρωσίας και Τουρκίας). Στη διάρκεια των τελευταίων πέντε χρόνων, οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας διπλασιάστηκαν, ενώ πενήντα πέντε μεγάλες επιχειρήσεις από την Ελλάδα και την Τουρκία έχουν ήδη ξεκινήσει τις επενδύσεις κατά μήκος της θάλασσας του Αιγαίου.

Ανάλογη δυναμική καταγράφεται και στις διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Ρωσίας. Το εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών ανήλθε στα \$3.204 εκατομμύρια το 2004, με τις ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρωσία να ανέρχονται σε \$328 εκατομμύρια και τις εισαγωγές από τη Ρωσία σε \$2.876 εκατομμύρια.¹¹ Αναφορικά με τις επενδύ-

⁹ Για μια συνοπτική παρουσίαση της δράσης των επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή και ειδικότερα στις Βουλγαρία, Αλβανία, Σερβία και Τουρκία, βλ. Koutsikos, Panagiotis, "Greece and Investments in the Balkans - Turkey and the Black Sea Region", *Trade with Greece*, αρ. 32, Athens Chamber of Commerce and Industry, 2006. http://www.acci.gr/trade/No36/TRADE_10_15.pdf.

¹⁰ Evripidis Stylianidis, "Speech of Deputy Foreign Minister Mr. Stylianidis at the Greek-Hungarian Business Forum in Budapest", 28 Μαρτίου 2007, <http://www.greekembassy.org>.

¹¹ Οι εισαγωγές από τη Ρωσία αποτελούνται κυρίως από πρώτες ύλες και πιο συγκεκριμένα πετρέλαιο, φυσικό αέριο, σίδηρο, χάλυβας, αλουμίνιο, χαλκό και ξυλεία. Οι ελληνικές εξαγωγές προς τη Ρωσία περιλαμβάνουν γούνες, φρούτα και λαχανικά, ελαιόλαδα, ελιές, αλουμίνιο, κρασί, βωξίτη, μάρμαρο, κτλ.

σεις, 41 ελληνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται αυτή τη στιγμή στη Ρωσία με \$69,2 εκατομμύρια επενδυμένου κεφαλαίου. Τα ρωσικά αρχεία δείχνουν την ύπαρξη 130 εγγεγραμμένων ελληνορωσικών κοινοπραξιών, που δραστηριοποιούνται κυρίως στο εμπόριο, τη γεωργία, τη βιομηχανία, τις υπηρεσίες, τον τουρισμό, τις κατασκευές, την ενέργεια, τις μεταφορές και την τεχνολογία.¹²

Στη διάρκεια του 2004 το συνολικό εμπόριο με τις χώρες του ΟΣΕΠ άγγιξε τα \$9.243 εκατομμύρια (\$3.527 εκατομμύρια σε εξαγωγές και \$5.786 σε εισαγωγές).¹³ Ο πιο σημαντικός εμπορικός εταίρος της Ελλάδας είναι η Ρωσία λόγω των εισαγωγών προϊόντων ενέργειας (αξίας περίπου \$1.223 εκατομμυρίων το 2004), ενώ η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Τουρκία, αποτελούν τους αμέσως επόμενους σημαντικούς εμπορικούς εταίρους. Επομένως και σύμφωνα με τα παραπάνω, κυρίαρχη θέση στην εμπορική δραστηριότητα της Ελλάδας με τις χώρες του ΟΣΕΠ κατέχει ο ενεργειακός τομέας (πετρέλαιο, φυσικό αέριο και ηλεκτρική ενέργεια), με σημαντικές εισαγωγές από τη Ρωσία. Ωστόσο, αναφορικά με την εξάρτηση της Ελλάδας από το εμπόριο εντός του ΟΣΕΠ, όπως αυτό μετράται ως λόγος του ενδοπεριφερειακού εμπορίου και του εμπορίου με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ελλάδα συ-

γκαταλέγεται μεταξύ των χωρών με τη χαμηλότερη ευαισθησία στο ενδοπεριφερειακό εμπόριο, με βαθμό εξάρτησης 8,9% στη δεκαετία 1992 και 2002.

Η συμμετοχή της Ελλάδας στον ΟΣΕΠ

Όπως προαναφέρθηκε, αναγνωρίζοντας τον ΟΣΕΠ ως το πλέον αξιόπιστο πλαίσιο περιφερειακής συνεργασίας στον Ευξείνο Πόντο, η Ελλάδα σταδιακά ανέπτυξε μια ενεργητική πολιτική. Κατάφερε έτσι να φιλοξενεί δύο Συνδεδεμένα Όργανα του ΟΣΕΠ, την Τράπεζα Ανάπτυξης και Εμπορίου της Μαύρης Θάλασσας με έδρα τη Θεσσαλονίκη και το Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου με έδρα την Αθήνα, ενώ άρχισε να μετατρέπεται σταδιακά στον κύριο χρηματοδότη ολόκληρης της δομής του ΟΣΕΠ σε διάφορα επίπεδα (διακυβερνητικό, κοινοβουλευτικό, τραπεζικό, επιχειρηματικό και ερευνητικό). Πέραν του γεγονότος ότι ανήκει στις χώρες με τις υψηλότερες εισφορές (16,5%) στον προϋπολογισμό του ΟΣΕΠ και της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΣΕΠ, αναλαμβάνει επίσης μέρος του κόστους λειτουργίας του Επιχειρηματικού Συμβουλίου του ΟΣΕΠ (από κοινού με την Τουρκία), καλύπτει όλα τα λειτουργικά έξοδα του

¹² Τα στοιχεία αυτά δίνονται από το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών.

¹³ International Monetary Fund, *Direction of Trade Statistics Yearbook* (Washington: International Monetary Fund, 2005).

ΔΙΚΕΜΕΠ, έχει δημιουργήσει ένα ειδικό χρηματοδοτικό πρόγραμμα στην Παρευξείνια Τράπεζα, ενώ χρηματοδοτεί το Ταμείο Ανάπτυξης Έργων του ΟΣΕΠ (Project Development Fund). Εξάλλου, από κοινού με το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα του ΟΗΕ και την Τουρκία, η Ελλάδα χρηματοδοτεί το 'Πρόγραμμα Εμπορίου και Επενδύσεων του Ευξείνου Πόντου'. Επίσης, σημαντική είναι η πρόσφατη πρωτοβουλία για δημιουργία ενός Hellenic Fund στο πλαίσιο του ΟΣΕΠ ύψους 2 εκατομμυρίων Ευρώ.

Παράλληλα, η ένταξη του ΟΣΕΠ στο Πρόγραμμα της Επιτροπής Αναπτυξιακής Βοήθειας που εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 2007 έπειτα από ελληνική πρωτοβουλία, παρέχει νέες ευκαιρίες στον Οργανισμό για λήψη χρηματοδοτήσεων από διεθνείς δωρητές και λοιπούς συμμετέχοντες στο ίδιο πρόγραμμα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξη.

Η Ελληνική Προεδρία του ΟΣΕΠ την περίοδο Νοεμβρίου 2004 - Απριλίου 2005 υπήρξε ίσως η πιο ενεργή προεδρία από την ίδρυση του Οργανισμού με βάση τη συχνότητα των συναντήσεων που διεξήχθησαν αλλά και το εύρος της ατζέντας. Έτσι, διεξήχθησαν επτά υπουργικές συναντήσεις για τις μεταφορές, την ενέργεια, τον τουρισμό, την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, τη χρηστή διακυβέρνηση, την εκπαίδευση, και την έρευνα και τεχνολογία.

Την ίδια εποχή, έγινε προσπάθεια για την ενίσχυση των εσωτερι-

κών δομών του οργανισμού με την έναρξη της μεταρρύθμισης των μηχανισμών λήψης αποφάσεων.

Στη βάση του ρόλου της Ελλάδας ως Συντονίστριας Χώρας σε πέντε από τις δεκαεπτά συνολικά Ομάδες Εργασίας του ΟΣΕΠ κατά το τελευταίο διάστημα (τραραπεζικός και χρηματοπιστωτικός τομέας, πολιτισμός, εκπαίδευση, θεσμική ανανέωση και χρηστή διακυβέρνηση και τέλος τουρισμός), μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η Ελλάδα έχει επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στους ακόλουθους τομείς περιφερειακής συνεργασίας:

Τραπεζικός και Χρηματοπιστωτικός Τομέας. Η διατήρηση και ενίσχυση του οικονομικού χαρακτήρα του ΟΣΕΠ αποτελεί βασικό μέλημα για την Ελλάδα και έτσι η χώρα δραστηριοποιείται ενεργά σε σχετικούς τομείς. Η Ελλάδα μπορεί να θεωρηθεί (από κοινού με την Τουρκία) η χώρα με τον πλέον ώριμο τραπεζικό τομέα και σίγουρα με τον πιο σταθερό στην περιφέρεια και επομένως θεωρήθηκε ως η πιο κατάλληλη χώρα για να ηγηθεί της συγκεκριμένης Ομάδας Εργασίας. Το ενδιαφέρον της Ελλάδας για τον εκσυγχρονισμό των τραπεζικών και χρηματοπιστωτικών αγορών στην περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας υπογραμμίζεται από την επέκταση του ελληνικού εμπορίου και των επενδύσεων στη βόρεια γειτονιά της.

Θεσμική Ανανέωση και Χρηστή Διακυβέρνηση. Οι απειλές «ήπιας» ασφάλειας (οργανωμένο έγκλημα,

διαφθορά, κτλ.) που προέρχονται από την περιοχή του Ευξείνου Πόντου αποτελούν την κύρια πηγή ανησυχίας για την Ελλάδα, η οποία δεν αντιμετωπίζει άλλα προβλήματα ασφαλείας στις διμερείς της σχέσεις με τα κράτη της περιοχής (πλην της Τουρκίας). Τόσο για την Ελλάδα όσο και για την ΕΕ, ο εκδημοκρατισμός και θεσμικός εκσυγχρονισμός των κρατών της ευρωπαϊκής γειτονιάς αποτελεί επείγουσα ανάγκη. Η Ελλάδα υπήρξε κύριος υποστηρικτής της ανάδειξης του ζητήματος της χρηστής διακυβέρνησης στην ατζέντα του ΟΣΕΠ και της δημιουργίας της Ομάδας Εργασίας για Θεσμική Ανανέωση και τη Χρηστή Διακυβέρνηση (Συμβούλιο της Κομοτηνής, 23 Απριλίου 2005).

Τουρισμός. Οι αυξανόμενες ροές τουριστών μεταξύ των χωρών του ΟΣΕΠ είναι ένα στοιχείο που χρήζει ιδιαίτερης μνείας. Αρκεί κανείς να αναλογιστεί τον εντυπωσιακό αριθμό τουριστών που έρχονται από τη Ρωσία στην Τουρκία (εκτιμώνται σε 1,5 εκατομμύρια και δαπανούν περίπου \$700 εκατομμύρια στα τουρκικά θέρετρα) ή στους επισκέπτες που διασχίζουν τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα κάθε σαββατοκύριακο. Η Ελλάδα, ως κύριος ευρωπαϊκός τουριστικός προορισμός και ως χώρα όπου η πραγματική επίδραση της τουριστικής βιομηχανίας στον ΑΕΠ εκτιμάται στο 18,5%, δρα ενεργά για τη βελτίωση της τουριστικής συνεργασίας με τους γείτονές της, οι οποίοι αντιμετωπίζονται κατά βάση ως

χώρα προέλευσης τουριστών, αλλά και με αυξανόμενο ρυθμό ως τουριστικοί προορισμοί. Ένα στοιχείο που έχει καταστεί κεντρικό στη συζήτηση που εξελίσσεται γύρω από τη διευκόλυνση έκδοσης αδειών εισόδου (visa).

Πολιτισμός και Εκπαίδευση. Παρά τους μακροχρόνιους δεσμούς μεταξύ της Ελλάδας και των χωρών της περιοχής, ο διαπολιτισμικός διάλογος ως πολιτικό εργαλείο αναπτύχθηκε από την Ελλάδα πολύ πρόσφατα. Η Ελλάδα υποστήριξε τη δημιουργία μιας νέας Ομάδας Εργασίας στον ΟΣΕΠ για τον Πολιτισμό το 2005 (αναλαμβάνοντας το συντονισμό της την περίοδο 2006 - 2008). Η τωρινή έμφαση σε ζητήματα πολιτισμού σχετίζεται με το παγκόσμιο ενδιαφέρον για τη διατήρηση του διαλόγου και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των λαών διαφορετικών πολιτιστικών υποβάθρων. Σε μια περιοχή η οποία συχνά χαρακτηρίζεται ως η κοιτίδα των πολιτισμών, μια τέτοια προσέγγιση αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Όπως φαίνεται από το σχετικό Σχέδιο Δράσης το οποίο προτάθηκε από την Ελλάδα, αυτό που προκαλεί ενδιαφέρον είναι και οι οικονομικές πτυχές της πολιτιστικής συνεργασίας και ειδικότερα η υλοποίηση συγκεκριμένων δράσεων (πχ. οι «Δρόμοι της Ελιάς»), όπως επίσης και η δημιουργία δικτύων (ανταλλαγών, κτλ.). Η Ελλάδα έχει επίσης αναλάβει τα ηνία της Ομάδας Εργασίας για την Εκπαίδευση. Στο Σχέδιο Δράσης για την εν λόγω ομάδα εργασίας, η

προτεραιότητα δίνεται στην πανεπιστημιακή έρευνα, στην εφαρμογή των τεχνολογιών της πληροφορικής, στην ανάπτυξη της πληροφορικής στην ανώτερη εκπαίδευση, στην κινητικότητα και στα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Ένας άλλος τομέας στον οποίο η Ελλάδα είναι ενεργή είναι οι μεταφορές, προωθώντας την κατασκευή ενός Οδικού Δακτυλίου γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα. Από τη στιγμή που η εν λόγω περιοχή δεν αποτελεί απλά αγορά για τα ελληνικά προϊόντα, αλλά επίσης αποτελεί το μοναδικό τμήμα της στεριάς το οποίο συνδέει τη χώρα με την υπόλοιπη Ευρώπη, η κατασκευή υποδομών μεταφορών ενδιαφέρει ιδιαίτερα την Ελλάδα. Παράλληλα, προωθούνται επίσης και οι θαλάσσιες διασυνδέσεις, ιδιαίτερα οι λεγόμενες Θαλάσσιες Οδοί στην περιοχή του ΟΣΕΠ.

Ο εξευρωπαϊσμός του Ευξείνου Πόντου: το επίκεντρο της ελληνικής πολιτικής στην περιοχή

Η παρευξείνια συνεργασία προωθείται από την Ελλάδα ως διαδικασία που συνάδει με και συμπληρώνει τις προσπάθειες της ΕΕ για προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης και της πολιτικής σταθερότητας στην άμεση περιφέρειά της. Στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου εξάλλου τα εθνικά συμφέροντα και οι προτεραιότητες της Ελλάδας συγκλίνουν με τα αντίστοιχα της ΕΕ.

Έτσι, το σύνθημα «Φέρνουμε τον ΟΣΕΠ πιο κοντά στην Ευρωπαϊκή Ένωση» κυριάρχησε στη διάρκεια της δεύτερης Ελληνικής προεδρίας του ΟΣΕΠ (Νοέμβριος 2004 - Απρίλιος 2005).

Η ανάπτυξη μιας παρευξείνιας διάστασης στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ είναι πρόσφατη εξέλιξη η οποία ήρθε ως απότοκο των νέων γεωπολιτικών συνθηκών (διεύρυνση του ΝΑΤΟ και της ΕΕ προς τη Μαύρη Θάλασσα και οι «έγχρωμες» επαναστάσεις στην Ουκρανία και στη Γεωργία) που τροφοδότησαν το ευρωπαϊκό ενδιαφέρον.

Λαμβάνοντας υπόψη τις ευνοϊκές συγκυρίες και γεωπολιτικές αλλαγές, η Ελληνική Προεδρία (Νοέμβριος 2004 - Απρίλιος 2005) υιοθέτησε μια βήμα προς βήμα προσέγγιση.²⁴ Παράλληλα με την εισαγωγή του ζητήματος των σχέσεων ΕΕ -ΟΣΕΠ στη σχετική ατζέντα των οργάνων της ΕΕ, η Ελλάδα ανέλαβε προσπάθειες για τη διασφάλιση της συμμετοχής αξιωματούχων της ΕΕ στις τομεακές υπουργικές συναντήσεις που διεξήχθησαν στη διάρκεια της Προεδρίας της.

Η διαδικασία έναρξης διαλόγου μεταξύ ΟΣΕΠ και ΕΕ ξεκίνησε στη διάρκεια μιας ειδικής συνάντησης της Επιτροπής των Υψηλόβαθμων Αξιωματούχων του ΟΣΕΠ με αντιπροσώπους της ΕΕ και των κρατών - μελών της στις Βρυξέλλες, στις 11 Απριλίου 2005. Τη συνάντηση αυτή σύντομα ακολούθησε η απόφαση του Συμβουλίου των Υπουργών των Εξωτερικών του ΟΣΕΠ (Κομοτηνή, 23 Απριλί-

ου 2005) για τη δημιουργία μιας ad hoc Ομάδας Ειδικών με κύριο μέλημά τους την προετοιμασία ενός Κείμενου Πολιτικής με θέμα τη Διάδραση ΟΣΕΠ και ΕΕ. Στη διάρκεια της Μολδαβικής Προεδρίας, το Συμβούλιο του ΟΣΕΠ (Κισινάου, 28 Οκτωβρίου 2005) υιοθέτησε τη *Διακήρυξη για την Προώθηση της Συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση* και εξουσιοδότησε την Ελλάδα να προχωρήσει σε διερευνητικές διαβουλεύσεις με όργανα της ΕΕ. Κάνοντας χρήση της εξουσιοδότησης που έλαβε, το Ελληνικό Υπουργείο των Εξωτερικών ετοίμασε ένα Κείμενο Εργασίας με τον τίτλο *Προς μια Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Διάσταση στην ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου*, η οποία παρουσιάστηκε στην Ομάδα Εργασίας της Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας (COEST) στις Βρυξέλλες (25 Ιανουαρίου 2006). Έτσι, το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων και Εξωτερικών Σχέσεων της ΕΕ (Βρυξέλλες, 14 Σεπτεμβρίου 2006) έθεσε στην ατζέντα του την ενδυνάμωση των σχέσεων ΕΕ-ΟΣΕΠ. Από την πλευρά του το Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών του ΟΣΕΠ (Μόσχα, 1 Νοεμβρίου 2006) υιοθέτησε μια Διακήρυξη, η οποία περιελάμβανε ειδικές αναφορές για την πρόοδο στις σχέσεις ΕΕ-ΟΣΕΠ.

Οι παράλληλες προσπάθειες από την πλευρά του ΟΣΕΠ, τις

οποίες κατά κύριο λόγο προωθούσε η Ελλάδα οδήγησαν τελικά στην Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου - Μια Νέα Πρωτοβουλία Περιφερειακής Συνεργασίας»¹⁴ και την επιτυχή αποδοχή της Επιτροπής στη θέση του παρατηρητή στον ΟΣΕΠ (Ιούλιος 2007).

Σκέψεις για το μέλλον

Οι ευρύτερες γεωπολιτικές εξελίξεις (πχ. η εξέλιξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής ιδιαίτερα στο «εγγύς εξωτερικό» της, η ενεργειακή ασφάλεια, ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, κτλ.), όπως επίσης και η επίλυση των «παγωμένων συγκρούσεων», αναμφίβολα θα καθορίσουν το πλαίσιο εντός του οποίου θα καθοριστεί η παρευξείνια πολιτική της Ελλάδας. Ορισμένοι παράγοντες - κλειδιά, που έχουν να κάνουν με την ιδιαιτερότητα της περιοχής του Ευξείνου Πόντου, και πρέπει να ληφθούν υπόψη στη χάραξη της πολιτικής της Ελλάδας συνοψίζονται στη συνέχεια.

Η εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων με τους παρευξείνιους γείτονες. Η ελληνική πολιτική απέναντι στον Εύξεινο Πόντο έχει αναπτυχθεί κυρίως ως τμήμα των εξωτερικών οικονομικών σχέσεών της. Η οικονομική λογική πίσω από την συμμετο-

¹⁴ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, «Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου - Μια Νέα Πρωτοβουλία Περιφερειακής Συνεργασίας», Βρυξέλλες: Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 11 Απριλίου 2007.

χή της Ελλάδας στην περιφέρεια θα ενταθεί περισσότερο με την περαιτέρω εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων της Ελλάδας με τους βόρειους γείτονές της, κυρίως μέσω της αύξησης των εμπορικών και επενδυτικών ροών. Όσο περισσότερο αυξάνεται η αλληλεξάρτηση των ελληνικών οικονομικών συμφερόντων με το επιχειρηματικό κλίμα στον Εύξεινο Πόντο, τόσο περισσότερο θα ενεργοποιείται η παρευξείνια πολιτική της Ελλάδας.

Ο παράγοντας ΕΕ στη διαμόρφωση της ρωσικής και της τουρκικής πολιτικής προς τον Εύξεινο Πόντο. Η εξέλιξη των σχέσεων ΕΕ και Ρωσίας είναι θεμελιώδης για το μέλλον της περιοχής του Ευξείνου Πόντου. Από τη στιγμή που ο πυρήνας της περιοχής αποτελεί το «εγγύς εξωτερικό» για τη Ρωσία και μια «νέα γειτονιά» για την ΕΕ, κάθε στρατηγική προς την περιοχή πρέπει να λαμβάνει υπόψη την τομή των δύο προαναφερθέντων διακριτών πολιτικών των δύο αυτών κυρίαρχων δρώντων (ΕΕ και Ρωσία). Ο Εύξεινος Πόντος θα μπορέσει να γίνει περιοχή γόνιμης οικονομικής συνεργασίας στο βαθμό που τα συμφέροντα των παρευξείνιων κρατών, της ΕΕ και της Ρωσίας θα μπορέσουν και συνυπάρξουν. Διαφορετικά, θα παραμείνει μια «δύσκολη» περιοχή.

Η εξέλιξη των σχέσεων της Τουρκίας με την ΕΕ θα επηρεάσει μακροπρόθεσμα την περιφερειακή συνεργασία στην περιοχή στο βαθμό που η σύγκληση με την ΕΕ αντανάκλαται

και στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Ο περιφερισμός είτε στην Κεντρική Ασία είτε στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου χρησιμοποιήθηκε από την Τουρκία προκειμένου να αναβαθμίσει το γεωπολιτικό της βάρος εντός της ευρωατλαντικής οικογένειας. Ο θετικό κλίμα στις σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας θα ενθαρρύνει την εποικοδομητική περιφερειακή προσέγγιση της τελευταίας, τη θετική της στάση απέναντι σε εν εξελίξει πρωτοβουλίες της ΕΕ στην περιοχή, ενώ παράλληλα θα δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για κοινή δράση Ελλάδας-Τουρκίας. Η εξασθένιση της ενταξιακής προοπτικής στην ΕΕ μπορεί να προκαλέσει επιστροφή σε προηγούμενες πρακτικές, με ανάληψη κυρίως μονομερούς δράσης από την Τουρκία, γεγονός που θα σήμαινε και την αναθεώρηση της παρευξείνιας πολιτικής της Ελλάδας.

Η ανάδυση ενός κοινού μετώπου των παρευξείνιων χωρών εντός των δομών της ΕΕ. Η Ελλάδα δε θα λειτουργεί πλέον από μόνη της ως γέφυρα μεταξύ της ΕΕ και του ΟΣΕΠ, ενώ η πολιτική της θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις αντίστοιχες πολιτικές της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Μένει να βρεθεί ο τρόπος συνεργασίας των τριών χωρών στο πλαίσιο της Ε.Ε. καθώς και ο τρόπος σχηματισμού μιας κοινής θέσης σχετικά με την εφαρμογή της Συνέργειας του Ευξείνου Πόντου και ειδικότερα σχετικά με τον καθορισμό του ρόλου του ΟΣΕΠ και των λοιπών περιφερειακών θεσμών.

Οι προοπτικές των διαφόρων περιφερειακών πρωτοβουλιών στον Εύξεινο Πόντο και η εξέλιξη του ΟΣΕΠ. Η Ελλάδα θεωρεί τον ΟΣΕΠ ως το βασικό και αξιόπιστο εκφραστή της πολυμερούς συνεργασίας στην περιοχή.¹⁵ Παρά τις ενδείξεις για το θετικό ρόλο του ΟΣΕΠ στη σταθερότητα και την ανάπτυξη της περιοχής, η προστιθέμενη του αξία μένει ακόμα να αποδειχτεί. Η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ θα αντιμετωπίζει αυξανόμενο αριθμό προκλήσεων στα πλαίσια υλοποίησης της Συνέργειας του Ευξείνου Πόντου και ιδιαίτερα στο ρόλο που θα κληθούν να αναλάβουν όλες οι περιφερειακές πρωτοβουλίες και ο ΟΣΕΠ. Η ευόδωση της ελληνικής προσπάθειας για σύσφιξη των σχέσεων ΟΣΕΠ και ΕΕ θα εξαρτηθεί βεβαίως και από το

βαθμό στον οποίο ο ΟΣΕΠ θα προχωρήσει στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για να γίνει αξιόλογος εταίρος της ΕΕ. Ενδεχομένως να πρέπει να επανεκτιμηθούν όχι μόνο από την Ελλάδα αλλά και από τους λοιπούς δρώντες της περιοχής οι δυνατότητες που προσφέρονται και σε άλλα πλαίσια συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου.

Η νέα βορειοανατολική γειτονιά της Ελλάδας είναι ο Εύξεινος Πόντος και όπως στη διάρκεια της δεκαετίας του '90 γίναμε μάρτυρες μιας ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με επίκεντρο τα Βαλκάνια, ενδεχομένως στη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας να γίνουμε μάρτυρες μιας ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με επίκεντρο τον Εύξεινο Πόντο.

¹⁵ Για τον ΟΣΕΠ βλ. Panagiota Manoli, "Reflecting on the BSEC: Achievements, Limitations and the Way Forward", *Policy Brief*, αρ. 1 (Athens: ICBSS, Ιούλιος 2006).